

Elisabeth Aspe

Ennosaare Ain

Ennosaare Ain

Roman Eesti minewikust.

Kirjutanud E. Aspe.

Tartus

Hermann'i trükikoja trükk ja kirjastus.

1910.

1.

Lai lainetaw meri mul silmade ees,
Kuis hiilgel t'as taewas end näitab!
Ja teie, mu silmad, miks seisate wees? —
Mis ahastus, süda, sind täidab?

Merepind oli tasane nagu laud ja läikiw nagu peegel. Pilwita selge taewas sinetas ta üle, waiksele weewäljale oma wärwi jagades, millele hele suwepäike weel lugemata kuldsädemeid lisaks puistas, ehk ta küll juba weeremas oli ja kaugel õhtupool, kus wesi ja taewa serw nähtawalt kokku sulasiwad, pilwepiir punama hakkas. Wait ja wagusi, nagu poleks ta iialgi tormi näinud ega hädaohtselt laineid tõstnud, puhkas meri. Seda enam kära ja mühinat tegi aurulaew, mis reisijate ja kaubaga Riiast tuli ja õhtuks weel Pärnu linna tõttas saada. Ehk seda küll ligi wiiskümmend aastat tagasi on, ja sel ajal palju wäiksemad laewad nimetatud kahe linna wahet sõitsiwad kui nüüd, siiski jõudsiwad nad küllalt kära teha. Kohisedes käisiwad laiad rattad mõlemal pool laewa üles alla, wahutades keerles wesi kiirelt edasitormawa laewa nina ees, kuna paks must aurutorust paisuw suits pool risti selge taewa poole tõusis ja mõni uudishimuline laineke wahuse pea üles tõstis kärategija järele wahtima.

Weel polnud kusagilt küljest maad näha, ja reisijad, kellest ilusa ilma tõttu weel keegi kurja merehaiguse kätte polnud langenud, istusiwad juttu ajades laewa lael ehk waatlesiwad üksikult laewa weerel seistes sellest küljest merd, kus kapteni üteluse järele maa kõige ennem pidi paistma kakkama. Wiimaste seast oli üks wanadlane, peenes riides, kuiwetanud näo ja kahwatanud jumega herra kõige kärsitum. Ühtelugu tõstis ta pikksilma, mida ta wäikese reisitasku kõrwal nahkrihmaga kaelas kandis. silmade ette. Aga olgu, et klaasid kõige õõrumise ja kuiwaks pühkimise kiuste tumedaks jäiwad, ehk et mehe terawuseta, nähtawalt aina raamatutesse waatama harjunud silmad kaugele ei suutnud nägema, silma ei näinud temale midagi puutuwat. Wiimaks jättis ta asjata töö seisma ja pööris ühe madruse poole, kes ligikorras purjunööridega talitas.

— Kas weel palju maad on sõita? küsis ta kanel Wene murdel.

— Kas linnani? tähendas madrus wastu.

— Ei ole. Juba oleme Pärnu lahes, ja see tume kogu, mis seal pahemat kätt kõrwale jääb, on juba Kihnusaar, kus jännid elawad ja ülgeliha maiustawad, lisas ta kihnlaste murret mõnitawalt järeltehes juure.

— Kas herra neid laia hallikuuemehi tunneb?

— Tunnen, sõnas wõõras lühedalt ja pööris jutuga madrusele selga, kes imestuse pärast, et nii wõõrast nägu herra kihnlasi tundis, peaaegu oma töö ära unustas.

Waheajal oli kiirelt tõttaw laew hea tüki maad edasi jõudnud, ikka ägedamalt keerutasiwad rattad läbi tumedalt sinawa wee, ikka madalamale waos päike, ja nüüd punas ta juba kindlamaa kaldal seiswate metsade latwus. Weel mõni minut aega, siis jõudis laew kiwimuulide wahele, mis nagu kaks hiiglase käewart wagust Pärnu jõge merde saadawad ja teda ühtlase üleliigse liiwa eest kaitsewad, mis meri tormide tuhinal wile on jõe rüppe uhtuma ja see läbi laewade teed kinni matma.

Pärnu jõgi on iseenesest wagusa ja aeglase loomuga, kes siis, kui tormid teda ei ärita, tasa hiljukesi oma teed rändab ja muulide lõpul kuulmata waikselt iseenesest niisama wagusasse merde langeb. Ka purjulaewad ja paadid ei jõua ta rahu palju rikkuda, aga kui aurulaewad oma suurte ratastega armetult ta waikist pinda künnawad ja kiirel jooksul wett oma all keerlema panewad, siis Katkeb ta kannatus, ja wihaselt ja ähwardawalt kohisedes saadab ta wahutawad lained madala kalda weerele oma häda kaebama....

Nii sündis ka tänagi. Ämarik oli juba kätte jõudmas,kui laew tasamalt linna alt mööda libises, ja kohkudes põgenesiwad pool unised lained kaldale, kust nad aga sedamaid jälle tagasi jooksiwad waatama, kuis linn külalised wastu wõttis.

Linn ei ole nüüd, ega olnud sel ajal, peale Riia linna kellegi muuga korralises ühenduses; ja et Pärnu linnalased tänulise loomuga, siis tulewad nad, kui iial wõimalik, ikka „laeva" wastu wõtma, kes ainu üksi neile paar korda nädalas uudist toob. Nii polnud see ime, et pulwärk ootajaid täis kubises, ja kui laew mitmekordse edasi tagasi liikumise peale, mida kodupaiga terwituseks wõis pidada, mühisedes ja ähkides nagu wäsinud pulwärgi ees peatas, polnud rätikute lehwitamisel ja rõõmsal üheteise wastu hüüdmisel enam otsa. Niipea kui sild pulwärgi ja laewa wahele oli pandud, tõusis kihin ja kahin, tungimine ja tõukamine Madrused jooksiwad edasi tagasi, pakikandjad tuliwad laewale, ja wõimalikult ruttu püüdsiwad reisijad maale saada. Niisama kannatamatad oliwad ootajad omaksed, kes igaüks ise oma teewäsinud armsamat laewalt ära tahtis tuua. Siin pakuti rõõmsalt naeratades üheteisele terwituseks, seal hakati pisarsilmil ühe-teise ümber, ja kolmandatel oli külmast pää nikutamisest jällenägemisel küllalt.

Selga wastu kajüti seina toetades waatas eesmalt nimetatud wõõras reisija wagusi praegukirjeldud tundmuseawaldusi pealt. Enam kui ükskord oli ta juba sarnaseid pilta näinud, ja nad ei äratanud ta hinges kunagi imestust. 0li ju loomulik, et perekonna liikmed, sugulased, tuttawad üksteist heameelega wastu wõtawad, kui nad mõne aja lahus olnud. Ta ei olnud ka iialgi uskunud, et sarnasel pildil kord suurem mõju ta peale wõiks olla kui igapäew. Täna aga kipusiwad temas teistmoodi tunded üles tõusma.

Mere peal, pikksilmaga seda kohta oodates, mis kolmekümne aasta eest ta kodulinn olnud, oliwad tal silmad niiskeks läinud ja imeline liigutus, muist rõõm jälle kodupinna õhku hingata, muist kartus, et ta liig wõeraks wõis jäänud olla — ta rinnus aset wõtnud. Aga sellega oli ta siiski pea walmis saanud. Ta teadis, et teda Pärnu pulwärgis keegi ei oota ega tunne, ja oli seepärast nõuuks wõtnud, niisama wagusi maale astuda nagu igas teises wõõras kohas. Aga sadamasse jõudes wiibis silm ometi nagu oodates ja uurides wõõranäolise rahwahulga peal ning pööris pool tahtmata kahetsedes tagasi, kui ometi midagi tuttawat ei paistnud. Ja salaja, pool teadmata tõusis wõõral igatsus rinda, et ometi ükski käsi terwitades wastu tuleks, üks ainus „tere tulemast" hüüaks...

Aegamööda tuli selgust inimeste kogusse, Jga üks ootaja oli oma leidnud ja hakkas kodu poole ruttama. Pulwärgis teiste seas seisiwad kaks naisterahwast, üks noor, teine hulk maad wanem. Noorem oli reisilt tulnud ja jutustas täis õhinat omast teekonnast, mida wanem, kes talle laewale wastu tulnud, pealt näha tähele pannes kuulatas. Seal juures oli tal üksik reisija kajüti seina najal kogemata silma puutunud ja otsekohe ta tähelepanemist äratanud. Ühte lugu pidi ta sinna poole vaatama, ja tuletas meele, kus ta seda nagu enne juba näinud.

— Aga neiu Luukas, teie ei kuule ju sõnagi sellest, mis teile kõnelen, ütles noor ilus naisterahwas korraga, kuna ta ennast oma täie kõrguseni sirgeks ajas.

— Kas teil peale minu kedagi muud weel oodata on, wõi olete walmis, et minna wõime? lisas ta uhkelt juure.

Kohkudes pööris wanem naisterahwas rääkija poole.

— Ärge pange pahaks, preili Anna, wabandas ta kogeldades; „minna, ma - ah ja, kutsar ootab walli ääres. Aga kas te wahest midagi laewale pole unustanud, ma waataksin weel kord järele. Ja ruttu pööris ta laewa poole minema.

Niisama ruttu pidas preili teda tagasi; näis, nagu oleks teine ta käsualune. — Teie olete päris arusaamata täna, Luukas, ütles ta noomides. „Esite tegite mulle suurt ruttu taha, sest et tädi Hiide ootawat ja nüüd tahate ise aega wiitma minna. Asjad on mul kõik käes, nüüd lähme.

Ikka weel wiiwitades pööris wanem naisterahvas minema Minnes lendas ta uuriw pilk weel kord aimamata reisija näo peale ja äkiste teadis ta, mis ta senini omas mälestuses oli otsinud, „Ennosaare Ain," tuli pea kuuldawalt üle naisterahwa huulte; jah, see oligi wõõras mees laewa peal! Ja nagu ühe sisemise hääle sunnil pööris ta jälle tagasi minema. Aga noor seltsiline, kellel nüüd enesel rutt oli, ei andnud mahti. Ühe käega tähendas ta kutsarile ligemale sõita, teisega oma kaaslasele wankrisse istuda, ja enne kui oma leiduse üle kohmetanud neitsi Luukas midagi ütelda sai, sõitsiwad nad juba mürinal linna sisse…

Aegamööda oli wõõral laewalael selgeks saanud, et ta ju kaua küll oli teiste inimeste imestuseks kajüti seina najal toetanud, ja et ööseks, mis enam kaugel polnud, waja oli teist seisu paika otsida. Ta laskis oma reisi paunad kätte anda, ja istus siis wiimase woorimehe wankrisse, kes weel sõidatawaid

polnud leidnud. Kõige parem wõõrastemaja, mida reisija oli nõudnud, seisis sadama ligidal, teine pool liiwast platsi ja oli peagi käes. Woorimees pidas hobused kinni, teenrid tuliwad auupaklikult kummardades wastu, ja peagi istus wõõras wilus hotelli kambris. Uudishimuline teenija ei unustanud õhtulauda katma tulles wõõrasteraamatut kaasa tuua ja reisijale ette panna. Et wõõras selgeste, ehk küll kaugel murdel, Eesti keelt kõneles, oli teenijal nõuu kui iial wõimalik juttu teha ja wõõra herra reisi otstarbet pärida. Et ta lootus täide ei läinud, ei olnud tema süü. Wõõral näis liig paha tuju olewat. Sõna lausumata wõttis ta sule ja kirjutas nime „Anton Enmann, täheteadlane Moskwast,” raamatusse, ning andis tagasi, kuna ta lühitalt juure lisas: „täna ei ole mul enam midagi tarwis; aga homme äratage mind aegsaste. Ma tahan teie linna waatama minna...”

Kuna herra Enmann end kauase ära oleku järele kodulinnaga tutwustab, palun lahket lugejat kuuskümmend aastat tagasi neid kohti ja seda aega waatama tulla, mil need lood alganesid, lõngaks walminesid. —

2.

Süda, kuis sa ruttu tõused
Kuumalt rinnus tuksuma,
Kui su nime suhu wõtan,
Püha Eesti isamaa!
Head olen näind ja paha,
Mõnda jõudsin kannata,
Mõnda elus jätta maha —
Sind ei iial unusta!

Koidula.

Pärnu linnast kaks wersta õhtupoole seisab Sauga jõe ääres Sauga mõis, ja tema ümber laialine Sauga wald. Mõis ja wald oliwad ja on praegu weel linna pärised, need talukohad maha arwatud, mis wiimastel aastatel ostmise teel rahwa omaks saanud. Kuuekümne aasta eest aga ei teatnud seal ei kohtade ostmisest ega rentimisest midagi, waid kõik talud tegiwad mõisa rendiherradele teoorjust.

Mõis on lihtlabane kiwiehitus, seisab aga kaunis ilusal kohal kõrgel jõekaldal, kesk wäikest puiestikku ja wiljapuu aidasid. Mõisa wastu teisel pool jõekaldal sirutab wäikene Kaasik oma noori latwu taewa poole ja kaasiku otsas suure postmaantee ääres, mis Pärnu linnast Tallinnasse wiib, seisis teine väiksem kiwihoone, nõndanimetatud Jupi kõrts, mis wististe waljust mõisa teost wäsinud wallarahwa meeleheaks oli asutatud, sest teekäijad seal palju ei peatanud. Paar wersta jõge mööda üles seisiwad esimesed walla talud teine teisel pool jõekaldal. Ühe nimi, mis mõisa ja linna poolt tulles pahemat kätt jäi, oli Ennosaare, kuna teist, mis paremat kätt jõe kaldal seisis, Pajusaare taluks hüüti. Saare taludeks nimetati mõlemaid, sest et kallas nende wahel kaunis kaugele jõkke ulatas ja jõe kitsaks tegi. Enno ja Paju lisad oliwad nad, üks omast esiisast ja teine pajude rohkusest toa ümber saanud. Talud oliwad mõlemad pealt näha kehwapoolsed, ja nagu sel ajal enamiste igalpool Eesti pinnal, wanad, ära suitsunud õlekatustega ja korstnata hooned, millele paar wäikest akent, waewalt suuremad kui kassi augud aida uste all, walgust pidiwad andma. Nagu elumajad, nii oliwad ka kõik muud hooned, aidad ja laudad wanad ja kehwad, sest ränk teoorjus ei andnud talupoegadele palju mahti, oma maid ja majasid korras pidada ja harida, waid kõigeparem tööaeg ja jõud pidi igatahes mõisapõllul ära tarwitatud saama.

Sel ajal, mil meie jutt algab, oli pahemal pool jõekaldal Ennosaare talus Ain Enno, Peedi poeg, peremeheks. Ta oli suure kaswu ja tugewate laia õlgadega mees ning alles noorepäraline, kolmekümne-wiie kuni neljakümne aasta wahel. Oma peremehe seisuse kõrwal pidas ta weel mõisa, kubjaametit, mis tal wähe aega andis kodus olla, waid palju enam hommikust õhtuni mõisas kinni pidas. Sest ep siis ka tuli, kui kümne aasta eest ta esimene perenaine, keda ta wana pruugi järele teine poolt jõge Pajusaare perest oli toonud — mõlemad talud oliwad wanast saadik juba nii palju kui see iial korda läks, oma lapsi wastastikku wahetanud ja abielusse pannud — ära suri, et ta omale mõisasst proua toatüdruku teiseks noorikuks kosis. Küll oli wana Ennosaare Peedi teine naine, praeguse peremehe wõõras ema, kes alles elas ja walju wanaemana majas walitses, ihu hinge wäest wastu seisnud ja mõnda talutütart minijaks soowinud, aga nagu wõõral pojal suur keha, nii oli tal ka kange pea, ta ei wõtnud kellegi keeldu kuulda, ja kuus nädalat peale esimese naise surma, talitas teine mõisast toodud jälle majas.

Õndsal perenaisel oli kuueaastane poeg Peet järele jäänud, selle wõttis wanaema nüüd oma hoole alla, ega ei sallinud, et ta uus, ‚noor-ema”kordagi lapse peale waatas. Ta pidas wäikest poisi oma lapseks, kellest ometi keegi muu ei hooliwat, ega siis ka temasse puutuda ei tohtiwat, ja ütles hiljem, kui weel teine wäike poiss, keda ta isa järele Ainiks nimetas, Ennosaare majalistele kilda asus, noorele perenaisele suu sisse: Sina pea oma lapse eest ise muret ja hoia teda, nõnda kui mina omalt poolt õndsa Liisa poja eest muret kannan. Meil pole kumbagil teine teise lapsega tegemist.

Ja naised pidasiwad sõna: igaüks kaitses oma, nagu oleks teisel kuri tõbi, mis wähemal puutumisel külge wõiks hakata. Aga eks keeldud asjad maailma loomisest saadik juba inimestele armsamad ole kui lubatud, liiategi weel lastele! Ehk küll emad üheteise kiuste naeruwäärt wahet tegiwad, kus iial wõisiwad, kaswas laste keskel armastus, mis seda kangem oli, mida wähem teda awalikult näidata tohiti. Wäike Peet tegi wennakesele piirkudest wärawaid ja muid mängukannisi, ja wäike Ain ei söönud iial oma saia ehk õuna, mis ema talle linnast tulles tõi, enne, kui ta salaja üht jagu omast warandusest Peedile polnud pihku pistnud.

Nii läksiwad aastad mööda, ja wäiksest Peedist sai suur seitsmeteiskümne aastane priske poiss, kes sügisel lugema pidi minema ja kodus töö juures juba hästi isa aset wõis täita, kes, nagu öeldud, kubjaameti poolest igapäew mõisas pidi olema. Wäike Ain, kes ka juba asjaajaja oli ja karjas käis, oli õrna nägu, nõrga kaswuga kümne aastane poisike, kes mitte „maikugi Ennosaare meeste moodi ega laadi polnud ei näost ega teost”, nagu wanaema ikka põlastawalt ütles…

Ilus heinailm oli õues. Tulikuum päike kõrwetas peakohas ja mõnigi silm waatas arglikult taewa poole kas üleliigne palawus mitte kusgilt küljest äkiste pilwi üles ei kisuks. Mõisas oli suur loog maas ja kõige walla teowaimud wäljas teda koristamas. Talu heinamaade peal aga tehti ka heina nagu mõisaski, ja wihm wõis ka siingi kahju teha, sellepärast oli ka siin töös, kes iial käsi jalgu liigutada jõudis. Ka Ennosaare rahwas, mõlemad perenaised, tüdrukud ja noor Peet oliwad heinamaal ja riisusiwad, et rehad wälkusiwad käes, ja higi jõena jooksis. Wäike Ain oli luba saanud loomi, kes palawuse käes ometi ei söönud, koju ajada; siis aga pidi ta kapsaste wahelt umbrohtu kitkuma hakkama .

— Kubjas ae! hüüdis herra, kes ratsahobuse seljas heinaliste juure ajas. Kas oled üles tähendanud, mitu päewa Salu meestel wiimati tegemata jäiwad?

Mina arwan, et neid wiis on ja junkur, lontrus, kiusab kolmest päewast.

Auupaklikult astus kubjas ligemale.

— Jah olen. auus herra, kostis ta alandlikult mütsi peast wõttes ja pistis käe tasku. Aga kohkudes tõmbas ta jälle tagasi: task oli tühi.

— Noh, kus su pulgad on? küsis herra weel kaunis wagusi, kes küll teadis, et mees kirjutada ei osanud ja sellepärast iga pere jaoks ise pulga pidas, mille peale ta kriipsudega iga puudu jäänud päewa üles tähendas. Noh, kas saab wast, kordas ta waljult, kui mees hirmsas kimbatuses mütsi näppude wahel weeretas.

— Ma usun, nad on mul koju ununud, kostis süüalune wiimaks kogeldades.

Herra, kes palju nalja ei mõistnud, ei saanud esite sõna suust. Seda waljumine keerutas ta piitsa käes ja oleks wististe löönud, kui kubjas, kes seda nähes näost tumepunaseks oli läinud, mõne rutulise sammuga eemale poleks astunud. Siis jäi ta seisma ja waatas peaaegu ähwardawalt herra peale, kelle wihased silmad temast läbi ja läbi tahtsiwad tungida. Wähe aega waatasiwad nad nii ühe teise otsa, siis pigistas herra hambaid kiristades wälja: Mait — hooletu lontrus! Silmapilk too sa omad tähendused….

Sedamaid pani kubjas mütsi pähä, pööris kanna pealt ümber ja läks. Ta teadis küll, et ta enam oma olekuga kui unustusega mõisa herra wiha oli äritanud, ja et ta oma wiimse teoga teda weel wihasemaks tegi; sest herra nõudis ju, et iga käsu peale jah pidi kostetama ja kumardatud saama. Aga kubjal oli see nüüd üks kõik; kuri ei jäänud ju muidugi enam tulemata Kõik päewa otsa oli ta meel raske ja tusane olnud, just nagu oleks ta õnnetust ette aimanud, ja pahandus oli ka tulnud....

Nii mõteldes kargas ta üle madala waheaia, mis heinamaad põldudest lahutas, ja sammus kitsast kraawikallast mööda jõe ääre. Seal astus ta rumba sisse, mis tal igapäewase ülekäimise tarwis, köiega teiba külge seotud, walmis seisis. Sõiduriist oli kitsas, täieste kastimoodu ühetasase põhjaga ja ilma istepingita; sõitja pidi, kes teda ühe mõla abil edasi ajas, liikumata wagusi seisma, muidu oleks sõiduriist ümber läinud. Ennosaare peremees oli harjunud rumbaga sõitma, ja õnnetusekorral oskas ta ju ujuda kui kala. Ta wõttis mõla kätte ja lükkas sõiduriista keset jõge. Aga äkiste langesiwad

ülesõitja käed maha. Mees tuikus selili rumba parda peale, rump läks ümber ja sees oleja kadus wette nagu tina...

Wäike Ain, kes kodutalus teine pool jõge kapsa latwade wahel põlwitades umbrohtu kitkus, kuulis wee sulpsumist ja tõusis imestades püsti. Weel enam aga pani ta imeks, kui ta oma talu rumba kummuli wee peal nägi ujuwat. Ta pidi pea teada saama, mis õnnetus ta noore elu peale oli langenud.

Üks mõisa heinalistest oli, ehk küll herra ise kubja asemele tööliste juure oli jäänud, ometi mahti leidnud palawast tööst pisut puhata ja kubjale järele wahtida. Ta oli teda näinud rumpa astuma ja siis äkiste ära kaduma. Kohkudes silmas ta terawamalt seda kohta, siis kuulutas ta oma nägemist ka teistele, kes ligikorral töötasiwad. Ehmatusega kuuldi ja üteldi lugu edasi ja korraga jätsiwad kõik töö seisma ja wahtisiwad jõe poole.

— Teie maidad, kes lubab teil aega wiita, wihm on muidugi tulemas, kisendas herra lähemale ratsutades ja piitsa tõstes. — Ruttu rehad kätte, mis te wahite!

— Auus herra, kostis üks, kel kõige enam julgust rinnus oli, — kubjas nähti wette kukkuwat.

— Noh, kui muud pole, sealt tuleb ta ilma teie wahtimisetagi wälja.

— Ei ta wist ei tule, kostis mees uueste. Kukkumisest on juba tükk aega möödas.

Suuril silmil waatis herra kõneleja otsa. — Kes nägi seda? küsis ta karmilt. — Elbu Hans wõib jõe ääre waatama minna, ja teised sedamaid tööle! Ning ähwardades wuhises piits läbi õhu.

Warsti wiskas nimetatud mees hangu käest ja jooksis jõe ääre. Seal seisis wäike waenelaps ikka weel teine pool kallast ja tunnistas kummuli rumpa. — Ain ae! hüüdis Hans, — kas isa üle tuli?" Ja lapse kostuse peale, et ta isa pole näinud, jooksis mees jälle tagasi herrale ütlema.

— Näe maita! ütles herra paha meelega taewa poole waadates, mis hästi pilwe oli läinud; kas tal muul ajal aega polnud uppuda? Nüüd tuleb wihm ja teeb meie paremad heinad mustaks. Siis saatis ta ometi ühe jao mõisa päästmise riistu, köisi ja piikhaakisid tooma.

Surnukeha saadi peagi, ilma suurema waewata kätte. Ta leiti liikumata sealsamas paigas jõe põhjas, kus rump oli nähtud ümber minewat. — Ka lähedalt talupõldudelt oliwad inimesed kokku jooksnud ja sõnarikkail kahetsusekõnedel õnnetu peremehe tuppa kandnud. Elusse äratamise katsed jäiwad muidugi asjataks...

Pime oli käes ja kange müristamise hoog, mis palawa päewa kannul tulemata ei jäänud, oli möödas. Wagusi aimamata õnnetusest, mis ta peal sündinud, woolas jõgi oma teed, ainult wahete wahel kalda pajude ja kõrkjate wahel solistades ja sohistades edasi. Kõik loodus oli puhkeunel, ja nagu uniselt tuli tasane tuuleõhk üle heinamaade ja puistas wihmapisaraid, mis pajulatwadesse jäänud, tasase kahinaga jõkke...Ennosaare talus oli äkiste lahkunud majaperemees kambri õle wihu peale sängitatud ja walge lina üle laotatud; peenike raswaküünal põles päetsi otsas pingi peal. Naised, wanad ja noored, istusiwad mõlemil pool surnuaset ja lapsed põlwitasiwad üheteise käest kinni hoides jalutsi otsas. Kõrwale jäänud oli wahe, mis majalisi muidu üksteisest eemale hoidis, ja kõik kuulasiwad, nii palju kui nutt mahti andis, wanaema lugemist, kes kui kõige tugewam ja südikam leinajatest madalal ühetoonilisel häälel lauluraamatust surnupalweid luges...

Kõrwal toas kuuldi kopsimist ja saagimist. Pajusaare peremees ja paar teist lähemat naabrit oliwad kibedaste ametis kirstu tegemas, ilm oli ju palaw, ja päewal oli wähe aega olnud, sest pidi ööd appi wõetama. Mehed tegiwad wagusi tööd ja rääkisiwad poolehäälega harwa mõne sõna, ja ka tüdruk, kes kolde tulel kirstutegijatele tanguputru kehakinnituseks keetis, hoidis iga üleliigse mürina eest.

— Ime, arwas üks kirstutegijatest tükiaegse waikimise järele poolsalaja, kuidas see surmalugu just täna, kus ta herra nokka läks, pidi kätte tulema. Ta polnud ju muidu nii kange wihaga mees, ja nüüd ajas see natuke lüüaähwardus tal koledaste were pähe. Katsu mul asja! Eks meil teised saa iga päew ja tihti weel wähemate süüde eest peksa, ja mõnel waesel mehel, nagu Siimasauna Jaanil, on selg alati kärnas. Aga Ain oli ikka kaunis uhke mees, kes suureks häbiks pidas, kui ta kord oleks narrida saanud.

— Saksa wiha, ei see meie sugusele armu anna, arwas teine mees, kes nimetamist kartis, salaja ja wangutas pead.

— Ära aja rumalat juttu, manitses Pajusaare Juhan silmapilguks hööwlit käest pannes. Sarnast lapsikut usku mu kadunud naabril ei olnud. Aga uhke ta oli, see on tõsi. Mis mees see ka on, kes ennast iga tühja asja pärast lüüa laseb. Aga tänase loo poolest eksite mõlemad. Mitte see natuke pahandust ei ajanud tal werd pähe, küllap ta on muidu enam halbu sõnu juba saanud, ehk ta küll igal ajal oma auu püüdis hoida. Ta oli juba üleüldse sedamoodi mees, et tal ikka weri pähe tõusis ja pea ümber käima hakkas. Ma olen ennegi juba mõnda õnnetust kartnud, kui tal nägu äkiste lõkendama lõi ja kätega kusagilt kinni pidi hakkama, et ta wastu maad ei kukuks. Aga tänast lugu küll ei mõistnud keegi ette aimata. Jumal olgu ta waesele hingele, kes nii äkiste kohtu ette pidi astuma, armuline! Ja mehed paniwad kõik käed risti ja ohkasiwad sügawaste.

— Ei tea, kes nüüd kohta hakkab pidama? küsis salawägede uskuja mõne aja pärast. Kas Peet, kellel ka juba wähe mehe meelt peas wõiks olla, wõi pärib teine naine õiguse oma pojale? Kes teab ka, kostis ta ise oma küsimuse peale. Oli enne mõisasakste teener, küllap need talle õiguse annawad.

— No küllap näeme, kostis Pajusaare Juhan, kelle õde endine Ennosaare perenaine olnud, äkitselt: küllap näeme. Peet jääb kohapidajaks, ei keegi muu, ja kui ma ka kümme korda kihelkonnakohtus peksa peaksin saama. (Ligemaks seletuseks pean ütlema, et sel ajal ja kohal, millest siin räägime, iga talusugu kaebaja kihelkonnakohtust kõige pealt wiiskümmend ehk kuuskümmend hoopi selga sai, kui ta julges kallist aega kohtu käimisega raiskama hakata).

— Noh, ju tal ikka wanema poja õigus on, waigistasiwad teised mehed, ja siis saeti ja hööveldati kiirelt edasi.

Ja Peet jäi ka kohapidajaks ning ilma, et Pajusaare onul tarwis oli sõrmegi liigutada. Ja see tuli nõnda: Mõni nädal peale isa matust, kui juba esimene rukkirehi üles oli pandud, puges wäike Ain wenna juure hagerikku, kes sealt tagawaraks pandud rehawartasid kokku otsis.

— Peet, kaebas wäike kõhn poisike ja ta suured helesinised süüta silmad ujusiwad pisarlainis, kas meid nüüd, mil isa surnud, tõeste tahad ära ajada ja kui me ei lähe, meile enam suutäitki leiba ei lase anda?

— Mis juttu sa ajad? küsis Peet pimeda hageriku põhjast walge ette tulles. Kes sind nii rumalal kombel on narrinud? Keda peab ära aetama? päris ta uueste, kui poiss kahtlaselt ta otsa waatis.

— Mind ja noorema, kostis Ain. Noor-ema ütles, et teie wanaemaga meid ilmas ei ole sallinud, et koht sinule peab jääma ja et meile midagi muud ei anta, kui seda, mis ema ükskord siia ligi toonud.

Kortsus kulmul kuulas noormees, kellel nagu ülemal loodeti, juba hästi mehemeelt peas oli, lapse juttu. Ta oli auusameeleline noormees ja ei oleks iseenesest iialgi selle mõtte peale tulnud, et nooremal wennal sõrme-küüne wäärt wähem õigust isa majas wõiks olla kui temal. Noorema jutt, mis laps talle rääkis, pahandas teda õieti südame põhjast, aga ta püüdis poissi siiski nii palju waigistada, kui wähe oskas.

— Mina ei lase oma wennale kuidagi wiisi liiga teha, ega ei aja sind ära, ütles ta poisi pead silitades.

— Jah, aga me lähme ju siiski, kostis laps nuttes. Noor-ema ei käskinud mind küll kellelegi ütelda, aga ta pani eile, kui teie põllul käisite wilja kuiwatamas, kõik asjad kokku ja homme läheme mõisa, sest ema saab mõisa karjanaiseks. Ta ütles küll, et ta parem jälle toatüdrukuks oleks hakanud, nagu ta enne olnud, aga proua käskinud karjanaine olla, sest et see koht just saada on. Ja siis ei saa ma sind iialgi enam näha, sest ema ei luba mind enam Ennosaarele tulla!

— Helde taewas, mis hullu juttu sa ometi ajad! kähwatas Peet nüüd täieste wihaselt. — Kas noorema arust ära on oma nõuuga? Seda ma ei usu, kuni ma ise küsin!

Aga ta pidi ometi uskuma. Et Ennosaare wali wanaema oma perenaise eesõigust nii ütelda küünte ja hammastega kinni pidas, ei olnud noor naine talu elu kunagi armastama õppinud, ja kui mees ka weel ära suri, ei wiiwitanud ta tundigi, waid läks ja palus omale mõisas kohta. Kui endisel teenril ei olnud see tal raske, ja et just karjanaise koht lahti oli, wõeti ta silmapilk wastu. Wõõraspoeg keelis küll kõigest wäest ja tuletas meele, mis pärast kõik küla ütles, et Ennosaare perenaisel häbi oleks pidanud olema, mõisa karjanaiseks minna. Isegi peremehe õiguse lubas ta Ainile, mille wastu aga wanaema kõigest jõuust waidles, ja asja wiimane lõpp oli ometi, et noor ema oma nutwa. lapse käe kõrwa wõttis ja mööda jõekallast kuni mõisa kõrtsini läks. Sealt läks ta üle silla. Rumba peale, millega kodust juba üle jõe oleks saanud, ütles ta enam waadatagi wõiwat. Mõisas anti talle nõndanimetatud korterihoones eluase, ja ema ja poeg saiwad mõisarahwaks. Et ema oma südamest armastatud pojale seeläbi kõigeks noorepõlwe ajaks wiltu seisukoha oli muretsenud, mis talle hiljemine mõne hea kõrwal palju.

südamewalu ja alandamist tõi, ei teadnud ta aimata ja ei saanud õnneks ka kaua näha….

Noor Peet toetas pärast wõõraema ja wenna äraminekut õueaia najale ja nuttis, et kiwid oleksiwad wõinud pehmeks minna. Tal oli hirmus häbi, paha

meel ja suur kahju loo üle, ja ometi ei võinud ta kudagi wiisi parata. Wähem piinlikud oliwad wanema tundmused. Tükk aega waatas ta kaunis rahutult tuksuwa südamega äramineja järele, siis lõi ta käega taga ja ütles mokke kärsutades: Polegi kahju niisugusest. Oleks ta mõni talutütar, siis ei oleks ta kellegi hinna eest ei poja ega oma õigust meie jalge ette wisanud ja keset kibedamat tööaega ära läinud — aga säherdune sakste sülelakkuja, las minna! Ja eks ma Ainistki ikka pole ütelnud, et tal sugugi Ennosaare meeste moodi pole, küll sa pärast isegi näed!

3.

Oh meie ilus herrakene,
Oh meie puna prouakene,
Hõbenuppu noori herra.
Kuldapitsi preilikene!
Küll on teil aga elu,
Hea elu, häida päiwi,
Teopäiwi teademata,
Orja waewast hoolimata.

(Rahwalaul)

Mõisa ja wald oliwad linna päralt ja oliwad rendiherrade käes mitmesuguseid päiwi näinud, häid ja halbu. Head päewad aga oliwad ammu möödas, wali walitsus asemele astunud, nagu muistne lugu kuulutas, mis pikil pimedail talweõhtutel talutubades kõneldi ja meele tuletati. Keset tuba põles isaisade ajast harjunud walguseandja piirg kõrgel tulerinnal ja ümberringi istus pererahwas, naised kedrates, mehed tarwilikka nõuusid ja riistu tehes. Ning sõnakad wanaeided kolde peal pajatasiwad sukawarrast weeretades endistest aegadest, mil sõjad ja werewalamised otsa saanud ja aegamööda jälle paremad päewad tulnud. Katk küll olnud kõik maa ära laastanud ja talud tühjaks teinud, ja kui ühes walla ääres weel üks wõi kaks inimest elusse jäänud ja teises niisama palju, ega nad suure tõbehirmu pärast ühteteist ometi ei usaldanud, waid aina põgenesiwad ühe-teise eest. Aegamööda aga tulnud wõõrast kihelkondadest inimesi juure ja suur surmakartus wähenenud. Maad saanud jälle haritud ja ka mõisa poolt olnud hea põli. Õnnelik olnud, kes raskest taluorjusest pääsnud ja mõisa teole ja korrale wõinud minna; inimesed läinud mõisa wäljal priskeks ja hobused jäänud wäsitamata. Ja ka muis asjus olnud parem põli seal. Pulmi ja pidusid peetud ja magusat õlut joodud ikka ühest pühapäewast teise. Naistel tantsides olnud seitse seelikud seljas ja meestel üheksa kasukat ülestikku. Ja kuis inimene siis ka ometi ilus ja ehitud olnud ja lõbu tundnud elust! Aga nüüd on need kallid ajad ammu möödas ja ei tea, kas tulew põlw iialgi parema aja riismekestki enam näha saab! õhkas kõneleja wanaeit iga kord jutu lõpul, ja õhkades kustutasiwad lapsed pikad tulised riismed, mis põlewa piiru otsast põrandale langesiwad, sõtkudes ära.

Tõsi oli: waljus walitses waldades. Mõisarentnik herra von Habermann, kes aasta kümnete eest juba Wiljandi poolt oli tulnud, oli tõsine oma aja laps ja oskas oma all olewate inimeste tööjõudu tarwitada ja wiimase piisani wälja kurnata. Ta oli keskmist suurust, aga juba wanadlane mees, kel kõikumata kindlus ja waljus näost ja silmist paistis. Ta oli waese perekonna wõsu ja puuduses üles kaswanud, mille pärast tal wäga pealiskaudne kooliharidus osaks oli saanud. Teadustest ja koolitarkusest ei pidanud ta ka hiljem suurt lugu ja pilkas tihti ülekohtusel wiisil „raamatumehi”. Tema paleus oli raha ja wara, ja neid oskas ta wäga hästi koguda. Sel ajal polnud suurel põllumehel raske rikkaks saada. Oli ju tööjõudu igal ajal rohkesti käepärast, ilma et palgamaksmise muret oleks olnud. Selle peale rehkendades, ja et tal ka muidu armastust põllutöö ja maaelu wastu oli, hakkas herra von Habermann põllumeheks. Noorel põlwel oli ta ilus ja sirge poiss olnud, kellel seltslikku eluwiisakust ei puudunud. See meeldis noortele, kuna sõnakasin, aga õigel ajal auupaklik olek temale wanemate silmis wäärtust jagas. Nii siis tuli, et rikas L. mõisa omanik v. Bork ta hea meelega oma perekonna tutwuskonda wastu wõttis ning ajajooksul ka oma tütart Helenet noorele edasipüüdjale mehele ei keelanud. Helene v. Bork oli wäga wagusa loomuga naisterahwas, kes ütlemata tasaste ja kannatlikkude silmadega maailma waatles. Ta oli hästi kaswatatud ja hoolega koolitatud, aga selle pärast ometi südamest alandlik ja koguni kartlik neiu. Ja kui noor kosilane, kes kindla laadi ja wäljaspidiste kommete ja sileduse poolest temast ees oli, aga sisemise väärtuse ja südamehariduse poolest palju madalamal järjel seisis, „jah” sõna nõudis, ei oleks ta iialgi „ei” julgenud ütelda, ehk noormees küll täieste ta tunderikka südame järele ei olnud. Ta sai Albert von Habermanni abikaasaks, ja wanemad rentisiwad noorele paarile Sauga mõisa elu-ja töökohaks.

Seda wiimast sündmust pidas alles herra v. Habermann oma õnne alguseks ja sada korda enamaks kui oma noort armsawiisilist abikaasat. Oli ta senini, kus tal ometi aega oli, raamatutest wähe lugu pidanud, siis wiskas ta nad nüüd üsna kõrwale ja oli ihu ja hinge poolest mõisapidaja ja oma töörahwa herra. Ning sõnawõtlik ja wäsimata abiline kõiges töös oli ta truu abikaas. Helene von Habermann oli rikka wanemate laps ja tõi rikka kaasawara abikaasa majasse; aga oma meele järele midagi talitada ehk saada ehk oma tahtmist ajada, ei oleks ta iialgi julgust leidnud. Ka kõige wäiksemas asjas seisis ta mehe walitsuse all ja nii kuidas abikaas abielu hakatusel ta päewakorra ja töö ringi sisse oli seadnud ja kinnitanud, nii talitas ta nüüd rohkem kui kakskümmend aastat ühtesoodu edasi — ja tegi seda nurisemata ja lahke meelega Kuid ühes tükis ei olnud ta aabikaasa eeskuju järele teinud ja ei olnud ette näha, et ta tõsine suurtsugu loomus end iial selleks otstarbeks oleks alandanud. See oli ta sõimusõnade, üleüldse kõige jämedama oleku põlgamine, ja selle asemel alaline lahke meel ja hea sõna kõikide wastu, kes ta all seiswad.

Kuna nagu eesmalt juba kuulsime, herra Habermanni märgisõna pahas ja paremas tujus „oh sina m — mait,” oli, mida ta pooleli hammaste wahelt välja litsus ja millele ta, kui tuju oli, enam ehk wähem teisi tugewamaid ja tähendusrikkamaid järele saatis, oli proua alaline hüüd: „Armas ehk pai laps!” Selle lahke sõna saatel talitas ta köögis ja käsikambris käis aidas ja karjaaias, wõttis maksusid wastu ja juhatas korralikult tüdrukuid tööle. Selle sõna eest tegiwad teenijad jookstes oma tööd, ja walla inimesed waatasiwad armastusega oma proua peale, kuna herrat kui walju ja ülekohtulist wõimu meest kardeti ja koguni wihati.

Selle lahke sõnaga oli proua Helene oma poegi kaswatanud, kuni neid Peterburi wäekooli wõidi saata, sest noortel herradel oli himu keisrimundrit kanda, ja juhatas nüüd oma ainust tütart Hildegardi, keda enamiste lühidelt Hildeks nimetati.

Hilde oli alles üheksa aastat wana ja nii mõneski tükis tasasest emast ees ja üle. Proua Helene oli kena naisterahwas, weel ikka sirgekaswuga, õrna jumega, helepruunide silmadega ja niisamasuguste tihedate juustega, mis selleaegse moe järele läikiwas sileduses ja lihtsuses ta lahket kitsast nägu ümbritsesiwad, ja millede kenadust läbipaistew walge pitsitanu oma jagu ülendas. Tütar Hiide aga tõotas temast wälimises kenaduses kaugele ette jõuda ja täieliseks iluduseks sirguda. Wiimasele ütelusele andsiwad wähemaste piigakese ilus pea, ütlemata peenike näoke ja läikiwad mustad käharjuuksed lootust, ja silmad weel, mida ju ühel nõuul hingepeegliks tunnistatakse, kus need suurelt ja mustjalt lapse peas särasiwad ja tütrekese esimesest elupäewast saadik juba proua Helene salajane õun ja südame rõõm oli olnud. Kuis nad paluda, meelitada ja ärawõitwalt naeratada oskasiwad, ja õige warsti juba oma mõju tundma õppisiwad!

Mitte üksi tasane ema ei olnud nende paelus ja ei täitnud lapse tahtmist, ka wali isa ei wõtnud pea iial waewaks oma tütrekese ilusate silmade wastu wõidelda. Jaolt sellest siis tuli, et üheksa aastase tüdrukukesega juba justament niisama ümber käidi, nagu oleks ta üheksateistkümne aastane olnud. Wäiksel neiul oli lõpmata kannide kõrwas ka ammu juba koolitajanna, aga nagu isagi, ei pidanud ta raamatute tarkusest palju lugu, waid talitas hoopis armsamine õues oma ratsahobuse ja maa ning wee sõiduriistade keskel. Ema Helene oli küll kartlikult pead raputanud, kui tütrekesele wiimsel sündimisepäewal oma ratsahobune ja kutsar lubati, aga asjalugu ära pöörda ei jõudnud ta, sest ka tütreke oli kindla tahtmise poolest hellast emast palju ees.

Ilus lõikusekuu ilm oli õues. Palawalt waatas pealelõune päike taewast, läikis tasaste jõe lainetes, helendas kaasiku puude walgete tüwede wahel, kuldas suuri mõisa aknaid ja paistis ka wana sulaste maja peale...otse Karjamaie wäikesesse tuppa.

Sulaste maja seisis mõisa rohuaia hommiku pool küljes, ja endise Ennosaare perenaise, nüüdse Karjamaie toa wäikesest aknast wõis mööda laia kruusatud teed roheliste põõsaste wahelt läbi puude kõrge mõisa trepini waadata. See waade oli Aini ainus troost, kellel üürikeses mõisaelus juba palju ühe koleda waenlasega, keda ta Ennosaarel ei tunnudki, wõidelda oli olnud, nimelt igawusega. Hakatuses oli ta päewad otsa ema kannul karjaaias kõndinud, aga et teda seal tarwis polnud, ja et ema ka ta juuresolemist ei tahtnud, oli ta mujal seltsi otsinud. Sulastemajas, kus ema korter oli, elasiwad mitu perekonda ühe katuse all, ja Aini wanustest lastest, keda weel töö juure ei tarvitatud, polnud puudust. Kuid meie perepoeg ei passinud kunagi nende sekka; nad oliwad wallatumad, kisasiwad ja karjusiwad, et üksikus talus kaswanud lapsel kõrwad huugama jäiwad ja ta kartlikult oma waiksesse tuppa

puges. Seal oliwad katekismus ja lauluraamat, mille seest ta wiimastel talwedel lugema õppinud, ta ainus ajawiide, sest Ennosaarele wenna Peedu juure, kus ta mõtted ja palaw lapse igatsus nädalate kaupa wiibisiwad, ei tohtinud ta minna; selle oli ema liig kõwaste ära keelanud. Nii istus ta siis üksikult.toas, nägu kurb ja suured sinisilmad täis pisaraid...

Ka täna istus ta üksi laua ääres ja luges katekismust, kuni heledad päikese kiired kitsaruudulisest aknast sisse tungisiwad ja raamatu tähtil wirwendama hakkasiwad. Pahaselt lükkas laps raamatu pimedama laua ääre peale ja luges edasi. Seda eksitust oli weel waja! Eks kärpsed ja soe teda siiamaale küll polnud tülitanud! Aga päikesel polnud lusti nii kergel kombel oma ohwrit jätta. Edasi tungisiwad heledad kiired ja seal nad tantsisiwad juba jälle tähtede wahel. Poiss tõstis pea üles. Kõik laud, kõik kitsas tuba oli täis hiilgust, asjata oleks olnud weel warjulist paika otsida. Ta pani raamatu kinni ja läks õue ukse ette.

Sulastemaja wastas, teine pool teed, mis linna wiis, seisis jõe kaldal wäike uus majake, mille sees mõisa walitseja elas, sel ajal junkruks nimetatud. Maja ees wana remmelgate all mängis junkru wiie ehk kuue aastane tütreke tihti liiwa sees, ja Ain waatis oma ukse ees pealt. Ka täna oli wäike tüdruk ametis, ja nimelt sõidutas ta pea iseenese suurust nukku. Kuid, oh häda! Wäikesel kolmerattalisel wankril tuli teine tagumine ratas alt ära, ja kohkunud laps ei saanud teda enam alla. Küll raputas ta kannatamatalt oma pruuni käharpead ja wäsitas oma wäikseid käsi, aga töö ei õnnistanud. Wiimaks istus ta remmelga alla muru pingile, wõttis nuku sülle ja hakkas nutma, Nagu õige mehe kohus, ei suutnud Ain kaua piigakese pisaraid näha. Ta astus aegamööda ligi, ja ütles kartliku häälega: — Too, ma teen su wankri terweks!

Wähe umbusklikult waatas tüdrukuke poisi otsa, siis näitas ta katkise riista peale ja seletas silmi kuivatades: — Pulk on kadunud, ratas ei seisa enam otsas.

Seda nägi Ain ise ka, aga mis eest ta siis mees oli ja liiget-nuga taskus kandis! Ta wõttis noa lahti, murdis kuiwa remmelga otsa maha ja hakkas uut pulka lõikama. Kuna ta alles kibedaste ametis oli, kuulus wankri warin, Hilde preili sõitis jalutama. Laste kohta jõudes hobust kinni pidada, koolitajanna keelust hoolimata wankrilt hüpata ja uudishimuliselt ligi jooksta, oli muidu uhkel tüdrukukesel silmapilgu töö. Wäikese junkru Olga nukuwankri parandamine näis ärahellitud mõisapreili meelest ülitähtjas olewat. Ta istus kurwastud nukuemakese kõrwa murumättale ja waatles terawalt ja tähele pannes poisi tööd. Ja Ain? Ta oli üleüldse argliku olekuga ja nagu kõik wallarahwas, wanad kui noored, aina auukartusega mõisa herraste peale waatama harjunud. Eemalt sulaste maja aknast oli ta roheliste põõsaste wahel wäikest imeilust ja ehtinud preilit küll näinud ja heameelega imetlenud, aga nii ligidal oma ees — iga teise talupoisi käed oleksiwad ka wabisema hakanud ja kartuse pärast noa käest pillanud.

Ruttu tõstis Hilde noa maast ja ulatas poisi kätte. — Tee wanker terweks, käskis ta wäike suu.

Wärisewate kätega kuulis poiss sõna ja lõikas pulga asemel sügawaste oma pahema käe pöidla sisse, mis rohkeste werd hakkas jooksma. Ehmatades kargasiwad mõlemad pealtwaatajad püsti. Olga, kes ennast õnnetuse alustajaks pidas, hakkas waljul häälel nutma, Hilde aga waatas kortsus kulmul kohmetanud poisi otsa. — Missugune rumal poiss sa oled, laitis ta põlastawalt. — Iseenese sõrme sisse sa lõikad! Aga wanker peab terweks saama, ära nuta niipalju, Olga. Ma seon haawa kinni, rääkis ta wähe järele mõteldes, rebis peenikese taskuräti lõhki ja mähkis, ise wõimalikult kaugel eemal seistes, haawatud sõrme ümber.

— Ja nüüd tee pulk walmis!

Sõnakuulelikult hakkas poiss nikerdama, mis haawatud pöidla poolest küll märka raskem oli, aga ega ta ju wastu panna ei tohtinud, niisama sõnakuulelikult tõi ta pärast oma uue ilusa torumütsiga jõest wett ja pesis were jäljed walmis töö pealt. Siis seati wankrikesele ratas alla ja armuga pani Olga nuku jälle sisse. Tähele pannes waatis Hilde Olga sõidukatseid, siis pööris ta Aini poole. — Seda oled sa hästi teinud, ütles ta wana inimeste tõsidusega, milleles ta aga noomides juure lisas: — Teine kord aga ära ole enam nii rumal, et sa puu asemel sõrme sisse lõikad! Mis su nimi on?

— Ennosaare Ain, kostis poiss kogeldades, ilma et ta oleks julgenud silmi üles tõsta.

— Missugune rumal nimi, arwas preili mokki kärsutades.

— Kes su isa on, ja kus sa elad?

— Isa mul polegi enam, kostis Ain nutuselt. Aga mu ema on Karja-maie, ja me elame seal wanas suures majas, näitas ta käega sulaste hoone poole.

— Soo, siis sa oled sulaste laps ja need on üleannetud ja jämedad, ütleb mamma. Mine siis jälle ära, sinuga ei taha me mängida!

Wait olles pööris poiss ümber ja hakkas ära minema, aga wäike Olga, kelle süda terwe nukuwankri pärast, täis tänu tuksus hoidis teda kättpidi tagasi. — Sa oled koguni hea poiss, ütles ta läikiwal silmil, ja kui sa tahad, siis ma luban sind iga päew natuke aega oma wankriga sõita ja oma nuku sülle wõtta. Sa wõid ju oma ukse eest waadata, mil Hilde siin pole, kui ta siin on, siis ma ei tea...laps jäi wait ja waatas küsides kõrge sõbranna otsa. Aga sellel ei olnud täna enam lusti pikemalt rääkida, ta näitas jälle uhkelt sulastemaja poole, mida Ain märkas ja nüüd takistamata oma üksikusse kambrisse tõttas.

Sest päewast saadik läks Karja-Maie üksiku lapse elu lõbusamaks. Küll ei julgenud ta homme ega ülehomme Olgakese nukku sõidatama minna, aga lahke junkru tütreke ei unustanud teda siiski ära, ja tema lahke palwe ja ka iseenda uudishimu pärast lubas uhke mõisa laps wiimati, et Ain wahete wahel tüdrukukeste seltsi mängima tuli, ning et poiss küll hakatuses kartlik ning tagasihoidlik, siiski erk ja osaw oli, jäi ta peagi kahe tütarlapsele esimeseks abimeheks ja nõuandjaks, kui nukkudel ehk nende majapidamises midagi katki läks ehk ämardas.

Suwi ja sügis läksiwad mööda ja talw tuli. Ema Mai oli uhke selle peale, et tema poeg mõisapreili seltsis mängida tohtis, mis teiste teenijate lastele mitte polnud osaks saanud; aga talwel oli ometigi waja poissi kooli saata. Sauga wald oli, nagu enamiste kõik teisedki, kooli seniajani aina nime pidi tundnud. Siin ja seal talukambris oli mõni raamatutundja lapsi katekismust ja lauluraamatut lugema õpetanud, muust koolitarkusest polnud juttu. Siis pandi üks nimekoolmeister ametisse, kes suure waljusega oma kohuseid täitis. Ta käis nimelt majast majasse, tubli roosk hõlma all, ja katsus järele, kui rohket wilja koduõpetus oli kandnud. Kus talus raamatutundja pereeit oli, kelle koonla kõrwal lapsed lugema õppisiwad, ei saanud peidetud kaseoksad walget näha, kus aga asi ümberpöördud oli, läks pagan lahti, ja witsa kimp tantsis laste kukil nagu mardisandid külmal talwe õhtul talu ukse taga. Sel ajal aga, mil Ennosaare Ain kooliaruliseks sai, oli Sauga wallal paar wersta mõisast eemal nõmme peal uus põletamata sawikiwidest, leitserikas koolimaja, ja Pärnu koguduse õpetaja poolt hästi koolitatud ja õpetatud mees koolmeistri ametis, kes esimene oli terwes Sauga wallas kirjutuse kunsti õpetama ja aastate jooksul mitu noortmeest koolmeistriks õpetas, keda jaolt õige kaugele wõõrastesse kihelkondadesse ametisse kutsuti.

Selle auuwäärt ja kõigiti tubli mehe hoole alla wiis endine Ennosaare perenaine oma poja ja tegi teda sellega lõpmata õnneliseks, mitte ainult eeskujulise õpetuse saamisepoolest, waid ka ses tükis, et lapse suurem igatsus täide läks ja ta talw otsa igapäew keelmata oma armast wenda näha sai. Wend Peet, ehk küll ammugi kooli wanadusest wäljas, oli mõistlik küll aru saama, et kooli õpetus iialgi kahju ei tee, ja tarwitas sellepärast iga waba silmapilku, mis kangest talutööst üle jäi, õppimiseks, mis selleaegses wallakoolis õppida oli. Otsata õrnusega hoidis ta kaua eemalolnud wenda kaenlas ja kuulas tähele pannes, mis lapsel rääkida oli. Õhtul kodu tulles aga ei lausunud kumbki koolimajas olnud koosolekutest sõnagi, ja iga ema wõis rahuliste sellesse kindlasse arwamisesse jääda, et ta poeg tema oma oli ja kedagi muud maailma peal ei armastanud...

4.

Ja kui on mööda läinud
Ju lahkumise tund — —
Siis alles hing weel märkab,
Kui kalliks peab teid. —

Jürmann.

Kewadel jäeti kool seisma ja lapsed, kes ühel-meelel talwe otsa laudade taga istunud ja enam ehk wähem raskeid wõitlusi raamatu ja tahwliga pidanud, rändasiwad karja seltsis näljastele aasadele. Mureta laste wiisil tegiwad nad seda rõõmuga, ainult Ennosaare Ainil seisiwad silmad wees, kui ta wiimast korda kooli teed kõndis ja wend teda mõisa sillani saatma tuli. — Nüüd ei saa ma sind kaua aega näha, kaebas pehme südameline laps. — Noor ema ei luba mind ikka weel koju tulla, ja sina ei tule iialgi mõisa Las parem sulane kodus olla ja tule sina mõisa teole!

Noor Peet silitas õrnalt poisikese walget pead.

— Ei wennake, see ei lähe korda, seletas ta tõsiselt. Sa tead ju, et mina peremees pean olema, ja wanaemal koduski tööd küllalt, et aega ei saa wälise töö juure tulla, Kui mina mõisas olen, kes siis meie talu eest hoolitseb? Kui noor-ema mitte ära poleks tulnud, siis oleks teine asi olnud, ja sina oleksid loomi hoida wõinud, aga nüüd on kõik teisiti. Jää sina aga ikka heaks poisiks ja pea oma wenda meeles, küll ma wahel pühapäewal ikka mahti leian sind waatama tulla.

— Ma tahan ikka hea olla ja mitte kedagit muud maailmas armsaks pidada, kui ainult sind, — kostis laps täis haledust, ja siis lahkusiwad wennad.

Waheajal oliwad ilmad nii ilusaks läinud, et junkru Olga oma hoolega hoitud nukugi wälja tõi ja teda soojal päikese paistel sõidatas. Muidugi mõista ei puudunud Ain pealt waatamast, ja tihti lubas preili Hilde teda eneste seltsi jääda, kui ta walitseja tütrega mängima tuli. Ühel ilusal pühapäewal oli Hilde onu mõisas külaliseks. See oli proua Helene noorem wend Adalbert, wana weider, aga heasüdameline poissmees, kellel elus mõndagi wiltu läinud, mispärast ta omal õiguse arwas olewat, mõnegi asja peale teist karwa prillidega waadata, kui muud inimesed. Ta elas Pärnu linnas ilma ametita omast rahast ja oma teadusele. Nimelt oli ta suur tähetundja, ja ehk see aeg küll ammugi möödas oli, mil Tartu ülikool kõige oma õpeabinõudega lühikese aja Pärnus oli asunud, ja nüüd iga õpetlane ilma wäljaspoolise toeta omal nõuul pidi töötama ja uurima, oli ta siiski Pärnu linna elama asunud ja ei mõtelnud elukohta muuta.

Proua Helene oli küll ses kindlas arwamises, et wend, kellega nad juba warasemast lapsepõlvest saadik kõige enam ühte oliwad hoidnud, tema pärast siia ligikonda elama oli asunud, aga ta ei tohtinud oma mõtet awaldada, sest kentsakas wanamees seisis käte ja jalgega niisuguse süükspanemise wastu. Ta rääkis ja tegi ikka teisiti, kui teised inimesed, kiitis seda, mis teised laitsiwad, ja ümberpöördud. Iseäranis ei suutnud õemees midagi ta rahulolemiseks teha, ei sõnaga ega teoga. Kui ta õel külaliseks oli ja herra Habermann mõisa õues teomeestega kurjustas ja kõiksugu halbu sõnu äraorjatud inimeste kaela laskis sadada, siis oli onu Adalbert tõeste ka platsis, lõi sõbralikult teopoiste õla peale, silitas korratüdrukute palgeid ja awaldas sügawat kahetsust „lõburikka elu” üle, mis see wana karu neil sel wiisil ära rikkus.

Ja kui õemees täis põllumehe uhkust oma siledaid ja priskeid loomi ja ilusaid hobuseid waatamas käis, siis küsis onu Adalbert wistist, kas mõisa loomad saepuru sööwad, et nad nii täis aetud olewat ja andis nõuu tõllahobustega „kiwikesed” üles künda, sest need sõnikuwankri kangelased olewad teda linna wiima saadetud ja lõhkuma hakanud ja tema kraawi pillutanud, kust ta õnnekombel weel enne wälja saanud, kui Sauga walla konna noorsugu talle suhu tikkunud — nagu ta suure tõsidusega ja hirmu pärast wärisedes ikka uuesti jälle jutustas. Muidugi mõista, ei teinud onu Adalbert sarnaste kõnedega õemehele kunagi rõõmu, waid ajas asja wiimaks nii kaugele, et wiimne teda ajuta narriks pidas, kelle tempusid ta oma abikaasa pärast pidi kannatama. Seda märkas Adalbert ise ka ja naeris selle üle Tema oma poolt pidas õemeest madalaks omakasu nõudjaks, kelle tegusid tarwis oli pilgata, ja selle järele ta tegi — ning nii suur on harjumise mõju! Kõige wastastikuse halwakspidamise kiuste saiwad mõlemad ometi hästi korda.

Seesama onu Adalbert oli Sauga mõisas külaliseks, ning läks õemehega, peale söögi ja kerge waidluse lahingi, mille läbi ta enese kõige paremasse tujusse ütles saanud olewat, puiestikku jalutama. Mõisa ümber polnud palju näha, ja ta seadis sammud jõe poole. Eemalt juba kuulis ta laste hääli ja ligemale jõudes leidis ta oma ilusa õetütre kahe teise lapse seltsis wana remmelga all murupingil istuwat ja ägedalt sõnelewat. Kõne all olew asi oli jällegi palju nimetatud nukuwanker. Olgakene oli ta wähe ettewaatamatalt suure kiwi wastu sõitnud ja sõiduriist, ehk küll Ain teda iga päew parandanud, oli koguni koost ära läinud. Mis nüüd? Kohkunud Ain tõotas parandada, mis parandada sündis, Olga walas silmapisaraid, ja Hilde kui mõisapreili ja oma isa tütar, seisis uhkel kombel ja wälkuwal silmil mõlemate ees ja taples, kord õnnetu wankri-omanikuga, kord osawuseta parandajaga.

Imekspannes kuulas onu Adalbert tükk aega pealt, siis astus ta ligemale ja istus laste seltsi.

— Sina oskad ju peaaegu paremine praksuda kui su isa, tähendas ta ehmatanud õetütre poole: — Kes on see waene patune su ees?

— Sealt sulastemajast — Karja-Maie poeg. kogeldas Hilde.

— Ei, Ennosaare Ain, parandas Olga.

— Tänan, tillukene adwokat, nokutas onu Adalbert julgustades. Ja mis ametis on see pika nimega poiss teie juures?

— Ta parandab Olga wankrit.

— Ja muud ühtegi? See on wähe sarnase jõmsika kohta. Pea püsti ja keha sirgeks! hüüdis ta poissi. — Ja nüüd wasta: Kas sul muud midagi teha pole, kui nende kahe Eewa tütre nukkusid toimetada?

Suuril silmil waatis Ain arusaamata küsija otsa ja ei teadnud, mis kosta.

— Noh, kas sa ei oska wastata?

— Peet ütles, et ma kodus loomi wõiksin hoida, aga noor-ema ei luba, lausus pois arglikult.

Nüüd oli kord herra käes, jutust mitte aru saada. — Kõnele selgemine, kes Peet ja noor-ema on, käskis ta. Ja poiss kõneles. — Soo, wõi nii on lood, ütles herra kõne lõpul. Siis ei ole sul tõeste midagi muud teha, kui tüdrukute kannul käia. Aga see ei kõlba. Kas sa juba lugeda oskad?

— Jah, kostis poiss.

— Seda siin kah? Herra wõttis taskust raamatu ja hoidis poisi silmade ette.

— Ei, seda ma ei mõista,

— Aga õppida tahaksid?

— Oh kui hea meelega! hüüdis Ain särawail silmil. — Siis ei oleks mul enam nii hirmus igaw, kui siiamaale.

Tükk aega waatas herra terawalt lapse silma, kuna ta näo tegi, nagu lendaks tal mõni iseäraline mõte läbi pea. Siis silitas ta lahkelt poisi walkjaid juukseid ja ütles: — Sul näib awar pea olewat; wast ma wõtan sind oma juure õppima. Aga kas sa oskad ja tahad igapäew mu juure tulla? Kas sa oled juba linnas olnud?

— Ema wõtab mind wahel pühapäiwiti kiriku ligi, ja kirik on ju linnas, kostis Ain rõõmsalt.

— See on asjalik wastus, mu poeg, kiitis herra naerdes. — Ma näen, sinust wõib asja saada. Küll ma pärast ise su emaga räägin.

Aga sina, pööris ta üles tõustes Hilde poole, — kas mamma teab, et sa Karja-Maie pojaga seltsis mängimas käid?

Laps läks näost tulipunaseks, aga mitte, et ta ema keeldu oleks kartnud, lahke ja lihtsa meelega proua ei oleks laste koosolekuid sugugi pahaks pidanud, waid mis nii sügawa puna üheksa aastase preili palge ajas, oli — häbi, et ta nii madalast seisusest poisiga koos oli mänginud. Naeratades waatles onu oma õetütre kimbatust, siis ütles ta pilgates: — Noh trööst end; weel oled sina sõrmepikkune inimeseloom Hilde preili mõisast ja poiss seal lihtlabane Ennosaare Ain. Ning kui kõik väikesed preilid nii südilt oma seisusest kinni peawad, siis ei ole weel ammugi maailma otsa loota ...

Õhtulaual, kui onu oma plaani õe ja ta mehele teada andis, tõusis suur äritus. Proua Helene küll ei rääkinud wastu, aga ometegi ei suutnud ta aru saada, mis niisugusest loost head wõis sigineda. Herra von Habermann aga nimetas naisewenda otse meeletuks ja lubas teda arstlise ülekuulamise alla saata, ja see oli hea. Sest weider Adalbert oli pärastlõune jooksul enese üle isegi juba kainemalt mõtelnud, ja palju ei puudunud, siis oleks ta Aini Ainiks jätnud ja wagusi jälle oma taewalise teaduse juure tagasi pöörnud. Õemehe käreda vastuvaidlemise mõjul aga sai ta uut kindlust. Ta laskis ema Maie sedamaid mäele tulla ja tegi kauba ära. Naisterahwas, kes ammugi juba salaja kahetses, et ta nii kergelt Ennosaarelt ära tulnud, kohmetas esiotsa küll selle mõtte üle, et oma ainust last käest anda, ära, aga kui ta kuulis, et poiss igapäev ainult mõneks tunniks linna kooli pidi minema, jäi ta rahule ja andis täis rõõmu herra kuue hõlmale suud.

Teisel päewal, kui onu Adalbert kodu läks, — sestsadik, kui ta kord kraawis konna nooresooga heidelnud, käis ta ikka jala ja laskis õemehe kiuste kutsari tühja tõllaga oma järel sõita, — wõttis Aini ligi, ja näitas teed, mida ta edespidi kõndima pidi… Sest saadik käis poiss iga päew mõne tunni linna elementarkoolis, kuhu ta lahke kaitsja teda oli tellinud. Aga see ei kestnud kaua. Kewadel kõige ilusamal ajal, mil väljad lillede ehtes õilmitsesiwad, jäi ema Mai korraga haigeks ja pani nädalise tõbewoodi järele silmad igaweste kinni. Waselapse Aini esimene selgem mõte peale poolepäewase walusa nutu oli Ennosaarele wenna-Peedi juure minna. Aga onu Adalbertil, kes ka mõisas juhtus olema, oli teine nõuu. Ta laskis peale ema matuse lapse wähesed riidehilbud kokku panna ja, herra von Habermanni wihaseist pilkudest hoolimata, tõlda kanda; siis wõttis ta poisikese käe kõrwa, et teda jäädawalt oma juure linna wiia. Kuni linna wesiwärawani oli Peedil luba wenda saatma tulla, seal saatis herra ta tagasi, peale selle kui ta, ilma et seda keegi oleks nõuda tohtinud, noorele mehel kõwaste ära tõutas, wäikese Aini eest muret pidada, teda kaswatada ja koolitada. Ta andis lapsele luba ennast onuks hüüda, nagu kodus mõisa Hilde oli teinud, ja pidas hiljem waest wanemateta talupoissi kui oma last.

5.

Kuid imelikult kõndis tasa
Üks muistne jutt weel üle maa,
Kuis enne prii su rahwas olnud
Ja kuda oma põhja pinnal
Kord Eesti rahwas seisatand.

Koidula.

Oli alles Mardipäewa õhtu ja juba oli külm jõele kõwa kaane peale pannud ja muru suweehted ammugi walge lume waiba alla peitnud. Tuul wingus ja kiunus õues, lõgistas Ennosaare toa wäikest neljanurgelist akent, sahistas katuse õlgis ja hulus ukse taga, nagu tahaks ta külma eest sooja tuppa warjule pugeda. Aga Ennosaare talus oli noor hoolas peremees, Kes katuse saukusid ei sallinud ja seinapraod sammaldega ammugi tihedaks oli toppinud, ja kange wanaema, kes külma eest uksed aknad waremalt kinni pani. Täna oli ta aina üksi kodus, Mardi õhtu pärast oliwad perelapsed laiali, üks seal, teine teisel. Eha ajal oli ta teist korda ahju kütnud, suitsu wälja lasknud ja uksed kõik hoolega kinni pannud. Nüüd istus ta kolde ääres madala istme peal. Lühedane piiruotsake põles suitsedes tulejala otsas ja andis ämarat walgust kaunis suure talutuppa; kõrwal rehe all hirnusiwad ehk tarnpisiwad hobused sõime ümber jalgu wastu kõwa sawipõrandat, ja toas kanade kongis kõõrutas wahel mõni unine sulgis kodakondne une lugu. Wanaeit istme peal ei tahtnud „kallil Mardi õhtul” kedrata, aga ka sukawarras, mis ta tagakambrist toonud, ei tahtnud edeneda. Ta laskis käed jälle wiimaks sülle, ja pool teadmata lendasiwad mõtted minewikku. Ta oli märksa halliks läinud, sest saadik kui mini talle oma perenaise õiguse jalge ette oli wisanud ja mõisa teenriks läinud. Aga wõi ep see ka imegi oli! Noor polnud ta sel ajalgi ju enam, ja nüüd oliwad sest ajast juba kaheksa kuni üheksa aastat raske töö ja rohke mure all mööda weerenud. Küll oli lugu sell ajal raske olnud: Kaks inimest korraga tööst ja talitusest ära. Peremehe tööd polnud küll kodune majapidamine palju näinud, aga selle eest polnud nüüd teowaimu mõisa saata, mis ta surmast saadik pidi sündima, ja milleks üks sulane juure pidi palgatud saama. Ja perenaine! Heldene taewas, kas tema ehk keegi teine talunaine nii meeletumat tempu oleks teinud — kesk kibedamat wilja koristamise aega minema pista, nagu mõni hulgus palgaline. Lapsel küll wõis sest kasu olla, ööldi teda ju mõisa proua wenna kaswandik olewat! Noh olgu, peremeheks poleks ta ometi kedagi muud lasknud saada kui Peeti, kes igatepidi justament nii suur, seda nägu ja laadi oli nagu ta ennegi Ennosaare mehi oli näinud olewat, ja Peet oli juba neljas tema näha. Peet! Wana naisterahwas tõstis pea üles ja wahtis nagu nägemist nähes lahkeil silmil toas ümber. Tal omal ei olnud iialgi lapsi olnud, aga saadik Peet ilmas oli, ei olnud ta seda iial enam tundnud. Seda last oli ta armsakspidanud ja omal wiisil rohkem hellitanud, kui kedagi muud maailmas. Tema pärast ei olnud ta ka sõrmegi liigutanud, kui Mai oma pojaga ära läks. Mingu! Seega tuli rahu majasse. See natuke rohkem tööd, sellega sai ta muidugi walmis; eks ta noorel põlwel üle walla kiidetud töökas ja wahwa naine ei olnud, kes heinamaal ja põllul oma sarnast otsis. Sel ajal oli pere ikka ütelnud: Hoidku kui perenaine kaare otsa oma kätte saab, siis uhab niita, et „silm walge peas”, et mitte taha ei jää. Ja kui priske ja tugew ta oli olnud! Wanaeit naeratas wanu aegu meele tuletades. Maidla Willemi pulmas, kus ta nooriku kõrwas esimene laulja ja kaasitaja olnud ja langunaisena päew otsa „wihkus walmis” kasukaga tantsinud, oli peigmehe noorem wend Mart teistele lubanud, et ta Ennosaare noort naist niikaua tantsitab, kuni tal kasukast wesi läbi tuleb. Ja oli ka kelm poiss sõna pidanud ja teda päew otsa põrandal taga wedanud, et peaaegu hingeta wäsimusest oli. Aga kas see tal midagi wiga teinud? Mitte sõrmeküüne wäärt! Ning ka pärastistel päiwil ei olnud tal töö kunagi raskeks läinud, ja aegamööda oli majapidamine üsna õitswale järjele saanud. Aga nüüd! Wanaeit wõttis ahju pealt uue pika piiru ja pani ta suitsewa otsakese asemele, mille ta ära kustutas, põlema; siis istus ta uueste ahju ääre. Ja nüüd, läksiwad ta mõtted edasi, nüüd tikkus wäsimus tihti üsna lausa peale, nüüd oleks minijat waja olnud, kes perepidamise rangid oma kaela wõtaks. See mõte oli tal õieti ammu juba peas wilunud ja igalpool tülidel (Sauga walla rahwas nimetasiwad pulmi, jootusid jne. kui igapäise wagusa korra wastandid, tülideks), kus noori inimesi koos oli, oli ta terawalt ümber waadanud, kas midagi parajat silma ei puutuks, nagu wiimati Wanasalmel suurel willatalgul, kus pea poole walla naisterahwad koos oliwad, wanad kui noored. Wanasalme Rõõda soe õlu, kus mett ja saiatükka rohkeste sees olnud, oli tal hästi maitsenud ja pea natuke kihama ajanud, ja ta oli juba maja wanema tütre Miina poolest nii ääri weeri sõna kaks kõnelenud. Aga mis sa Peediga teed! Muidu üle teiste tark ja sõnawõtlik poiss, mõnikord aga tuim ja arusaamata nagu puutükk, Küll oli ta talle, kui ta pärast õhtul tantsu ajal ka sinna tulnud, märku andnud ja teda küünarnukiga tõuganud, aga kui inimene ei märka, siis ta ei märka. Läheb toob teiste tagant nurgast wa’ lugemata lapse wälja ja tantsitab teist õhtu otsa ja ajab juttu, et kõik pealtwaatajad juba imeks panewad, ja wa’a Tiiduoja Leenu, kel eluaja teraw keel teisa sorima, juba seda ja teist sosistama hakkas. Ja oleks see ometi mõni peretütargi olnud. Teine poolt jõge Papisaare Riinu sugulane, keda ta armu pärast wastu wõttis, kui isat emat magasiwõla pärast kohast lahti saiwad ja warsti selle peale teise mehe sauna nurgas ära suriwad. Aga nii ep need mehed on! Oleks Peedi isagi ta keeldu kuulnud, kui ta mõisast naist läks tooma — — —

Wana perenaine tõstis äkiste kuulatades pea üles. Mis müdin seal toa ümber tõusis? Kas ta kodakondsed kodu tuliwad?

„Kulla pai pereeite, kalla kullis peremehike”, laulis Mardi hääl õues, „kas on luba sõnuda, Mardil luba tuppa tulla?”

Luba asemel hiilis wanaeit kikiwarbil ukse juure ja pani ta haaki. Üksi kodu olles polnud tal lusti mardisanta wastu wõtta ja oma head, leiba ja liha, wälja jagama hakata. Siis kostis ta lühedalt: — Ei ole luba, minge mujale!

No nüüd oli walge wäljas, niisugune keeld oli ootjatele päris harjumata, ja terwe mardisantide kari hakkas tännitama. Kuna perenaine weel kahewahel oli, mis nüüd teha, oli üks agaram rehealuse wärawa kõrwal nõndanimetatud „liia toa” ukse wallali leidnud ning talutas omad seltslased, kõikidel pahupidi kasukad seljas ja takutordid habemeks, sealt tuppa. Tantsides tungisiwad nad kohmetanud perenaise ette, kuna nad ise pilgates laulsiwad: „Mart hüppab huusa jalga, Mart kargab karu jalga, Mart tulnud perenaise rõõmuks, kidsikaela heaks meeleks!”

— Laulge ilusaste, käratas korraga üks karuse kasukaga mees, kes teistest hea tükk pikem oli ja eestwõtja näis olewat. Muidu saadan teid ise jälle minema!

Silmapilk täideti ta käsku. Mardi ema istus koldeweerele kedrawarrega lõnga eietama, Mardi isa külis wilja õnnistust ja lapsed tantsisiwad ja laulsiwad pillimehe kaasmängul pikad lood külmast ja hõbedasest taewateest, magusatest Mardi maukudest jne, nagu see muiste pruugiks oli. Kui küll oli lauldud ja perenaine ikka weel aidawõtit ei otsinud andid tuua, astus eelpool nimetatud pikk mees, kes seni ajani wagusi seistes pealt oli waadanud, jälle ette. Noh pereeideke, lausus ta meele tuletades, kus on Mardi magus osa, Mardi kallis õllemärga!”

„Mardi osada soosammal, Mardi õlu kaewu põhjas”, urises pahandud pereeit pool salaja, wõttis siis laulu õpetust mööda ometi wõtmed warnast ja läks pealeajajatele aidast andid tooma. Kaua otsis ja arwas ta, kuni linad, herned, worstid, pool seapead, paar küünalt ja mis muidu pruugiks oli anda, koos oliwad, mis Mardid tänades ja kõik sugusi õnne soowisi kõõrutades kotti pistsiwad ja suure lauluga toast wälja tantsisiwad. Kui kõik külalised õuest ka wäljas oliwad, tuli pikk mees tagasi, pani wärawad hoolega kinni ja astus tuppa. Seal wõttis ta pahupidi kasuka seljast, taku habeme näo ümbert ja õlepeawarju peast ja istus rahuliselt wana eide lähedale sooja ahju ääre. Imeks pannes nägi see nüüd, et ta keegi muu polnud, kui talu peremees Peet ise.

— Mina mõtelsin sind koolmeistri juures olewat, kunas sa Martide hulka said! päris wana naisterahwas.

— Ma olin ka koolmeistri juures. Kodu tulles aga juhtusin Mardi salgaga kogemata kokku, ja et nad enamiste waeste rahwa lapsed on ja Ennosaare perenaine ikka kaunis — wastumeelselt andid jagab, tulin nalja pärast kui nendesugune sellel nõuul ligi, et ma ise hästi oleksin peale ajanud, kui pool seapead muidu wälja ei oleks tulnud. Ole terwe, et sa mul ses tükis waewa ei teinud...Wanaema nurises küll weel seda ja teist pilkamisest ja majawara pillamisest, aga teades et poja-poeg selle pärast ometi paremaks ei läinud, waid ehk küll iseenesest tõsise loomuga, ometi wahel sekka mõne nalja tembu ära tegi, jäi ta pea wait, ja kui aegamööda sulased tüdrukud ka kodu ilmusiwad, tõi ta lahkel kõnel sooja toidu lauale.

Koolimajas oli Peet olnud, seal käis ta sagedaste. Koolmeister pidas temast kui mõtlejast, edasipüüdjast noorest mehest palju lugu ja püüdis ta silmaringi laiendada, niipalju kui ise oskas ja kui sel ajal eestlasel wõimalik oli. Kui iial mahti oli, istus Peet talweõhtutel koolmeistri toas ja kuulas, mis wanadlane mõistlik mees omast elust kõneles, ehk mis ta kui wõõra keele tundja raamatutest oli lugenud. Ka isamaalistest asjadest oli juttu, kui ka mitte nüüdse aja kujul ja tähendusel. Sel ajal warjas weel, nagu laulik ütleb „pikk pime öö" Eesti isamaad ja mis rahwasuus lauluna ja muinasjutuna endisest paremast põlwest ja wabaduse aegadest liikus, oli ja jäi raske, tuimakstegewa orjuse all tumedaks luulekujuks, mida üksi lastele ajawiiteks kõnelda arwati kõlbawat. Mõnigi raamat küll ka kirjutati, aga paljuks neid rahwa kätte sai, ehk neid lugeda osati? Wallas wähemast mõistsiwad wanemad inimesed üksi katekismust ja lauluraamatut lugeda ja seda ainult sellepärast, et nad nimetatud raamatute sisu katsetel ja leeriajal pähe oliwad õppinud, mis kui hinge trööstiks wara elukaredustes õnnekombel ka pähe jäi.

Ka koolmeistril oli wähe eestikeelseid raamatuid, aga neist wähedest õppis hoolas Peet enam kui meie ajal mõni leigesüdameline suurest täielisest raamatukogust. Teiste seas oliwad koolmeistril ka paar aastakäiku sel ajal juba hingusele läinud Masingi Nädalalehest. Need saiwad Peedile iseäraliseks rõõmu hallikaks. Suur tugewaloomuline mees nuttis peaaegu liigutuse ja rõõmu pärast, et ta waesele tuimuses kiratsewa sugurahwale ka ajalehtede läbi walgustust oli katsutud soetada, nagu koolmeistri jutu järele teistel rahwastel ammu oli. Ja kui ta pärast kuulis, et lehekirjutaja ise eestlane olnud ja et kaugel Tartu linnas, weel paar õpetatud rahwa poega elasiwad ja õppisiwad, kes oma alatut sugurahwast ära ei põlganud, waid endid nende lapsiks tunnistasiwad ja nende walgustuseks tööd teha tahtsiwad, siis sai ta süda soojaks ja tänupisarad woolasiwad silmist. Tuule tiiwul oleks ta nende juurde lennanud, neid käte peal kannud ja neile igasugu meelehead teinud. Ja ometi ei wõinud ega mõistnud ta midagi teha, et ta muud polnud õppinud kui põllutööd, ja kõik aeg kulus wähese talukoha peale, mis kitsast elu ülespidamist andis, mõisa orjust tehes ära.

Aga Ain, kes Saksa koolis keelt ja tarkust oli õppinud, see wõis ja see pidi nende meeste sekka rändama ja õppima, kuis ta ka oma sugurahwa kasuks wõis elada ja tööd teha…. Kõige soojemail sõnadel püüdis ta seda wennale, kus iial mahti sai, seletada, aga pidi kurwastusega nägema, et tal kõigewähemat mõju enam armastatud wenna peale polnud. Kust see tuli? Aini liig heast põlwest, oleks wana Ennosaare eit sarnase küsimise peale wististe kostnud. Ain elas ju linnas toredas korteris, kandis Saksa riideid, sõi hästi kaetud laua ääres, ja — ametiks polnud tal muud kui hommikust õhtuni raamatuid sorida ja õppida. Ja poiss tundis seda ise kah ja oli südamest tänulik oma heategija wastu. Esiotsa oli tal wahel ka igatsus kodu talu järele olnud, ja kui siis Peet linnas juhtus olema ja wenda waatama tuli, mis tal herra Adalberti poolest mitte keelatud polnud, siis oli poisike suure armuga nooremehe kaelas kõikunud ja ühte hinge tõendanud: — Kui armas sa mul oled, kallis Peet! Aga muutes läksiwad aastad mööda. Wäiksest argsest talupoisist sai aegamööda peenike noorherra, ja Peet - jäi ühesuguseks talumeheks. Anton'il, nõnda kõlas Aini peenem nimi, saadik ta elulaewake saksuse lainil sõudis, sai weidi häbi teiste nähes talukuuelise mehe kaela ümber hakata, ju mõni kord juhtus koguni, et tal sugugi enam nii hea meel Peedi tuleku üle polnud kui muiste. Ning wiimasel ajal awaldas Peet weel nii koguni weidraid nõudmisi.

Koolitoas kindlate ja kuiwade seaduste järele mõtlema harjunud inimesena ei pidanud Ain koolitarnata wenna läbisegamine tormawatest mõttekujutustest lugu ja küsis wiimaks nõuuta häälel Peedi tahtmise otstarbe järele; seda ei osanud Peet seletada, ja üheksateistkümne aastasel noorel mehel, kes ühest rahwast wõsunud ja teise rahwa liikme armust kaswatatud, ei olnud mingit rahwuslist tundmust. Eesti rahwust pidi ta Saksa kasuisa majas unustama, ja Saksa rahwusest ei olnud kogemata kombel iial juttu olnud. Üsna ilma paleuseta ta küll ei olnud, selleta ei ole keegi noor inimene, keda wähegi waimutegewusele on ergutatud, aga ta paleusel ei olnud mingit sarnadust selle waimustuse leegiga, mis lihtsa Peedi rinnus lõkendas, ega ta ei tahtnudki sellest teada. Peedi südames oli kesk tõsiste elukohuste ja raske igapäewase töö all wäiksest südamest puhas püha isamaa armastuse tuli põlema löönud, ja hea põlwe peal suureks saanud Aini südamest ei toonud ka südim süütamine sädetki wälja. See oli, mispärast Peet iga kord norgus peaga kodu tuli, kui ta linnas wenda waatamas oli käinud, ehk ta küll oma tundmusi ega Aini wastupanemist ja kalkust selgeste kirjeldada ei oleks osanud, jah omas ilmasüüta wennast lugupidamises õieti arugi ei saanud, mis wahe nende kahe wahel, kes teineteist siia ajani nii armsaks pidanud, ometi walitsema hakanud...

— Anton, hüüdis onu Adalbert ühel kenal kewadisel päewal oma kaswandiku wastu, — pane raamatud käest! Täna rändame maale wärsket õhku hingama; talw otsa oleme usinad küll olnud, et nüüd seda rõõmu wõime teha.

Silmapilk kargas sihwakas noormees laua äärest püsti ja hakkas hiilgawail silmil õperaamatuid kokku panema. Noormees oli olnud palju teist nägu läinud, kui ta lapselt ju oli, ehk ta küll kaunis pikaks oli sirgunud ja ka keha täiuse poolest enam üleliia kõhn polnud. Needsamad siledad walkjad juuksed, kaunis lühedaks lõigatud, katsiwad pead, seesama õrn, wähe kahwatand jumi ja tasane, mitte üleliia suurt kindlust ja tahtmise wõimu awaldaw joon suu ümber ja wäike ümargune lõug, needsamad õiglased helesinised silmad, mis rääkides lõpmata ustawalt teiste peale waatasiwad, muidu aga wist suureste kurja maailma elu olu tähele ei pannud, waid enamiste tumeda liniku warjus näisiwad olewat, nagu oleks omanik nendega harjunud iseenese sisse waatama. Suur mõttetark ega iseennast tundja meie Ain aga sellepärast weel ei olnud, ehk tal muidu küll „awar pea" ju õppimise poolest kasuisale seniajani suurt rõõmu oli teinud. Jah, küll koolitarkuse ja iseäranis täheteaduse poolest, mida Ain kasuisa eesmärgil pea niisama oleks armastanud, kui mõnikord üks maapealne täht mitte eksitades wahele poleks astunud, mitte aga wälimise kuju poolest, ehk Ain järsku ütelda ometi päris kena ja peenet nägu poiss oli. Kasuisa silmas oli tal paljugi weel puudu; ta oleks temale palju terawamat, südimat ja uhkemat nägu soowinud. „See pagana pehme piima nägu, mis sul ikka alles peas on", urises onu Adalbert tihti, ning kui kasupojal esimesed häbelikud tulewase habeme ettekuulutajad lõua ja pealmise moka peale nähtawale tuliwad, kinkis weider wanameheke oma wana Tiinale, kes ta poissmehelist majapidamist korras pidas, rõõmu pärast kümme rubla panku.

Ka täna oleks põlgtud „piimanägu" ta hea tuju peaaegu ära rikkunud, aga siin tuli tal õnnekombel troostiks meele, et kui Jumal awitas, siis oliwad nad jõuluks ometi niikaugel, et Ain Tartu ülikooli wõis minna, ja lootuse järel oli poisil ometi nii palju kukesüdant ja kakeluse lusti, et ta mõne tubli kriipsu üle näo wõis saada; ja niisugune märgitud nägu oli ometi päris teine tubakas, seda pidi ütlema.

— Õigust ütelda, Anton, kõneles onu Adalbert, kuna noormees talle ülikuube selga awitas ja kübarat tõi — Tartu elu ei huwita mind mitte märkigi. Mis niisuguses wäikses pesakeses palju wõib olla, ja kui kõik nooredmehed sarnased kollanokad on kui sina, siis ei jõua nad pudelid õlutki korraga ära häwitada. Heidelbergis, Saksamaal, kus mina noorel põlwel studeerisin, oli ometi hoopis teine lugu. Hei, kuis me linna wärawast juba toredalt sisse sõitsime, mina ja mu seltsilised, kuus Liiwimaa parunit ja üks Peterburi tohtri poeg, kellel aga ikka isa poolest täied taskud oliwad, et ta keelmata Wene würsti wõis mängida. See oli elu! Iga päew sai lõbusalt sõprade keskel linnas enesses joodud, lauldud ja heideldud, et rõõm oli näha ja mõni meist armide ja wermede hulga poolest päris teise näo sai, ehk weel ilusamasse ümberkaudsesse sõidetud. Sõpru ei puudunud meil, mis eest siis Liiwi parunid olime, kelle jaoks kõik ümberkaudsed weinikiipred omad paremad ja kallimad weinid tagawaraks hoidsiwad. Muidugi mõista polnud meil aega Heidelbergi tarku professorid kuulma minna, aga Berlinis, kuhu mind ligi pooltosina aastate järele kodust sunniti minema, oliwad nad niisama targad. Seal ei olnud aga pool nii lõbus kui Heidelbergis, mispärast mu himu juba kolme aasta pärast täis sai ja ära tulin.

— Ja siis tulite Pärnu linna elama? küsis Ain.

Nagu tume wari lendas üle onu näo, ja kortsus kulmul wahtis ta tükk aega Aini otsa, nagu oleks see talle midagi auuwastalist ütelnud. Siis kostis ta rahuliselt: — Esiotsa mitte. Mu kaswukoha ligikonnas oliwad mitmed kõrgemad kohtuametniku kohad saada, — noh walitsuse poolt oli enne seda kõiksuguseid imelisi eeskirju antud, nad oliwad üleüldse nii weidrad wiimaks nõudma, et ma weel mõneks aastaks Tartu läheksin. Missugune narri mõte! Mis wõis see, kes wäljamaal paremat näinud, kitsapiirilistest kodumaa kapsaaedadest weel leida...Nad wõisiwad oma kohad iseenestele pidada! — — Aga sinu pärast tahan ma Tartu ligi tulla, olewat neil ju ka üks tähttorn, ehk ma sellest tuwidekongist küll just suuremat head ei looda! Niisuguste kõnede all oliwad rändajad üle Pärnu jõe silla ja tükk maad edasi selle kohani saanud, kust kahed teed Sauga mõisa wiiwad. Onu Adalbert tahtis pikemat, kaskede alust teed minna, mis sel ajal talumajade, nüüd aga Ülejõe alewi wahelt läbi kuni wäikse Sauga jõe sillale wiib, mis loode poolt tulles Pärnu jõkke woolab. Teine pool silda algab Tallinna postmaantee ning paari wersta järele kaasiku ja Jupi kõrtsi kõrwalt, nüüd aga õnneks mõisa sulastemajaks muudetud, pöörab tee mõisa. Ain aga soowis teist teed, mis Pärnu linna suurest laadaplatsist hakates silmalt mõisa wiib ja millel ka poolest saadik kuni mõisani walgetüwelised kased piiriks ei puudu. Hea nõuu oli kallis ning sellpärast arwas onu Adalbert oma tahtmise paremaks. Juba sammusiwad nad

kaskede all edasi, kui Aini õnneks üks wäike talujüts neile järele sai ja mööda jooksis.

— Poiss, kuhu sa tuiskad? käratses herra.

Poiss jäi seisma ja pistis sõrmed suhu.

— Kas teie pool nii wiisi küsimiste peale kostetakse? ütles herra. — Tee suu lahti ja räägi!

— Karutantsitajad läksiwad mööda, ma tahtsin neid näha! kostis kohkunud wäikene mees wiimaks.

— Ohoo, tegi onu Adalbert weidra naeruga; nende mehikeste kunsti pole mul tarwis näha, seda oskan isegi, kui ma esite oma kallist õemeest palest palesse näen. Sedamaid, Anton, lähme teist, teed. Teine tee aga oli wana mehikese meelest täna otsata igaw, ning wiimaks kõndsiwad nad üle põldude jõe ääre. — Missuguse laisa rahuga ta oma teed woolab, ütles Adalbert korraga jõe weerel seisatades. Tuim ja pikaline, nagu kõik olu meie maal, ei õiget elurõõmu ega jõudu! Ma kardan, neil suurtel karjujatel, kes wahete peal üles tõusewad, on, kui küll mitte kõiges, ometi mõnes tükis õigus: mõnigi asi meie maal peaks teisiti olema. Ja seesama jõgi! Kui ma noorem olin, rändasin kord ta hallikaid otsima. Aga kas ma üht nimetamisewäärilist koske ehk käänu ta juurest leidsin? Kusagilt soo sülest ta ju tuleb, ja ikka ühtewiisi tasa nirisedes, wahel harwa mõne kiwi ehk madalama koha üle ära kohkudes ja wähe üle pea kaela alla purtsates, lõpetab ta teed. Kui sul luuleandi oleks, mu poeg, pööris ta korraga terawalt pilgates Aini poole, siis wõiksid sa waiksel kuuwalgeil õhtuil mõndagi saladust siit lainilt kuulda saada; näituseks et su sugurahwal enne meie siiatulekut looma nahkadel, millega nad endid katsiwad, kuld palistused olnud ja hobuste sabad üle hõbetatud, ja muid hullusid juttusid weel, mis nüüdsel ajal paar noort tohtrit rahwa mälestusena ette kandma on hakanud. Ehk sõdadest ja werest, mis tõenäolisem oleks ja mida wiimast iga mõistuse arwamise järele wahest ojana jõkke wõis woolata. Ja kõige wiimaks — kuis su sugurahwas siin kalda äärsetel nurmedel wistist mõndagi korda meie keppide all on äganud. Ja minu sugurahwas oskas seda toime ajada, seda peab neile waenlanegi jätma, hahaha! Noh, ära karda, ütles ta waigistawalt edasi, sest noormees, kellel wenna Peedi nõudmised meele tuliwad, oli ta pilkamise all ära kahwatanud, sinu kukile ju enam kellegi kubja kepp ei tule tantsima. Kui ma weel mõne aasta elan, siis loodan su nii kaugele nihutada, et sa kui õpetatud mees peatööga leiba wõid saada. Ja esiwanemate õhkamiste kaja ei pruugi sa ka kuulatama hakata, mis on olnud, ei tee keegi enam sündimataks, ega orja keegi enam wabaks. Las nad orjata! Aga üks pühapäewa laps wõiksid sa olla ja wetepõue näha osata, sest seal olewat warandused warjul, mida mina sulle pärandada ei wõi jätta, mu parunliku sugukonna pärast mitte.

Imeks pannes waatas Ain rääkija otsa. Warandused? küsis ta.

— Muidugi. Sealt wana talueide armust, kelle onnike nii suitsune ja eluwäsinud lagunud aia tagant wahib, tean seda. Esiti ei tahtnud ta suud kunagi lahti teha, aga kui ma kalli õemehe eeskujul paar korda õige ägedalt ratsa kantsikut olin wiristanud, teadsin ma warsti, et surnuaia kohal jõe põhjas wana wettinud kirikutorn puhkawat, mis ühel sõja ajal, mil kirik ära põletatud, — wanaeit ei teadnud, kas esimest wõi teist korda, — jõkke oli langenud ja seisma jäänud. Sa tead ometi, et see Pärnu linn, kus meie elame ja igal selgel õhtul taewa poole wahime, uus on ja wana õige linn seal teine pool on seisnud, kus lollid talupojad nüüd nairid ja kartohwlid kaswatawad...

— Wana kirikuware surnuaia wastu on weel nähtaw, tähendas Ain.

— Õige, rääkis onu Adalbert. Ja selsamal äralangenud tornil on, pajatas ta edasi, oma tähendus ja wõim, nagu igal salajal asjal.Kes nimelt suure pööripäewa koidutõusul ta kohta jõuab ja teda peegliselges wees näha saab, pidada auusaks, õnneliseks ja rikkaks saama, ilma et tal, nagu mu palju kahetsetud õemehel, waja oleks hommikust õhtuni piitsaga tuimade talupoegade kannul käia. Siia ajani aga ei olewat weel kellegil korda läinud seda imetegewat torni näha ja sellepärast õpetas eideke mulle teise kunsti weel. Selle järele toowat ühe sügisese tähtpäewa süda ööl, ma ei tea, kas Andrese wõi Nigula päewal, altilma kapitalistid oma kullawaranduse kirikuaia nurga warju suure tule ääre lugeda ja kuiwatada; ning päratu ilus olewat näha, kui nad pikkade raudoradega kuldpeningaid soriwad ja kõlistawad. Weel ilusam aga olewat neid oma töö juures ehmatada, peale mille nad põgenema pistwat ja waranduse rutuga maha unustawat. Seda olewat mu eideke ka korra teha katsunud. Ta kawalpea määrinud silmad tahmaga weel mustemaks kui siis, mil mu ratsakantsik teda rääkima õpetas, ja tõmmanud mustadest nahkadest kasuka pahem pidi selga. Aga enne kui ta ligi saanud, hakanud karja-Muri, kes teadmata ligi jooksnud, haukuma ja silmapilgul kadunud kuld ja kulla hoidjad ja tähendatud kohal polnud muud leida, kui hunik kolletanud lehti. Noh, ehk on sinul ükskord parem õnn, lõpetas onu jutu ja pühkis rätikuga otsaesist. Puh, kui soe! Ah õnneks on siin üks känd, mille peal puhata wõib; ning ettewaatliselt kumardas ta istuma,

— Siin on halb puhata, onu, arwas Ain. Mõis ei ole enam kaugel, kas poleks parem edasi minna?

— Soo, kostis wana naljahammas, ja sirutas jalad wälja. Mina ei wõi just kaebada, ning Helene wana ühe silmaga neitsit Kristiinet saan ma weel wara küll näha — muu neiulik süda mulle ometi enam wastu ei tuksu. Aga sinuga näeb teine lugu olewat. Kas ehk wast wäikese kena mudilase Olga peale, ütles Adalbert nokkides ja waatas naerdes kasupoja peale. Kuid wähe warane näib see küll olewat!

— Aga onu, kaitses noormees peaaegu põlates wastu. Olga ja mina?

Kas ta wast sulle ei kõlba? küsis onu korraga tõsiseks minnes terawalt. Minu arwates wõib igaüks Olga sarnase neiu eest õnne tänada Ma ütlen sulle, poiss, kes weel noor oled: Selle kena lapse pärast wõiks terwe parunlik sugukond mässama kihutud saada. See tütarlaps on neiulik tõsise, aga siiski lahke armsa oleku ja hea ohwriwalmi südame poolest tuhatkord enam wäärt, kui näituseks mu ilus õetütar. Hildet nähes tulewad mulle ikka muistejutulised näkineiud meele. Wäljaspidi on ta kas wõi weel nõiduslisem ilus ja südame poolest wast ehk sugugi parem, kui need heitlikud wesikenadused, kelledel luuletajate jutu järel muud ametit ei näe olewat, kui aimamata inimeste poegi uputada. Ma ei tea, kust tasane Helene niisuguse tütre on wõtnud, lisas ta pool waljult nagu iseenesele kõneldes juure. Kui see esite suure maailma sekka saab, hei, seda tantsu, mis ma Adalbertile siis soowiksin! Edew ja uhke on tüdruk muidugi juba...

Ta tõusis üles, ning käsi selja peale kepi ümber kokku heites sammus ta mõisa poole. Mõne saja sammu pärast aga pööris ta järsku ümber ja ütles niisuguse tõsidusega, mis arwa ta näo peal ruumi leidis: Kas sa tahad head nõuu wastu wõtta, mu poeg? Jah? Siis kuule: Ära lase iialgi naisterahwa silmi oma südame rahu rikkuda — nad on ometi kõik petised, olgu nad mustad, pruunid ehk taewakarwa. Usu mu sõna, Anton! Ja kiirelt pööris ta ümber ja kõndis edasi. Ainile aga ei olnud onu awaldus wõõrastaw, ega läinud kaugemale kui kõrwast sisse, teisest wälja. Hilde oli talle ammugi jutustanud, et onu esimene ja ainus armuke Saksamaal parem kehwale, aga korralisele professorile oli läinud, kui rikka, aga priiskaja Liiwi paroni kaasas wõõrale maale tulnud. Ning see sündmus oli mehe meele eluajaks mõrudeks teinud.

6.

Kui ju lehekuu on käes,
Õilmeid loomas puu ja taim,
Tärkab kewadises wäes
Puhkema ka armu aim. —

— Wiis kuuetkümmend, kuus kuuetkümmend — waata, armas laps, üks loetud jooksis tagasi lugematate sekka — seitse wiietkümmend — ei, ah nüüd eksisin jälle loolt ära! Pai laps, loe sina, kõlas Sauga mõisa proua lahke hääl korratüdruku wastu, kelle abil ta maksulambaid wastu wõttis. Ta näis juba õige wäsinud olewat, sest hommikust saadik oli ta platsis talupoegade kewadist maksu wastu wõtmas. Hommikust päewa oliwad wiljakotid, loomade kütked jne, mida igal talul suuruse järel kohus oli üks ehk enam maksuks tuua, lugemise korral olnud, peale selle tuliwad lambad ette. Nagu näis, oliwad aga elawad loomad märksa raskemad lugeda kui eluta asjad, ja wäsinud proua eksis lugedes ära, nagu see tal tihti sündis. Aga ehk küll tüdruk lugemise korra oma kätte sai, ei jäänud ta ise sellepärast rahule, waid arwas ustawalt kaasa, kuni kõik korras oli ja lambad karjamehe hoole alla saiwad. Siis käis ta kuumast päikese paistest hoolimata kõik keldrid, aidad ja talituse-ruumid jälle kord läbi, nagu ta seda iga päew oli tegema harjunud, enne kui ta aega sai mäele minna. Söögi saalis kattis toaneitsi juba kohwi lauda, ja puhates istus hoolas perenaine sohwa peale. Peale ühe oliwad kõik saali aknad lahti ja mahe kewadine õhk woolas, aiast magust õilmede lõhna kaasa tuues, sisse. Ainsa kinnise akna all istus Hilde, peenikene tikitöö näppude wahe

— Hilde, armas laps, ütles proua, pane töö käest ja tule istu kohwilaua ääre. Sa tead, papa armastab, et meie laua juures walmis oleme, kui ta tuleb. Kas onu Adalbert täna ei lubanud tulla; ma ei saa aru, kus ta nii kaua wiibib?

— Wast on ta uusi raamatuid saanud, siis wõime meie ikka oodata, kostis tütar üles tõustes. Seal astus teener tuppa. — Paruni herra linnast, ütles ta teada andes, ja — see teine, lisas ta ümisedes juure.

— Kes? küsis preili waljult.

— Paroni herra, oli kiusak wastus.

— Ja kes weel?

— Ja noorherra, pidi mees wiimati ometi wastama. Eht Eesti moodi pidas ta oma sugust palju wähem lugu ja tegi wõõraid nimetades ikka wahet, hoolimata sellest, et preili Hilde sellega iial rahul polnud. Ka täna ei oleks manitsus tulemata jäänud, aga juba astusiwad külalised tuppa. Kahte naisterahwast üksi toas leides, astus Ain kerge südamega kasuisa järel. Mõisa herra ligiolemisel hoidis ta ikka aralt tagasi, sest ühes tükis wähemalt oli herra von Habermann oma toapoistega ühes nõuus, et ta ikka weel polnud harjunud naisewenna kaswandikku oma seisuse wääriliseks arwama, ning alles aasta eest weel toapoisile, kes lauda kattes wõõraste jaoks kaks taldrikut rohkem laua peale tõi, mööda minnes öölnud: Näe m-maita, kellele minu laua ääre tool paigutatakse...

Lahkelt tuli proua wennale wastu, ning oma teades päris nägemata pistis Hilde mõneks silmapilguks peenikesed sõrmed Aini pihku. Kuid onu Adalberdil oli teraw silm, mida keegi ei petnud…

Warsti peale külaliste astus ka majaherra tuppa, ning istus lõbusalt juttu westes kohwilauda. Igaüks rääkis omast töö korrast, majaherra põllutööst, proua praegu wastuwõetud maksudest ning onu Adalbert kirjeldas täis waimustust üht hilja aja eest ülesleitud tähte, ning püüdis, hoolimata õe teise jutu tegemisest suure tõsidusega selgusele saada, kas tähepealsete kupjade — ilma nende mõisa herrade parema käeta ei wõiwat ju tähtigi olla — malgad toomingased, pihlakased ehk koguni sarapuused olewat ja, missugused küll kõige kasulikumad tarwitada ja kõige kauem murdumise wastu peaksiwad. Paha meelega lükkas õemees tühja tassi eemale ja kargas püsti. Sina oled kas kõige rumalam, wõi kõige pilgesem inimene maa peal, ütles ta äkiliselt, ja ma ei tea, mispärast ma siin kauem su narrijuttusid pean pealt kuulama.

— Aga kallis õemees, kostis Adalbert weel suurema tõsidusega, ja tõusis ka püsti, kes räägib pilkamisest? Uurimine on ju õpetlase kohus, just nagu sõniku korjamine, ära pane pahaks, põllumehe oma. Sa näed, et meil kahel kunagi põhjust pole wihaseks saada, lisas ta ilmasüüta näol õemehele kätt wastu sirutades juure.

Uuriwalt waatas Habermann tükk aega naisewenna otsa, siis ütles ta: Sinust saagu mõni teine aru, minule on su jutud liig keerulised, pööris ümber ja läks Adalberti käest tähelepanemata wälja.

— Armas Adalbert! algas proua paluval häälel....

— Armas Helene, küsis wend ruttu kaastundliselt, kuis nüüd su terwisega lugu on? Kui ma ei eksi, oliwad su käed talwel külma pärast lõhkenud. Sa peaksid ettewaatlisem olema ja kindaid wähemalt taskus kandma, kui sa neid ka kätte ei tõmba

Taskurätikut naerwate huulte peale surudes, astus Hilde akna alla. Ega teie weel mu ilusat musta hobuse paari pole näinud, keda wennad Peterburist saatsiwad, ütles ta järeletulnud Aini wastu. Kui te tahate, wõite kaasa tulla, ma sõidan igapäew kohwi järel wälja. Ah, seal nad ongi juba, hüüdis ta aknast waadates, millest ettesõitwa tõllakese mürin tuppa kuulus.

— Onu Adalbert, kas sa kaasa tuled?

— Minu wanu konta ei wõta enam keegi elukinnituse selts oma kaitse alla, mispärast su kutse tagasi lükkan. Aga katsu, et sa selle nooremehe terwelt tagasi tood, ihu kui hinge poolest, kas kuuled ! kostis onu terawalt.

Kas meie Ain õnnelik oli, kui ta tund aega hiljem läikiwas wäikeses tõllas, mida kaks tulist musta hobust nagu lennates edasi wiisiwad, ja mille taga hiilgawates mundrites teener ja kutsar teenriteastme peal seisiwad, imeilusa neiu kõrwal mööda siledat maanteed jalutama sõitis, mida teised tema sugused, kellel õnn polnud Saksa kasuisadest kaswatud saada, pale higis oliwad sillutanud? Ta rõõmsast näost ja naerwaist silmist wõis seda arwata, ja ime ei oleks see olnud, ja ometi — püüdis üks inetu tundmus ta Õnne ja rahu riisuda, ja see oli pahameel ja häbi, et need orjad tee kõrwal wäljadel sõniku koormate taga teda omaks wennaks ja sugulaseks wõisiwad nimetada ja nii tutawalt mööda, müristawawankri poole waatasiwad, nagu tahaksiwad nad ütelda: Tere õhtut kah, Ain, kas su kondid wast ära ei roidu alati pehmes padjas istudes? Ja kui sa weel üksi oleks olnud! Aga palju halwemat juba oli ta kuulda saanud, pilkamist ja naeru, kui ta, mis sagedaste juhtus, mõisa preili seltsis jalutamas käies meelega endiste tuttawate terwist ega lahket hüüdu tähele ei pannud. Omast meelest arwas ta enesel sula õiguse olewat. Mis oleks näituseks uhke Hilde ütelnud, kui ta iga tee peal wastutulewale räpasele talupoisile kätt oleks pakkunud ja juttu westma hakanud. Talupoiste meelest ei olnud see aga mitte õige ja mõnigi kord oliwad tähelepanemata jäänud terwitaja käed kõrge suguwenna selja taga rusikasse läinud ja mõnigi jäme wande- ja sõimusõna oli järel helisenud, et ilus Hilde äritatult ja kohkudes käed kõrwade ette heitis. Hakatuses oli wahel noorel mehel kahju olnud oma uhkuse pärast, aegamööda aga läks ta ikka kõwemaks, ning täieline sugurahwa põlgamine asus ta südamesse, mida õiglane Peet wiimati koguni nõutumalt märkama hakkas. Kuid seda, et Ain ka teda ennast pelgas ja millegi hinna eest linna uulitsal lihtsa talumehe kõrwas ei oleks kõndinud ja maalgi juba wastu meelt ta seltsi jäi, ei tohtinud ega suutnud ta uskuda. Selgeste meeles oliwad tal alles Aini pisarad, mida ta Ennosaarelt ja maalt lahkudes wenna kaelas nii rohkeste oli walanud ja kõikumata truuks soojas armastuses oli ta oma süda wara juba wanemate majast wiidud poole-wenna wastu jäänud.

Sarnasel seisukorral põrkasiwad Peedi soojad tundmused isamaa ja sugurahwa wastu wenna saksastatud südame pealt ikka tagasi. Nagu tuttaw, ei teadnud Aini hing ühestki tundmusest, mis teda sugurahwa wastu oleks kohustanud, seda selgemalt ja lõhendawamalt aga täitis üks teistmoodu soow ta meeli, mida ta omaks pühamaks ja kallimaks saladuseks pidas, millele ta kõik nooruse oleks annud, kui ta Ennosaare Aini asemel mõni wäike — parun oleks wõinud olla…

— Kui ilusaste päike seal metsatuka taga looja läheb, Anton, ütles Hilde Prantsuse keelel, mille ka Ain aastate jooksul selgeks oli õppinud. Paraku, kahju on sest pildist nii hulgaks ajaks lahkuda. Ja siiski ei jõua ma selle õnne wastu saada pea Saksamaa looduse ilu näha, mille kõrwal onu Adalbert meie maad nagu kerjajat ehitud printsi kõrwal ütleb olewat. — Saksamaa? küsis Ain ehmatuse pärast hinge tagasi hoides. Kas sina sinna lähed? Kui noored inimesed isekeskes oliwad, walitses „sina” nende wahel.

— Jah, kostis Hilde üksisilmi ehapunasse waadates ja kindla käega hobuste sõidu kiirust lähendades. Tädi Maria reisib Karlsbadi terwise wett pruukima ja mina lähen ligi. Wast ehk wõtan ma ka Olga kaasa. Neitsi peab mul olema ja Olga oskab juba wäga hästi mind riidesse panna ja kammida — Saksamaale, nii kaugele! kordas Ain. Kui kauaks? küsis ta siis järsku.

— Terweks suweks, ja kõige parem ei tuleks ma iial enam tagasi, lisas neiu ülemeelselt naerdes juure.

— Hilde, oh … kas sul siis midagi siin ei ole, — midagi, millest sul — kahju oleks? küsis noormees wägise haledust maha surudes ja häält kindlaks tehes.

— Just suuremat ma ei tea, kostis tüdruk aeglaselt, nagu mõtleks ta järele. Wast ehk mu hobused ja walgekõrwadega linnukoer…. Aga kui kaugele me juba oleme sõitnud! Mamma saab mures olema, kui liig hiljaks jääme. Ja osawalt pööris ta tõlla ümber ja kihutas kodu poole, et maantee kiwid rataste all tuld lõiwad ja teenritel kitsal tagumisel istmel tööd oli endid mahakukkumise eest hoida. Mürisedes sõitis tõld üle silla ja peatas mõisa trepi ees. Nagu wälk hüppas ilus neid wankrilt, ja kergelt piitsa warrega kurba ja sõnalausumata Aini puudutades tähendas ta naerdes: Sina näed ju lahtistel silmadel und. Kas onu Adalbert ööseks siia jääb?

— Jah.

— See on hea. Siis lasen homme laua ja toolid kaasikusse wiia, mul on imeilus raamat tagawaraks, mida seltsis lugeda wõime. Ja rõõmsalt ja kergejalgselt nagu laps jooksis ta trepist üles.

Warakult istus Ain teisel hommikul kaasiku all walge linaga kaetud laua ääres ja soris raamatuid, mis ta ees oliwad, ilma et ta ühegi lause tähendusest aru oleks saanud. Pehme kewade tuul kohistas noorte kaskede lehkawais lehis, linnud lõõritasiwad puude ladwus ja all kalda äärel loksusiwad jõe tasased lained ja kaisutasiwad kaldal kaswawate leppade sügawasse wee sisse ulatawaid oksi. Ning teine pool kaasikut kägisesiwad puuwankrid maanteel ja wäljadelt kajasiwad kupjade ja kiltrite waljud käskiwad ja taplewad hääled. Aini kõrwu aga ei leidnud kumbki teed, ei lahke lindude laul, ega kare inimeste hääl. Eile õhtust saadik keerlesiwad ta mõted ühe ainsama walusa teadmise ümber, ja see oli: Hilde läheb ära kauaks ajaks, ja ei igatsegi enam tagasi tulla! Aga mis puutus see sündmus Ennosaare Ainisse? Kas ta ei teadnud, et ta halwaks peetud orjarahwa laps oli, keda weider Adalbert aina uhke õemehe kiuste oma hoole alla oli wõtnud. Pärast küll oli kasuisa poolest lugu muutunud, sest et ta sõnakuulelikku ja usinat poissi aegamööda tõsiselt armastama hakkas ja teda kõrgemasse seisusesse tõsta tahtis. Aga mõisa herra oli temale enne kui pärast ometi põlgtust näidanud ja teda ainult oma tasase abikaasa pärast omas toas ja lauas sallinud. Kuis tohtis ta omad silmad sellesama uhke herra ainsa tütre poole tõsta? Imelik lugu, mis aga imelikkude waheseinade tähtsusest lugupidamata woorusel wõirnata pole!

Mis ta seniajani kui oma pühamat saladust põue põhjas oli warjanud ja waewalt iseeneselegi ilmutada julgenud, nüüd seisis see selgeste ta silmade ees: ta armastas Hildet, kõige aaterikka wooruse jõuu ja wõimuga, ja wistist juba sest saadik, mil ta poisikesena enne waese korteri aknast oli wahtinud ja — ilusat last rohtaia teede peal mängimas näinud. Aga kas Hilde ka teda armastas? Lahke ju oli ta enamiste olnud, ja kui ta ka wahel ainsa mõisatütre kõrkuses temale meele tuletas, et ta paljalt Ennosaare Ain olewat ja kohkunud poissi oma silma eest oli käskinud kasida, siis oliwad need alanduse ajad ikka jälle mööda läinud, ja nende sõbruskond, milles Olga kolmandamaks ei puudunud, ometi alale jäänud.

Iseäranis oli wäike heasüdameline Olga sagedaste nende wahel lepitaja ametit pidanud, jõudu mööda Hilde paha tuju kaotanud ja Aini trööstinud: „Ole rahul, Ennosaare Ain on päris ilus nimi. Kui papa wäike olnud, siis ta elanud niisamasuguses talumajas kui sinagi, ja kui me kahekesi üksi oleme, siis ta räägib minuga ikka weel Eesti keelt. Aga mamma kuuldes me seda ei tohi, mamma on linnas kaswanud ja ei salli talupoegi.” Paraku, palju tänu ta oma lahkuse eest ei saanud, sest Aini mõttes ei olnud ju Hilde kõrwal kellegil teisel ruumi. Ja nüüd läks Hilde hulgaks ajaks ära ja teadmata oli, kas ta weel iial tagasi tuleb.

Täis meeleäraheitmist toetas noormees käewarred laua peale ja peitis näo sõrmede wahele. Nii seisis ta kaua ja ei märganud, et mõisa poolt kaks noort neidu aeglasel käigul üle silla tuliwad ja kaasiku alla astusiwad, mõisniku tütar Hildegard ja junkru laps Olga. Hilde oli pidanud, mis ta lapselt ju tõotanud : ta oli imeilusaks neiuks sirgunud, saleda keha ja uhke käiguga. Wäiksem ja noorem junkru Olga langes ta kõrwas täieste warju, ehk tal küll rõõsem kui rõõsk näoke peas oli ja rõõmsamad pruunid silmad ülilahkelt maailma waatasiwad. Pealegi kõndis ta ka meelega enam preili taga kui kõrwas, sest piigakesel oli juba teada, et ta kambri-neitsina Hilde kaasa pidi minema, ja peale selle oli ta tark küll ära mõistma, et lihtne junkru tütar edaspidises elus palju kõrgemast seisusest noorepõlwe seltsilisega ometi sammu ei jõudnud pidada.

Pehmel murupinnal edasi astudes oliwad nad laua juure jõudnud, ilma et Ain neid oleks kuulnud. Oh häbi, nii ilusal hommikul suikuda! hüüdis Hilde kõlawal häälel, kuna ta hooletumalt teisele poole lauda istus.

Ain kargas kohkudes püsti ja wahtis kahwatanud näol rääkija otsa.

— Ain — Anton, kilkas Olga ehmatanult. Taewake, mis nägu sul peas on, kas sa haige oled?

Rumal küsimine, naeris Hilde muretult. Eks sa isegi wõi näha, et ta igatsusest meie järele enda nii lubjakarwaliseks on kurtnud. Kui sa teaksid, kui inetumaks see su teeb, Anton ! lisas ta nokkides juure.

Nagu wastuseks selle peale läks noormees üle kõige näo kuni walgete juusteni punaseks.

— Waata Olga, kuis haigeid terweks arstitakse, naeris Hilde uueste.

— Nüüd paneme ta ruttu lugema, enne kui ta jälle ära kahwatab. Näe, see roheline raamat, mis su ees, seda tahame lugeda.

Sõna lausumata wõttis Ain raamatu ja lõi lahti.

— Aga miks su käed wärisewad — ja nii jää külmad on? tähendas tähelepaneja Olga umbusklikult. Midagi wiga on sul ometi.

Wastuse asemel lükati ta kaastundline käsi hoolimatalt tagasi, ja pisut kõikuwal häälel algas Ain lugemist.

Millest loeti ja mille üle Hilde elawalt ja Ain pool wägisi kõnelesiwad, sellest ei oleks Olgakene hiljem tõesti mitte aru teadnud anda, ja mitte üksi sellepärast, et tal wähem õpetust osaks oli saanud kui teistel. Et Hilde teda täna tähele ei pannud, selle üle ta ei imetelenud; oli ta ju ammugi oma tulewase käskijanna tujudega harjunud. Aga et Ain, kes ometi niisama ehk koguni weel lihtsamast seisusest oli, kui tema, ta kaastundmust nii karedal kombel tagasi oli lükanud ja mitte kordagi teda jutu sekka ei tõmbanud, see haawas ometi muidu küll alandliku neiu kuueteistkümne aastast iseenese lugupidamist. Ning wiimaks läks ta meel nii ärdaks, et pisarad wägisi silma tikkusiwad. Aga neid ei tohtinud ta teistele näidata. Hilde oleks pilkama hakanud ja Ain nii liginemata wõõralt ta peale waadanud, nagu ta wiimasel ajal mitu kord juba oli teinud. Ta tõusis järsku laua äärest ja astus eemale puude warju.

— Olga, kas sa kodu lähed? hüüdis Hilde sedamaid. Too siis mu kindad ära, ma unustasin nad oma tuppa laua peale.

Ilma tagasi waatamata jooksis piiga kaasikust wälja ja läks üle silla. Teisel pool jõge puiestiku warjus istus ta ühe õitsewa põõsa taha ja — nuttis. Kinnaste pärast wõis Hilde oodata.

Weel paar lauset luges Ain, siis pani Hilde käe raamatu peale, mille läbi ta noort meest sundis silmi üles tõstma. Uuriwalt waatas ilus neiu wähe aega ta otsa, siis küsis ta koguni wagusal toonil: Miks sa esiti nii kahwatanud olid? Et sa haige polnud, nagu Olga arwas, teadsin ma kohe.

Punastades ja nõutumalt wahtis noormees oma ette.

— Miks sa ei ütle? päris neiu.

— Sa wõid weel küsida! Nii ütlemata kauaks lähed sa ära, ja ei tea kas sa iial tagasi tuled...purskas poiss huultelt.

— Ah, sellepärast, naeris ülemeelne tüdruk. Mis sinul sest on? Sina istud onu Adalbertiga ööd läbi pikksilmade ees ja waatled taewa tähti, mis sinul maapealsetest inimestest lugu on. Wõi tahaksid sa taewaste tähtede asemel wahel — mind näha? ütles ta nõiduslik-maheda naeratusega Aini silmi waadates.

See oli liig. — Oh Hilde, kui ma su jalgade ees surra wõiksin, hüüdis Ain korraga põlwili langedes ja tormiselt neiu käsi suudeldes.

Kohkudes kiskus neiu käed lahti ja kargas püsti. Kas sa meeletu oled peast Kui keegi su tegu oleks näinud! Tõuse üles ja istu mõistliku inimese

kombel tooli peale! noomis ta waljult.

Häbipuna näos täitis Ain käsku, mis peale Hilde ise ka istet wõttis

Mina ei tahaks sugugi surra, elu on nii imeilus, ausus ta tüki aja pärast wagusamalt.

— Mis asi sinul himu elust ära ajab?

— Ega ma seda ju ütelda ei tohi, kostis Ain trotsides.

—Rääkimist ei keela ma sulle, seletas Hilde niisugust nägu tehes, nagu ema oma pahurat last noomides teeb. Kuid rumalaid tempusid ei pea sa tegema!

— Ma ei suuda aga targem olla! Ma ei jõua tundmusi warjata, mis kangemad on kui ma ise. Ma ei wõi — ilma sinuta elada! Sa oled mu silmade walgus, mu südame rõõm, kallim kui mu elu. Ma ei jõua kannatada kui sa mind mu armastuse pärast pilkad .... ja täis meele äraheitmist lõi noormees käed silmade ette, kuna ta rind wägise tagasi hoitud walust tormiselt tõusis ja wajus.

— Anton, kõlas lõpmata mahedalt ta kõrwu. Kes ütleb et ma sind su armastuse pärast pilkan?

Sedamaid langesiwad käed, ja õndsad silmad waatasiwad ilusa neiu otsa — Sa armastad mind! hõiskas Ain ja tahtis uueste põlwili heita.

— Wait, keelis tütarlaps ruttu, jää paigale! — Eks sa ei tea, kuis su rahwas ütleb: wäljal silmad, metsal kõrwad, kui Keegi meie juttu kuuleks! Salaja pead sa hoidma mis ma sulle ütlen.... ma... armastan sind ju ka — aga kas ma siis sellepärast koguni ei tohi kodust ära minna? Ja sügisel tulen ma ju tagasi.

— Aga kui keegi sind seal omaks pruudiks teeb? kogeldas Ain, sa oled ju nii taewalik ilus.

— Ja mis siis? küsis neiu kelmilt.

— Siis ei tule mul ometi üht rõõmust tundi enam elus, kõneles Ain kurwalt. — Ja ma lootsin ometi, et sa — niikaua ootad, kuni ma õppimise lõpetan ja kusagil kohta saan, — sa oled ju nii noor weel, kaheksateistkümne aastane alles…

— Ja sina üheksateistkümne...Ootamisest ei saaks mul puudu olema, sõnas Hilde järel mõteldes.

— Tulest ja weest tahaksin ma su eest läbi minna, käte peal sind kanda ja nii wäga armastada, kui keegi teine maailma peal ei jõuaks, tõotas noormees lapselikul õhinal.

— Ja küll sa sõna peaksid, arwas Hilde usklikult, aga...

—Sa kardad, et ma waene — olen. Onu Adalbert ütleb ikka, kes tark on ja suurt usinust näitab, ka kõige kõrgemad kohad ja suuremad palgad wõib kätte saada. Ja sinu pärast tahan ma õppida, mis üks inimene iial õppida wõib.

Wähe aega seisis Hilde mõttes, siis ütles ta kindlalt: Ma tahan oodata, Anton, Aga sina pead ka kõik oma jõudu kokku wõtma, et sa ükskord õige kõrge koha saad, ministriks ehk selle wääriliseks, muidu ei tohi ma sellest iial papale rääkida. Papat nimetades tuli neiule äkiste imeline kartus ja kahetsus ettewõtte pärast, aga — oh tühja! Eks ta kui ainus ilus tütar igal ajal oma tahtmist polnud saanud. Ja wagusi lisas ta juure; Aga kui sa ükskord niikaugele saad, ei tohi sa iial kellegile sõna sest ütelda kas kuuled?

— Jah. Aga sina pead ka lubama, et sa iialgi kellegi teise peale ei waata, olgu ta nii rikas ehk ilus kui tahes. Mina saan ka nii tegema nagu poleks ühtegi teist neidu maa peal kui mu taewalik, ingel-ilus Hilde. Kas oled sellega rahul?

— Jah, kostis meelitatud neiu, ja enne, kui ta keelda sai, oliwad ta käed jällegi tormilise auustaja pihus, kes neid üleni palawate suuandmistega kattis. Mu õnn ulatab kõrgemale, kui tähed taewas ja on hiilgawam, kui inglidki mõtelda mõistaksiwad. Oh Hilde, sa mu päike, mu walgus, hõiskas ta ühtelugu, kuna uhke mõisapreili nii liigutamata oli, et ta ainult naeris.

Kui Olga mõne aja pärast kinnastega ilmus, nägi ta uue kurwastusega, et tal wajagi poleks olnud rutata, ega nii hoolega silmi pesta. Weel wähem kui enne, pandi teda nüüd tähele...

Õetütre rutulise reisi pärast jäi onu Adalbert ka ööseks weel mõisa. Õhtul hulkus Ain Hilde akende all, kuni neiu tule ära kustutas ja puhkama heitis. Siis läks ta täis õnnejoowastust üle silla, mööda jõe weert kõndima, ja ei pannud enne teed tähele, kuni ta Ennosaare wärawas seisis. Tigeda õuekoera haukumine äratas ta mõttest, ning peremees Peet tuli wälja waatama, kes nii hilja tulemas. Wenda nähes kohkus ta pisut, siis hakkas ta Aini käest kinni ja ütles õiglase rõõmuga:

— Tere tulemast, wend! Wõi täna õhtu oled ometi kord isamaja waatama tulnud. Astu aga sisse, küll wanaema üles tõuseb, kui ta kuuleb, mis haruldane külaline ta katusse alla tulnud. Näe, toa ukse tegin mõne aasta eest siia poole külge, siin on warjulisem kui wanas kohas, ja kõrgem on ta kah, tule aga!

— Jääme parem õue, toas on sume ja öö imeilus soe ja selge, keelis wend. Mis sa nii hilja öösel weel ülewel tegid?

— Aimasin, et sa tuled; sellepärast ei raatsinud magama minna, kostis rõõmus Peet. Aimasin ja aiman weelgi kõiksugu head ja paremat, ja waata, otsapidi hakkab juba täide minema. Et sa täna meile tulid, tähendab wist, et sa aru saad, et ma ikka ainult sinu head olen nõudnud, ja sulle ilmaski santi nõuu pole andnud: Eks ole tõsi, wend?

— Jah, kostis õnnelik Ain.

— Ja mis ma muidu sulle ette olen rääkinud, ka sest saad nüüd aru, et mul õigus oli ja et see mehe kõige suurem auu on, kui ta sellega, mis ta õppinud, ka oma waese sugurahwale kasu saadab, olgu ka wähe…

— Ja, jah, kosus Ain, kelle waimu silma ees ainult Hilde helendaw kuju heljus.

— Tänu Jumalale, wend! Waata mina omas rumalas meeles mõtlesin juba, et parem oleks olnud, kui sa meie suguseks talupoisiks oleksid jäänud, kui et sa meid ära salgad ja uhkusega omaste peale waatad. Aga nüüd näen, et ma eksisin. Nüüd on ometi hea, et sa wõõrast keelt ja kirja õppinud ja enam tead ja teha wõid kui meiesugune…. Aga ma lobisen ka palju, ehk sa oleksid wahest süüa tahtnud?

Ei, ei, keelis Ain. — Aga minema pean hakkama, muidu pannakse mõisa uksed kinni ja ma ei saa enam sisse. Jumalaga! ja ruttu pakkus ta wennale kätt.

— Noh, eks ma tule sind natuke saatma, kostis Peet. — Ega mull täna õhtu niipea und silma tule — hea meele päras

7.

Õekesed, hellakesed,
Külaneiud, kullakesed,
Lähme lusti kiikumaie...

(Kalewipoeg)

Kahe nädala pärast oliwad suwistepühad. Pereeided küürisiwad „leiwalaua” ja muud majariistad walgeks ja küpsetasiwad nisu- ja odrapullid walmis. Tüdrukukesed pühkisiwad õued puhtaks ja poisid tõiwad kewadise püha toailu, „meiud”, metsast koju. Lahkemalt hinge tõmmates rändasiwad ka korraline ja teomees mõisast kodu. Tuliwad ju kaks päewa, mil puhata wõis ja uut jõudu korjata, uuele orjusele. Esimese püha hommikul oliwad kõik kaugemad teed kägisewaid puuwankrid täis, mis kirikulisi linna wiisiwad. Ligemal olew rahwas läks jala, naisterahwal walged sukad ja pühade kingad käe peal, mis alles linna wärawates jalga pandi. Teise püha lõunest aga mindi — kõrtsi, midasugused asutused sel ajal ainsad eestlaste lõbupaigad oliwad. Koolimajasse minemisest, kui neid mõnes paigas oli, ei teatud weel palju.
Ka Sauga mõisa Jupi kõrts oli iga kolme suure püha teisel päewal suur kogumise-paik, kuhu noored inimesed tantsima ja suwistepühal ja jaanipäewal kiikuma ja wanad noorte nalja waatama tuliwad. Peale selle wiitsiwad suwel heinalised, kes, et nad esmaspäewa hommikul aegsaste platsis oleksiwad, pühapäewal juba kodust tuliwad, pühapäewa õhtud mõisa kõrtsis...Kõrtsi taga kaasikus oli tugew nelja aeruga kiik ning toas wiiuli mees ja torupilli puhuja lõbu sobitajad. Täna aga palju ei tantsitud, ainult mõned „nokastanud” mehed hüppasiwad kaunis läbisegi, kuna nad jalad hästi kõrgele tõstsiwad ja wõimalikult suure pauguga wastu põrandat lõiwad. Suurem lust oli õues. Terwe rood Eesti neidusid, kirjud kördid ja peltsid ja lumewalged laia käistega särgid seljas, helmeread taaldritega kaelas ja pikad juuksed ümber päewatanud näo, seisis kiige ümber ja ootas korda, kuna neli noortmeest kiigutaja ametit pidasiwad ja kiige peremees raha, kiigutamise palka, säärepaelu jne wastu wõttis. Seal juures lauldi pikad laulud, neiud kaasitasiwad ja peiud hõiskasiwad, lühidalt, lust oli kõige kõrgemal tujul.

Ka Ennosaare peremees oli teiste rõõmsate hulgas olnud. Aga siis oli ta mõisa teenijalt kuulnud, et Ain mõisas olewat, ja niikaua mõisa ümber luusinud, kuni ta wenna kätte saanud. Nüüd seisiwad mõlemad suurest hulgast pisut eemal kaasiku puude all ja ajasiwad juttu. Ain ei olnud täna enam pooltki nii heas tujus, kui wiimati õhtul; Hilde oli juba ära sõitnud, ning ka sellepärast oli ta nägu kaunis wingus, et — taluwend ta siia hulga rahwa ligi oli wedanud. Pool wastumeelt seisis ta hiiglase suuruse mehe kõrwas, kelle laia õlgade peal olewat lihtsat ja mehist nägu ja ilmarmutu selgeid silmi hulk maad wäiksem, peene, aga liig tundmus-pehme näoga noormees päris kartis Wana Ennosaare eidel wõis õigus olla, maja teist poega Ennosaare meeste killast wälja arwata: Sarnadust polnud wendade wahel märkigi.

See mõte wõis ka küla noortel meestel tulla, sest korraga ütles üks: — Ennäe, Ennosaare Peet oma saksiku wennaga! Imet, kuis see kõrknina wennagagi seltsib; praegu tuleb mul laul meele, mis meie talu-saksa kohta õige paras oleks. Poisid, mis te arwate, kas laulame?
— Laulame, kostsiwad poisid kooris. — Sina ütled ees ja meie sõname järele.
— Hea küll siis:

„Kes tahab rikast naista saada,
Toogu mõisast uhke preili,
Suure saksa wõsukene.
See teeb toa taaldritest,
Katuse peale kangastest,
Harimalgad hõbedast;
Pennid pärlista punutud,
Räästad rätista reatud.
Ehib toa siidiga,
Kambrid kulla karraga,
Talu peiu aga — päitsega,
Kaasa wana kuuega!
Ise aga kõnnib siidissa,
Hõbedas ja kullassa;
Jalgas sajad siidisukad,
Kümmned kingad kirjutatud” jne.

Wali laulu hääl kõlas selgeste wendade kõrwu. — Kuule, kuis „suguwennad” mulle wastu hõiskawad, ütles Ain põlgawalt. — Ja nende pärast wist nõuad sa, et ma oma terwe tulewiku pean muutma, wiimaks oma Saksa heategijale selga pöörama. Et ma narr oleksin seda tegema! Ma ei taha ilmas enam teie sarnane olla, ja saan Jumalat tänama, kui mul enam tarwis pole neid — wastasid talunägusid näha.
Imestades astus Peet ligemale. — Kes nõuab, et sa meie sarnane pead olema? küsis ta tõsiselt. — Südame põhjast olen ma Jumalat tänanud, et meie lahke proua wend sulle paremat põlwe on suutnud anda. Aga selle juures ei oleks sa nii uhkeks ja külmasüdameliseks pidanud minema ja meid, keda Jumal orjuse ja halwa põlwe alla jätnud, kes me ometi sugulased oleme, põlgama hakkama. See on minu rumala mõistuse järele suur süüd, niihästi Jumala kui inimeste ees.
— Kas ma siis neid pean armastama, kes mind igal ajal pilkawad ja meelde tuletawad: „Kas me ei tea, kes sa oled, talupoiss nagu meiegi?” küsis Ain äkitselt.

— „Noh, andis Peet õigust, — paraku on see küll meie rahwa jõle mood, et nad paremale järjele jõudnud wenda pilkawad ja räägiwad, nagu oleksiwad nad kadedad. Aga kui sa hakatusest juba wähem kõrk oleksid olnud, oleks lugu parem. Katsume järele, läheme nende sekka ja sõnume wastu, saab näha, kas nad järele ei jäta.
— Ilmaski, kostis Ain wihaselt. Ja juba kõlas uus tugewam laul wendade kõrwu:

Aini herra läks lusti sõitma,
Uhket pruuti kosima.
Sõitis suure mõisa ette,
Pööris mõisa pinnu ette ;
Hobuse pea ajas wastu ust,
Looga rõnga wastu räästast.

Maha hüppas wankrilt apsatille,
Saapa raua raksatule.
Wastu tuli ilus preilike,
Wiis peiu tuppa teretama.
Tere herra, tere proua,
Tere mu peene pruudike!
Kelle toas siis lauda kaeti,
Tatikaid ja seeni praeti,
Keda wiimaks sööma aeti?
Mõisa saalis lauda kaeti,
Enno Aini sööma aeti,
Saaretalu Kulda pojakest.
Söö sina peigmees, joo sina wäimees,
Et sina pagan paksuks läeksid,
Rammust saksa nägu saaksid!
Kõhna kehwa talulapsi,
Peene pihta orja poissi,
Saksapreiliwastu ei wõta …… hahaha....

— Ja kui ma ometi mõisa kosja lähen ja ometi paruni preili prouaks saan, ütle, kes wõib mulle seda keelda? pigistas ta kähisewal häälel suust. — Kas teie oma pilkelauludega targemate inimeste mõtteid ümber wõite muuta? Aga teie, teid... muidu wagune poiss oli kangel äritusel nagu arust ära — ma ütlesin juba, teid — ma wannun teid ära, kes oma kurja keeltega mu õnne wahele tungiwad...Ma ei taha teid kuulda ega näha, ei elades ega surres…

— Ain, poiss, Jumala pärast, ära tee pattu oma meeletuma sajatamisega! hüüdis Peet ehmatades ja — kahwatades. Aga kes ei kuulnud, oli Ain. Tulipunane näost, üle kõige keha wärisedes, purtsas ta sõnad suust ja tõttas siis mõisa poole nii ruttu kui jalad kandsiwad. Kordagi ei tahtnud ta enam jalga siia tuua, kui Hilde kodus polnud, otsustas ta poolsegasil mõttil. Hilde, tema taewalise ingelarmsa koidutähe pärast tohiti teda nii koledal kombel pilgata, see oli enam kui toorus, seda ei unustanud ta elu seeski.

Pead wangutades waatas Peet tükk aega põgenejale järele, kuna tal wanaema sagedane sõna: „Paraku, hobuse suurus, aga warsa mõte,” üle huulte libises. Taewas kaitsku, kui poiss päris tõepoolest nina nii kõrgele ajas nagu ta praegu suurustanud! Aga Peedi juttu ta küll nii pea enam kuulda ei wõtnud, see oli selge. Kuhu jäiwad nüüd kõik ta armsamad lootused, mis tal koolitatud wenna kohta olnud? Sügawaste õhates pööris ta kiikujate poole. Ehk te küll igapäew piitsa all seisate, täna oleks teil seda teie üleannetute julge laulude eest kahe wõrra tarwis, ümises ta iseeneses. Aga kas wõib orjameelt ja kadedust piitsaga wälja ajada? Wist ei iialgi. Oh, kes teeb kord meie waimu walgeks ja silmad selgeks, et me wenna armus ja üheteise kasunõudmises kodumaa pinnal elame, ja kaetsemine ja põlgamine meie keskelt kaoks!

Nii mõteldes oli Peet kõrtsi ukse ette jõudnud. Toast kuulus suur kisa ja trallimine, mõisa teenrid pidasiwad seal lusti. Kõige waljumine tantsis ja laulis kerglane kilter Jaagu Hints. Ta oli enese meelest õige ilusa loo wälja mõtelnud, mida ta ühte lugu sõnus! „Hõissa paradim, mina mõisamees, paradim, dim!” Sellest alalisest laulust oli ta wiimate nime saanud, ning noor ja wana nimetas teda ainult Paradimi Jaaguks.

Ennosaare peremeest nähes tungis ta läbi rahwa ja karjus: „Hõissa paradim, Enno wana tuleb tantsima!”

— Tantsimine on noorte asi, kostis Peet selsamal toonil. „Eks sa isegi tea, et rauga jalad seks liig rasked ja töntsid,” Ometi katsus ta pea eemale saada, sest kerglane Paradim oli kuri trotsima. Neidude reas, teistest näha lahus, seisiwad Pajusaare perenaise kaswandik Eedu ja ta wanem õde, kes ühes teises reas aset oli leidnud. Eedul oliwad niisama mustad pühade kingad ja lumiwalged sukad jalas nagu teistelgi külapiigadel. Sinine kört walgete triipude ja „käppadega”, millel punane pael ja hõbe kardlint all ääres ei puudunud, ja wäike kirju, käiksita, pihamööda liistik peene walge särgi peal seljas. Jlusa kaela ümber rida helmeid, mille külges aga üksainus wähedlane kodarateta raha kõlkus. Teine oli õe kaelas — enam polnud neidude waeseks jäänud ema pärandada jätnud. Mille poolest aga Pajusaare Eedu paljudest teistest ees ja rikkam, oli puhkewa õie sarnane kenadus ja armsus, mis üle kõige oleku heljus; millest aga häbelikul neiul enesel küll aimugi polnud, oliwad ta pikad pehmed kollakad juuksed, mis nagu teistelgi lahtiselt üle õlade walendasiwad ja kaugele üle peene piha ulatasiwad, ja ta särawad sinisilmad! Wiimaseid kiigealune rahwas küll palju näha ei saanud ja küla poisid weel õiete mitte, sest noor neiu waatas palju armsamine jalgade ette halja muru peale, kui kellegi inimese silma, aga Ennosaare noor peremees oli neidu ometi kord näha saanud, ning süda läks tõsisel mehel soojaks ja meel lahkeks, kui see talle meelde tõusis.

Ka täna lahkusiwad tal pahanduse pilwed kortsus otsaesise pealt, kui ta waeseid lapsi isekeskes seismas nägi. Ajawiitmata astus ta ligi. Miks te kaks ka kiikuma ei lähe? küsis ta lahkelt.

— Kas Eedu siis tulla julgeb! osatas lapselisem neidudest. Mina ei tea, keda ta kardab. Wiimati pean ilusad säärepaelad, mis ma ammu juba Karjas punusin, tagasi wiima.

— Aga sest oleks kahju! arwas Peet naeratades. Mis sa arwad, Eedu, kas minu seltsis tuleksid?

Mina tulen ikka, kui ka Eedu weel wahtima jääb, kinnitas noorem õde sõnakalt. Lähme aga!

Kuid Edu ei jäänud kunagi „wahtima,” waid läks heal meelel kaasa.

— Soo, nüüd toowad koguni pereisad ise lapsi kiikuma, helises neile kiigelt wastu. Aga Ennosaare peremees, need on ju wõõrad talled!

— Olgu, naljatab Peet wastu. Õige pereisa hoolitseb wõõraste eest niisama, nagu oleksiwad ta omad. „Kui aga see kiige kannab meida, meida kahte kaseoksa, wiita wäikest wihalehte,” sõnas ta heal tujul.

Ometi oli üks kiigelaud tühi. Nagu wälk hüppas noorem neiu peale ja manitses teist ruttu järele tulla.

— Soo, tüdrukud on kiige peal, nüüd astu meil teelt ära, käsksiwad kiigutajad

— Nüüd taban neid ise ka kiigutada, kostis Peet wagusi. — Adoni Liisu, nii oli Eedu õe nimi, on omad säärepaelad mulle lubanud. — Tõnise Rein, sinu käed wist ootawad ammugi puhkamist, anna maad!

— See aga ei ole õige, on kiige seaduse wastu, hüüti mitmelt poolt. Siis aga astus Rein ometi tagasi ja Peet hakkas kiigutama; hiiglase samase peremehega polnud poistel lusti tüli hakata...

Päike weeres, ämarik jõudis, ja juba kuulus kiigelt laulu:

„Laske maha, me palume.
Kui ei lase, ei palugi,
Küllap leppa lüpsab lehmad,
Küllap kuuske kurnab piima,
Waherpuu talitab wasikad.”

Kiik peeti kinni ja neiud lasti maha. Hästi nägusalt astus Liisu ette, pani omad säärepaelad ja Eedu rahatüki kiige laua peale, siis tegiwad õed minekut. Kõrtsi ette jõudes ütles Peet, kes piigade kaasa oli jäänud: Ooodake wähe, ma toon enne õlut juua, wast teil on janu. Warsti oli ta wahutawa õllenõuga tagasi, ning siis läksiwad kõik kolm elavalt juttu westes kodu. Kuni Pajusaare wärawani läks Peet saatma, seal jättis ta punastawad piigad Jumalaga, rõhus Eedu kätt ja silus Liisu pead. Siis astus ta rumpa ja sõitis üle jõe oma talusse.

8.

Nüüd pasun paisub, karib tööl:
Auu, pulmapidu pill ,
Kes aga seisab süda ööl
Nii wait kui närtsind lill?

(Koidula.)

Sügisene niiskus ujutas õues. Päike kurtis pilwede taga, tuul puhus puielatwus, ilm oli tume ja waikne. Mõlemal pool mõisateed kartohwlipõldudel sorisiwad märjad ja räpused töölised kortohwlid otsides sopast mulda, kuna kubjad ja aidamehed, junkrud ja opmannid ühest põllust teise käisiwad ja alalist hoolast tööd nõudsiwad.

Pahemat kätt põllul oli junkur vanadlane mehike ülevaatajaks, kes wahel teise silma kinni pigistas ja teelisi sõna kaks kõnelda laskis. Kui herrat ligikorras polnud, ei keelnud ta ka inimesi põlwili kartohwlid wõtmast, muidu aga pidiwad nad kummarkülle käies tööd tegema. Täna ei olnud herrat veel põllul näha olnud, ehk küll juba lõuna möödas oli. Aga näe, sealt ta tuli, juba hüppas hobune üle kraawi.

Herra tuleb, ütles junkur pool walju ja silmapilk seisiwad kõik oma kahe jala peal.

— Hee, junkur, hüüdis herra terawalt ümber waadates, kas sa neid maitu parem ei oska taga sorida. Mujal põldudel oli enam tööd tehtud kui siin.

Armuline herra, kostis junkur mütsi näppude vahel weeretades, — suurte sadude läbi on maa wäga märg, töö ei taha nii ruttu edeneda.

— No seda tean ise ka. Aga ma usun, sina oled mul wähe pehme siin, sa ei oska hästi keppi tarwitada. Katsu, et sa teistest maha ei jää! Ja piitsa plaksutades rastutas ta tagasi

— Kükitage nüüd jälle maha, lubas junkur mõne aja pärast. — Täna ta wist enam tagasi ei tule.

Aegamööda jõudsiwad kartohwliwõtjad enam tee ligidale. Korraga wuras üks läikiw tõld maanteed mööda edasi, teine, kolmas ja weel mitu. Kõik sõitsiwad mõisa, ehk pöörsiwad sealt tagasi linna.

— No mis seal täna ometi lahti on? ütles üks teoline pead tõstes.

— Kus ilma nurgas sina siis elasid, et sa ei tea, et täna preili pulmad on?

— Ah pulmad! — nüüd mul tuleb meele.

Kui ruttu preili Saksamaal peiu leidis! arwas üks korratüdruk.

Kas see ka mõni ime! Ega nad ju meie jaoks seal ei kaswa, õpetas teine.

— Aga ilus mees oli, jutustas kolmas. — Minewal nädalal nägin neid seltsis ratsa sõitwat. Sest saadik ei olewat ta ka enam mõisas olnudki, öeldi Riiga sõitnud olewat. Ju ta siis juba tagasi jõudis, et täna pulmad on.

— Heldekene, kui palju saksu kokku sõidutakse, kuhu need ometi kõik mahuwad! õhkas üks sõstrasilma piiga.

— Ütle parem, kui meie elu sees neid saiu ja kookisid nähagi saame, mis täna õhtu mõisas ära süüakse, kahetses teine.

— No seda sul weel tarwis, osatas Sanglepa Tiiu. — Küll ma ütlen, mis kookide asemel meie sugustele küll hea on. Ja heleda häälega laulis wanadlane lustiline piiga:

„Mis aga oli meie osa?
Murumumsud meie osa.
Maret sai maani särgi täie,
Külapoiss sai kübara täie,
Mina waene waka täie.”

— Sina oma lauludega ikka, pahandas nugisilma Wiisu Mari.

— Kui sa parem ütelda teaksid, kuhu meie preili nüüd õige wiiakse.

— Ei ma seda tea, aga küll ma laulan, mis Wiisu Marile tulemata ei jäe, kostis Tiiu sõnakalt:

„Kambri Marti, wirka poissi,
Laanearu talu ääredella,
Sinna teeb toa turwastest,
Mässib kokku mätastest,
Kambri karusammaldest.
Sinna wiib Mari elama,
Kaasa kalli kasuma,
Wara kokku panema.”…

— Kas sa pead wast suu, keelis Mari punastades, kuna ta kõigest jõust mulla sees edasi siblis. Kui keegi su enesele ka ometi nii laulaks!

Jälle tuliwad kaks tõlda linna poolt ajades. Nende ees kägises wiletsa hobuse taga puu taluwanker, mille sees mees ja naine, mõisa lähedalt popsi paar wankri kitsuse pärast wastastiku seljadega istusiwad, nagu sel ajal Pärnu kihelkonnas sõideti. Mehe suu oli wastu hobust, kuna naisel prii oli tuldud teed silmitseda. Tõlda oma taga kuuldes tõmbas mees aegsaste wankri tee kõrwa, aga oh häda! Mõisa poolt tuliwad teist kaks wastu, kellede kutsarid eemalt juba karjusiwad teed lahti hoida. Hirmul hoidis mees weel enam kõrwa, ja plau!l langesiwad wanker, hobune ja popsipaar üle järsu kalda kraawi.

— Waat, see oli õige auupakkumine, õletasiwad kartohwlikiskujad põllul, kuna mõned kraawihädalistele appi jook siwad. — Saksa eest, mine kas wõi kraawi! Näe popsirahwast, kel mujal ei passi sõita kui keset mõisa saja! Mis te tikkusite herraste tõldade wahele, nüüd olete märjad kui kassipojad!

— Wõi me õnnetust ette teadsime arwata! õhkas mehike ohje pihku wõttes. — Jaan, mina enam wankrisse ei tule, ütles naine kuube weest ja mudast puistates. — Näe, sõidetakse ühtelugu, kes teab, kas me teist korda weel terwete luudega kraawist pääseme.

— Sul on õigus, Kadri, kostis mees kõrwatagust sügades. — Parem on, ma ei istu isegi enam peale, siis ometi jääme ise jalule, kui ka ruunal ja wankril enam maanteel ruumi pole.

Ja teomeeste pilkawast naerust hoolimata rändasiwad Jaan ja Kadri jalgsi kägisewa sõiduriista kannul kodu poole.

Nagu ees pool kuulsime, Hilde, mõisa herra ainus ilus tütar, oli Saksamaal peagi niisama ilusa, rikka ja kõrget sugu peiu leidnud, kui ta ise oli, ja koguni hea südamerahuga wastu wõtnud. Ning kui kihluse-sõnum kodu jõudis, oli wana kare mõisaherra päew otsa kannatlik ja lahke olnud ja tõrelemise peaaegu ära unustanud — rõõmu pärast. Ja proua weel, see oli hea meele poolest päris käest ära olnud. Tihedam kui iial enne, saiwad korralised pailapsena meelitatud, ning wana Kristinale oli ta ümber hakanud ja mitu korda suud annud. Siis algas ootamine noore mõrsja järele ja kibe ettewalmistus pulmaks. Wanematele arusaamata kombel oli aga tütreke tagasitulemisega wiiwitanud, ning alles mõne nädala eest kodu jõudnud. Ja täna oliwad pulmad! Õu ja aed särasiwad kirjude lampide walgusel ja mõisa lahketele saalidele, mis muidugi toredusest hiilgasiwad, oli weel wõimalikult palju ehteid juure lisada püütud. Terwed metsad roosipuid, lillesid ja laialehelisi wõõramaa kaswusid oli kokku toodud, millede keskel pulma õhtul sadade

küünalde walgus helkis ja hiilgas. Kõik uhke suguselts oli piduajaks kokku woolanud. Naisterahwad kahisewais siidiülikondades istusiwad juttu westes roosipuude all, kuna mehed herrastubades sigarid ja ka juba weinisid maitsesiwad. Teenrid jooksiwad kullatud shokolaadi tassidega ja koogi korwide gaedasi tagasi, kuna herra v. Habermanni enese tõllad ka linnast weel pulma wõõriks tõiwad, kes iial tähtsam ja toredam oli ameti wõi seisuse poolest.

Oma kambris olles, aga juba täies mõrsjaehtes seisis ilus Hilde. Pikk walge siidikleit peene keha ümber, roheline mirdipärg ilusais mustais siidijuukseis ning kallihinnaline pitsilint üle pärja ja üle kõige keha kuni kleidi palistuseni ulatades, seisis ta kaunis kui wärske roos peegli ees. Liigutustest wärisewail kätel silitas proua Helene üle lapse hõõgawa palge ja kallihinnaliste mõrsja ehete, ning lugemata armastuse sõnu sosistasiwad ta tasased huuled. Seal wahel pühkis ta pisaraid silmist, homme juba pidi ta ainus tütar noore abikaasa seltsis Saksamaale tagasi pöörama. Oh, kui ometi lahkumist maailmas ei oleks! Kas sa mind seal kaugel wõõral maal meeles tahad pidada ja oma ema armastada, kui sa teda ka enam ei näe? küsis proua täis haledust.

— Jah, ema, kostis Hilde kindlalt. Ja siis läks ta näost weel punasemaks, nagu oleks ta — waletanud. Tal tuli korraga meele, mis ta kewadel lehkawa kaasiku all oli lubanud: ma tahan oodata ja sind meeles pidada...Kui naeru wäärt! kas tal siis sugugi meele ei tulnud, et ta kui mõisniku tütar sarnast lubamist iial ei wõinud anda. Ja kui lapsik oli ligemal waatusel kõik see lugu olnud, kui wähe rõõmu oleks ta sellega nii hästi isale kui armsale emale teinud. Parem oleks olnud, kui ta teda jäädawalt oleks ära wõinud unustada...

All õues, lehita puiestiku pimedamas nurgas, wõideldi sellesama mälestuse wastu. Seal istus Ain uduniiske pingi peal, wahtis mõisa walgustatud akende poole ja — naeris, naeris. Kuid meele äraheitmise awaldus oli see naer.

Kui suwel kihluse sõnum koju jõudis ja onu Adalbert, niisama rõõmsalt kui kõik teisedki, temale seda kuulutas, oli Ain mõtelnud, et weider kasuisa teda narrida tahab, ja oli ka naernud. Pea aga märkas ta, et ta eksinud oli. Ja Hilde oli ometi kaljukindlaid sõnu ta wastu rääkinud! Weel lootis ta asja muuta wõiwat. Ta istus laua ääre ja kirjutas oma koidutähele pika liigutawa kirja, milles ta midagi Hilde lubamistest ega oma tõotustest ära ei unustanud ja ärdal sõnal wastust ja selgust palus. Kes aga iial wastust ei läkitanud, oli Hilde. Nädal nädala järele läks asjata ootuses mööda. Salajane lein ja hingewalu kolletasiwad noore mehe näo, wajutasiwad silmad auku ja kurnasiwad keha jõuu. Onu Adalbert, kes terawa silmaga kasupoega tähele pani, küsis selle ja teise järele, ning kui Ain iial midagi ei tunnistanud, kutsus ta tohtri. — Paruni herra, teil on asjata mure, naeris see suure häälega onu Adalberti kartuse üle. — Poiss on kaunis kõhna loomuga ja wistist liig hoolega õppinud. Pange mõneks nädalaks raamatud ta eest kappi ja wõti oma tasku, küll ta siis peagi priskemaks läheb. See sündis. Ning et noorel mehel nüüd mingit tööd ega ajawiidet polnud ja lausa oma kurnade mõtete wõrku langes, oli selle sündmuse tagajärg, et ta weel enam ära lõppes...

Wiimaks ometi tuli Hilde kodu ja esimesel wabal silmapilgul tungis Ain ta jutule. Aga onul oli kewadel õigus olnud. Ilus neiu oli wäljaspool oma isamaja suure maailma keskel koguni teiseks muutunud, oli kõrk ja külm ja oskas Aini nokkida ja piinata, et poisil, kes nagu uppuja õlekõrrest weel kinni pidas, wiimane lootuse säde kustus. Ta oli seda uhkem ja liginematam, mida enam ta isegi tundis, et waesele noorele mehele ülekohut tegi...

Kui onu Adalbert pulma hakkas ehtima, oli Ain peawalu üle kaebanud ja kodu jääda palunud, oli aga sellegi pärast käsu saanud kaasa tulla, ja istus nüüd aias raugewa looduse keskel

Ikka weel wõõraid sõidutati mõisa laia treppi ette. Saalid kubisesiwad ehitud pidulistest. Õpetaja ametimundrjs, kes noort paari pidi laulatama, wiibis ammugi wõõraste keskel, peigmees üksi weel oli tulemata. Ärritatud sammul kõndis mõisaherra ühest külaliste salgast teise, kurjustas teenritega ja maanitses ühtelugu tasast abikaasat, et midagi unustusesse ei jätaks...Öö jõudis kätte, üliwalmid söögid kõrwesiwad ja sulasiwad köögis, wõõrastel jäi oodates aeg igawaks, kaugelt tellitud pillimehed jäiwad uniseks — ja ikka weel ei ilmunud peigmees. Kas ta haigeks oli jäänud wõi oli tal mõni muu äpardus juhtunud? Mõisast saadeti hobused ja käskjalad linna, ja wiimaks, wiimaks ometi oli tagasitulewa tõlla mürin kuulda. Kärmeste nagu noormees jooksis wana herra ise wastu, aga oodatud wäimehe asemel oli linna saadetud junkur ainult ühe — kirja kaasa toonud. „M—mait oma teoga", urises pahandatud herra ja murdis kirja lahti. Kirjas seisiwad ainult paar rida, aga wana kõwanäoline mees läks kahwatuks neid lugedes ja toetas raskelt trepi samba najale. „Wõid hobused lahti rakendada," tähendas ta tüki aja pärast kustunud häälel kutsarile, ning pööris raskelt jalgu taga wedades majasse. Häbi maailma naeru ja pilkamist tõi see paberitükikene ta majasse, ta ainsama tütre peale, ja see teadmine tegi ta lõdwaks ja jõuetumaks, et ta waewalt trepist üles teise korra peale jõudis minna, kus ta abikaasa ja tütre teadis olewat. Aga imet! kui ta ukse lahti tegi ja proua Helene tasase näoga nagu ikka, ehk küll süda sees ootusehirmus wärises, wastu astus, oli ta korraga jälle wana kare mõisaherra, ja pahu sõnu ilmasüüta abikaasa üle puistates wiskas ta kirja äkitselt laua peale.

— Loe, mis see — petis meile teatab! kähwatas ta hambaid kiristades.

Waewalt oli proua mõne sõna lugenud, siis langes ta nõrgalt karjatades minestanult põrandale.

Jsa appihüüdmise peale ruttas noor mõrsja ligi, ning surnukarwalisel näol ja tuksuwail huulil luges ta:

— — — „Ma palun wabandada, et ma warem juba Teile järgmist teatada ei saanud: Teie maa elu ja olek, mis kohe üle piiri sõites ju nii wõõralt mu peale mõjusiwad, on mu mõtted — muutnud. Ma ei saa iialgi nendega harjuma, ning ei wõi sellepärast siin kaswanud neiut omale abikaasaks wõtta. Ma olen aru saanud, et ma oma tundmustes preili Hildegardi wastu eksisin, ning kui õiglane mees astun ma ennem tagasi kui..."

Hilde jättis lugemise pooleli ja wahtis tükk aega nagu nõrgameelselt kurwastawa isa otsa. Siis kiskus ta kirja mitmeks tükiks lõhki ja läks, minestanud ema tähelepanemata jättes oma kambrisse. Seal kiskus ja käristas ta mõrsjapärja, liniku, kleidi, kõik üheteise järele lõhki ja tallas jalge alla, ning siis istus ta pisarata silmil ja kiristanud näoga laua ääre tooli peale.

Kuna kohkunud toaneitsid minestanud prouat toibutasiwad, oli herra Habermann nii palju jõudu kogunud, et ta alla wõis minna ootawate pulrnaliste sekka.

— Armsad sõbrad ja sugulased, kuulutas ta kindla häälega, meie pidul on üks — wäike eksitus juhtunud, peigmees on, noh — ta kirjutab, et ta rutuliste talituste pärast mõneks päewaks Riiga pidanud reisima. Laulatust me täna siis enam ei wõi pühitseda, hahaha.... sundis ta end wägise naerule, aga ma käsen warsti lauad katta, ning pärast tahame — tantsida, mis tarwis meil muusikandid ammu ju siin wedelewad.

Imestades ja ehmatades wõeti majaherra wõõrastaw kõne wastu.

Prouad ja preilid awaldasiwad rohkel sõnal kahetsusi, ja herrade näod wenisiwad märksa pikaks. Pea keegi ei uskunud rutuliste talituste põhjust ja kellegil ei näinud lusti olewat ilma peigmeheta pulmi pidada. Hoolimata pulmaisa tõotustest hakati igast küljest kutsarid ja tõldasid hüüdma. Kihinal kahinal otsiti riideid, ning tasa pilgates ja isekeskes sosistades woolasiwad pidulised saalidest majaperemehega jumalaga jätma, kes hambaid kokku pigistades magushapul näol äraminejatel kätt raputas, kuna jälle jalule tõusnud proua ülewal kibeda nutu all käsa ringutas ja kaebas...

Teenrite kära, sõidumürin ja hobuste hirnumine, mis piduliku mõisa õuet täitma hakkas, äratas ka Aini unistusest. Ta kuulis, mis sündinud ja oleks peaaegu suure häälega nurjaläinud pulmapidu üle hõisanud. „Jumal tänatud!" libises iseeneses mõteldes ta huultelt. Nagu uut elu saanud kargas ta pingilt, silitas kätega niiskeid juukseid ja tormas läbi lahkuwate piduliste majasse. Teise korra trepi all juhtus Olga punaseks nutetud silmil ta wastu: — Oh Anton, hüüdis kurb piiga, kas sa kuulsid juba? Hilde neiu hirmus peigmees —

Rääkijale kätega waikimise märki andes tõttas noormees edasi. Õnneks polnud keegi ülewel toas ja oli Hilde kambri uks pooleli lahti jäetud. Hilde ise lamas nagu surnult põrandal pea tooli padjasse rõhutud. Kartlikul sammul astus Ain üle läwe tuppa, mida ta oma elu sees esimest korda nägi. Ja weel kartlikumalt tuli hüüd üle ta huulte: Hilde! Kui ka mitmekordne hüüdmine ei aidanud, laskis ta tasa neiu kõrwa põlwili ja wõttis Hilde külmad käed õrnalt pihku. See mõjus. Pikkamisi tõusis ta põlwede pealt ülesse ja torkawalt waatasiwad ilusad mustad silmad poisi otsa. — Mis sa tahad? küsis wäikene kahwatanud suu kalgilt. Mis sa otsid minu toas?

— Hilde, Jumala pärast, mis nägu sa oled? õhkas Ain. Ma kuulsin sinu õnnetust ja tulin sind trööstima. Ära kurwasta, wist oli parem...

Pikkamisi tõstis neiu omad silmad üles ja waatas külmade pilkudega poisi otsa.

— Sina tahad mind trööstida? Sina, Ennosaare Ain, Karjamaie poeg! Kas ehk mu isa koerte poisid ka seda auu nõuawad, mind täna õhtu trööstima

tulla?

Nagu soolasammas põlwitas Ain oma koha peal. Silmad läksiwad tal kirjuks peas ja waewaga suutis ta küsida: „Hilde, miks sa nii räägid? Kas sa enam ei tea, et minul enam õigust on kui teistel, et ma sind südame põhjast armastan...

— Ha, ha, ha, naeris ärritatud neiu, et tuba wastu kajas, kuna tal seal juures wiha pisarad silmist woolasiwad. — Armastad, mis on armastus? Sina poolhullu onu armuleiwa sööja, sina armastad mind! Just sedasama kirjutab see — ta hammustas wihaselt huuled kokku — mulle ka, wist sa olid nii armuline ja seletasid talle seda! Mina aga ei armasta sind, ei iial ega ilmaski!

— Seda oled sa juba mitu korda ütelnud, aga see ei ole tõsi, usutas Ain.

Nagu nõrgameelne wahtis Hilde ta otsa. — See on aga tõsi, kordas ta lõikawalt. Ja kui sa mind rumalaks peast ei taha teha oma wastumeelse talupoja näoga, siis mine sedamaid mu toast, mu silmade eest!

— Hilde, ütles noormees korraga sirgeks ajades ja tõsiselt wihase neiu ette astudes. Kui sinul ununud on, mis sa mulle kewadel lubasid, minul on see meeles. Ja kui sa sõna ei taha pidada, ei wõi ma sind sundida. Kuid teotust ei ole ma ära teeninud! Lapsest saadik oled sa mu meelest kõrge ja kallis olnud, kallim kui mu enese elu, lisas ta pehmelt juure. Ja sellepärast...

— Wait, ma ei taha su seletusi. Mine silmapilk siit wälja, ehk ma — sülitan su peale, karjus Hilde, kelle meeleäritus ikka kõrgemale tõusis, nagu kiusakas laps. Ja kui noormees kohmetult ikka weel wiibis, jooksis ta ligi ja — sülitas tõeste.

See tegi Aini meele kaineks. Wärisewail kätel ja surnukarwalisel näol wõttis ta tüki lõhkikistud mõrsjalinikut maast ja pühkis teotuse märgi käikse pealt ära.

— Nii on õige. See teeb selge wahe talupoisi ja mõisniku-preili wahele, tähendas ta iseeneselegi arusaamata rahuga. Jää terweks, Hilde! Ma ei taha ilmaski enam tüliks olla.

Trepile jõudes kuulis ta weel kord poolleplikku hüüdu : „Anton, jää paigale!” Aga ehk küll jalad sedamaid seisatasiwad, tegi ta südame kõwaks ja astus edasi. Pilkawal sugurahwal oli õigus olnud: „Kõhna, kehwa talupoissi, mõisapreili wastu ei wõta!

Mürinal sõitsiwad wiimased wõõrad üle silla. Aegamööda pööris waikus ja rahu mõisa õue tagasi. Uksed pandi kinni, pidusaalidest kustutati küünlad ära, ainult herraste magamisekambris helkis weel tume lambi-walgus. Udu, mis päew otsa õhus heljunud, wajus maha, langes poolraagunud puude oksadesse ja nõretas närtsinud ja kolletanud muru latwus. Selgeks saanud taewast wirwendasiwad lugemata tähtede silmad ja kuu walas kuldläiget jõe tumedate lainete peale. Kõik loodus oli puhkel.

Korraga kahises midagi jõe ääres kaasiku all ja uudishimulised kuukiired langesiwad läbi noorte puude ühe kahwatanud; pisaratega kaetud näo peale. Pisarais seisja noormees toetas seljaga walgekuuelise kase najal ja wõitles esimest walusamat wõitlust omas noores eas, mida nii mitu noort elutundmata südant enne juba on wõidelnud ja pärast wõitlema saawad. Tal ei tulnud meele, et ta täna õhtu üksi polnud, wait et ta koidutäht palju rängemalt oli karistatud, weel sügawamine petetud saanud! Kuula! Kas pikkade wetteulatawate lepa oksade keskel midagi ei liikunud? Wast oliwad ilusa neiu sõnad, „ma armastan sind, ma tahan su järel oodata,” nende wahele peitu jäänud, nagu kaunis kewade mälestus?

Waene Ennosaare Ain! Mis ilusal kewadel räägitud, on heitlik tuul ammugi oma teed wiinud ja ei too karm sügis enam tagasi...

Kui pime, kole ja õnnewaene seisis tulewik ta ees! Mis oli niisugune elu üleüldse weel wäärt? Kas tuhat kord parem ei olnud siin — waikses jõe põhjas magada, noorte kaskede warju all, kes ta ilusamaid päiwi elus oliwad näinud.... Mis ta ootis? Üks „hullumeelne talupoiss” ilmas enam ehk wähem, kes seda tähele pani. Ja kui meelitawalt ja waigistawalt tasane wesi läbi kõrkjate libises...

Jälle langes hele kuupaiste läbi puude. Kohkudes põrkas noormees heleda walguse eest tagasi, kuna tal kas külma wõi oma jumalakartmata mõtete pärast wärin üle keha käis.

Meele tuletades pühkis ta käega üle külma otsaesise. Kui ka kõik õnn otsas oli, surra ei tohtinud ta ometi mitte, wähemalt siin isatalu ligikonnas mitte, kus Peedi selged silmad…. Wenna peale mõteldes tõusis tal korraga hõõgaw puna näosse. Kui Peet teaks, mis mõtetega ta siin seisnud, iial ei tohiks ta enam ta tõsistesse silmadesse waadata. Ja nagu aetud tõttas ta kaasikust, üle silla pimeda mõisa eest mööda maanteed edasi, kus ta peagi öö ämarasse kadus.

9.

Waadake ka meie neidu
Alta laua, pealta laua,
Laua laaside wahelta:
Ehtinud kui see herne õisi,
Walgem weel mere wahusts,
Kõrgem weel kui jõe kõrkjas,
Kullasem kullerkupustki.

(Rahwalaul.)

— Ooh! ähkis wana Ennosaare perenaine õuest tulles ja wäsinult laua ääre istudes. — Kuis aga wanal inimesel päew päewalt jõud kasinamaks läheb! Kui Ann hea laps mitte muist oma peale ei wõtaks, ei mina enam elumaja töö wastu ei saaks. Minijat oleks enam kui hädaste tarwis!

— Tõsi, wanaema, kostis Peet, kes ühes tuppa oli astunud ja teise poole laua ääre aset wõttis. — Et sa ise peale hakkasid, siis teeme asja kord eneste wahel selgeks, Minijat on waja, et perenaiste järg majast otsa ei lõpeks. Mis sa arwad, kui me jõuluks juba pulmad teeme... wõi ei saa enam nii ruttu?

— Küll me walmis saaksime, jõuluks on weel kuus nädalat aega, aga kust sa siis paraja mõrsja leiad? küsis Wanaeit korraga umbusklikult ja waatas terawaste peremehe otsa. — Kellest perenaine peab saama, peab wiisakas ja mõistlik inimene olema, osaw ja töökas, ja walju südamega ei tohi ta ka olla. Kus sa niisuguse tead?

— Ohoo! hüüdis Peet naerdes. — Ega tublidest piigadest wallas weel puudu pole! Pealegi pole mul tarwis kaugelt otsida; eks sa ei tea, kus wanast saadik juba Ennosaare meeste „teised pooled” kaswanud — ülejõel Pajusaare talus! Seal õitseb minu jaoks neiu, nii ilus ja armas, wirk ja wiisakas ja tubli, et sinagi paremat ei oleks suutnud kaswatada!

— Kudas, mis jutu sa ajad? hüüdis wanaeit nii kärmeste püsti tõustes, nagu poleks ta iialgi wäsinud olnud. — Pajusaarel pole ju tütart, waid niisama üksik poeg kui sina.

— Ära usu kurjade keelte kiusu, hoiatas Peet naljaka tõsidusega. — Paar aastat juba kaswatab Pajusaare tädi mulle ilust walgepeaga noorikut, ning selle eest tahan talle linnas wana kirjamamseli juures nii ilusa ämmatanu tellida, kui terwes wallas weel pole nähtud.

— Kas siis elumaja lapsi enam pole, et sa teenijaid tahad kosima minna, waidles kasuema pool nutuselt wastu.

Pajusaare Eedu on niisama peretütar, kui mina perepoeg, ehk tal küll enam wanemaid pole ja kaks aastat juba wõõras majas tööd teeb.

— Olgu, ära sa looda, et ma iial sinuga nõnda rahule jään, kostis eit kaunis sapiselt. — Wa waeseks jäänud, koha pealt kadunud rahwa laps, kes wiimaks minu maja ka pea pealt kaotab. Ega käbi ju kännust kaugele ei lange. Noor ka weel, ei tea tööst ega talitusest, kelle perenaine sihukesest saab?

— See ei ole tõsi, kostis Peet kulmu kortsutades. Selle jutuga teed sa selget ülekohut. Eedu wanemad jäiwad õnnetuste läbi waeseks, kas see ilmas tütre süü wõib olla? Ja tööd teeb ta ehk enamgi kui mõni teine, kes temast kakskord wanem. Ma ise olen Pajusaarel käies näinud, et ta kasuemale weel terasemine abiks on kui sinu kiidetud Ann...

— Jäta Ann laimamata, keelis perenaine järsku. Siis astus ta noorele mehele ligemale ja ütles meelitades: — Sa oled ikka hea laps olnud, Peet, ja mu sõna wõtnud. Isa surmast saadik oleme nagu kaks head seltsimeest üheskoos tööd teinud ja maja pidanud, ja ikka oleme nurisemata läbi saanud. Wõta nüüd ka ses tükis weel mu nõuu kuulda. Wõta meie oma Ann naiseks, siis on kõik korras ja rahu jääb majasse.

— Aga kallis wanaema, Ann ju ei tahagi mind, kostis Peet jälle heal tujul. — Selle poolest meelitad sa mind päris ilmaaegu.

— Kas sa siis Annega juba rääkisid?

— Ei, kulla eideke, see jääb Anne oma peiu hooleks. Mina olen nõuks wõtnud ainult Pajusaare Eeduga kosja juttu ajada, ja sa tead juba, et ma mõnes tükis kaunis — raske pöörda olen.

— Paraku, teie kangete peade pärast olen juba risti küll näinud, tõendas eit wihaselt. — Eks su isa niisama kiusakas polnud ja ise omale õnnetust kaela ei kiskunud. Sel korral pidin järele andma, aga nüüd ei tee ma seda enam. Kellegi hinna eest ei lase ma pankrotti jäänud wanemate kehwa last oma katuse alla tuua. Ennem lähen ise minema.

— Ära luba, mis sa täita ei wõi, mina olen peremees majas, nimetas Peet wagusi.

No ja, see on mu tänu! kilkas eit suure häälega nutma hakates. — Selle eest olen sind armuga kaswatanud, nagu oma last, ja mitu uneta ööd istme najal walwanud, kui sa haige olid ja ema mullas magas. Nüüd pean uue nooriku eest majast kasima nagu wana…

— Et su käest seda nõutaks, ei usu sa isegi, wanaema, palus Peet tõsiselt. Ma ei taha sulle milgil wiisil haiget teha, aga keegi ei pea perenaise otsust su käest enne wõtma, kui sa ise annad. Kuid ses tükis jään kindlaks: naise wõtan omale enese tahtmise järele, kui ka aega pean andma, kuni sa selle mõttega harjud!...

Nädalad läksiwnd mööda. Pühad oliwad juba ukse ees, aga Ennosaare eide mõtted tulewase minija kohta mitte sõrme küüne wäärtki muutunud. Nutumagu suus tegi ta iga päew oma tööd, sest ka Ann, kellele ta Peedist püüdis kõneleda, ei astunud ta nõusse.

Ann oli wanaeide sugulane, mille pärast ta teda iseäranis heameelega oma leepärijaks oleks soowinud. Suwe lõpul oli ta ühel ilusal päewal äkiste Ennosaarde tulnud, ja peale terwituse perenaisele öelnud: „Tädi, kas sul on minu jaoks ruumi ja tööd majas? Mu himu on kodus wennanaese orjusest kaelani täis, aga oma käe peale ma ju jääda ei tohi, siis mõistab mõisa minu kui lahtise inimese walda kõige waesema ja wiletsama peremehe juure teenima, kes muidu teenrit ei saa. Kas wõtad mu mõneks ajaks wastu? Kahel käel oli perenaine priske tüdruku wastu wõtnud. See oli tal ju päris õnneks. Kui Peet nüüd ei märganud ja mõrsjaga kaupa ei saanud, siis polnud enam õiget lugu. Aga Peet ei märganud, ja oli wiimasest waidlusest saadik niisama kurb ja tusane kui wanaemagi.

Ta teadis küll, et ammu surnud isa wõõrasema teda naesewõtmises takistada ei wõinud, et ta igal ajal oma tahtmise järele kosida wõis, aga ta ei tahtnud wana naisterahwast, kes lapsest saadik emalikult ta eest hoolitsenud, lausa pahandada.

Ühel pühapäewal tuliwad Peet ja noor Pajusaare Juhan kirikust. Wana oli mõnda aastat juba surnud. Kui töösse ja taludesse puutuwad kõned otsas oliwad, tuli noorte meeste wahel jutt tulewaste kaasade peale, sest ka Juhan oli weel naiseta.

— Meie wanaema soowib mulle kõigest hingest Lillewälja Anne — nii oli Anne kasukoha nimi; mis sina kah sinna juure ütled? küsis Peet pool naljatades

— Ah mina? küsis Juhan ruttu. Minul on Annega ammu juba kaup koos. Waheletükkijatega ei hakka ma tõesti nalja heitma, seda wõid sa uskuda. — Seda ütlesin minagi wanaemale, aga wõi ta kuulab? kostis Peet mureliselt.

— Peet ae! ütles Juhan hobust peatades. Mina arwasin ikka, et sa meie Eedu wõtad. Olete ju mõlemad ikka nii mahedad üksteisega. Miks sa asja õigeks ei tee? Kui mina noore perenaise majasse toon, siis saame ilma temata ka läbi.

— Küllap ta nii on. Aga mind ei lasta Eedut nimetadagi.

— Ja sellepärst jätad sa nõu katki? Peet, ma pidasin sind enam meheks.

— Ära mu mehisuse üle kahtle, kostis teine wagusi. Mis mul kord mõttes, sellest ma ei jäta. Aga ma näen, et ma weel ootama pean.

— Wist kuni wanamoor ära sureb, naeris Juhan. Wiimaks lähed ise weel warem mulla alla. Tuleta aga meele, et tema ajal teie majas juba kolm peremeest hauda on warisenud Parem wõta süda rindu ja tee pulmad ära! Kui ta ka praegu uriseb, küll ta pärast, Kui Eedu majas on, rahule jääb. Sest

tüdruk, ehk küll tasane ja tagasihoidlik, on ometi osaw ja tubli tööinimene.

— Et wanaema pärast pulmi enam ei nurise, loodan isegi, kostis Peet. Mis juba sündinud, selle kallal ta enam palju sõnu ei raiska. Kui ma ainult Eedu kuidagi wiisi kergemalt majasse saaksin. Wanaema nutmist ja karjumist enne pulmi ei taha ma näha. Aga seep see asi on.

Tükk aega sõitsiwad mehed sõnalausumata külmetanud jõge mööda edasi, kui Juhan jälle järsku hobuse kinni pidas ja kindlalt sõnas:

— Peet, teist nõu aga ikka ei ole. Tee pulmad ära, kui ka wanaeit kisab. Neljapäew nädala pärast tulen Annele kosja, siis aja sina omad lood ka õigeks. Kui sa kisa kardad, ära siis enne sest räägigi, ma ütlen Annele ka, et ta wait seisab. Muud kui neljapäeva õhtul oleme äkiste seal, ja küll Pika Hansu onu, kes mul isameheks tuleb, weeretada ja keerutada oskab, et teie wanaema päris heaga wait jääb.

— Meie eidekese suud nüüd küll naljalt keegi ei sulu, kostis Peet naeratades. Aga muidu on sul õigus. Kaua ma ikka oodata jõuan? Olgu siis neljapäewal nädala pärast kahekordsed kosjad.

Neljapäew on meie rahwal ju paganaajast saadik tähtjas päew, millal kõiki igapäisid töösid ei tehta, waid mida suuremalt jaolt pühitsetakse, ja mille õhtut neiud ja peiud kui kosjalepingute tegemiseaega iseäralises auus peawad. Kui neiu ka muidu koristamises wiibinud, talwisel neljapäewa pärast lõunal olnud tal ikka aegsasti ahjud köetud, suits wälja lastud, toad kambrid pühitud, lauad küüritud ja istmed ja muud asjad oma paiga peal, sest häbi ju oleks, kui kosjade puhul peigmees ja isamees kadunud lindu otsides mööda nurki kobades midagi korrawastalist oleks leidnud.

Ka Ennosaare Annel oliwad teise neljapäewa õhtupoolikul kõik tööd tehtud ja kõik kohad puhtad, ja ta ise nii rõõmus ja rahutu ühtlasi, et wana perenaine, kellele paraku keegi eesolewast sündmusest weel ei olnud kõneleda julgenud, isegi ju kahtlaseks jäi ja lugu aimama hakkas.

— Ann ae! hüüdis ta peaaegu nutuselt, ja pidas tüdrukut, kes ühtelugu toa ja õue wahet lippas, käest kinni. Sina küll täna mu ära petad. Täna ootad sa tõesti kosilasi. Kas sa’s tõesti nii sant oled ja minu siia üksi jätad? Kas minule minijat ära ei kulu, ja kas wõõrale parem minna on, kui meie Peedile?

— Aga kulla kallis eideke! hüüdis Ann häbelikult oma kätt lahti kiskudes. Ega Peet mind ju ei taha! Küll ta omale jõuluks ise nooriku toob, ja siis sul ei tule mind enam meeldegi.

— Sooh, wõi koguni jõuluks juba! Noh, ju näha saab, kelle ta toob, kostis pereema wõitluswalmilt, pühkis silmad kuiwaks ja astus kolde ääre, kus kapsaleem pajast wälja hakkas ajama.

Kadriaegne lühike päew oli juba möödas, ja widewik käes. Seal kuuldus hele kuljustekõlin pikuti jõge, ja peagi sõitsiwad läbi laiali lahti olewate wärawate paar saani Ennosaare toa ette.

Koerad haukusiwad, hobused hirnusiwad, ja talurahwas ruttas õue waatama.

Kummagist saanist astusiwad paar kuubes kasukas meest, piitsad ja kirjud kindad wöö all, ja palusiwad majarahwalt luba sisse tulla, sest neil nagu olewat toimetust Ennosaare talus. Olnud nimelt tedrejahil, ja nende püüetaw lind lennanud, nagu nad selgesti näinud, läbi metsa ja üle jõe just siit wärawast sisse, siia katuse alla. Majarahwal ei tarwitsewat karta, et nad mõned petised ehk walelikud oleksiwad, pass olewat neil kaasas, ja hea peremees ja pereema otsustagu ise, kas kiri õige...

Nende sõnadega pakkus eeskõneleja wahtu loksutatud wiinapudelit wana Ennosaare perenaise kätte, kes wihase näoga ukse wahel seisis, ja sugugi nõus ei olnud kosilasi sisse laskma, ega „passi” wastu wõtma.

Ei meie majas ei ole tetre, ega muud lindu, sõitke aga edasi mujale otsima, urises ta pahaselt, ühte lugu ust sissetikkujate eest hoides.

Aga nüüd astus Peet abiks.

Eks me laseme ikka otsijad sisse. Küll nad ise oma üles leiawad ja ära tunnewad. Soo, nüüd on tee lahti, hüüdis ta naerdes wanaemat ukse pealt ära tõmmates.

Wahe ajal oli toas põlew piirg tulejalga pandud, ja laud ja istmed tule lähedale lükatud. Kosilased wõtsiwad naerdes ja naljatades istet, kuna peigmees Juhan tahakambri puges oma „lindu” wälja tooma. Peagi oli ta oma leidnud ja astus oma punastawa neiuga laua ääre, ja nüüd oleks pidu joones olnud, kui wana perenaine mitte kui kiusakas laps nurgas ei oleks turtsunud.

Meeste kutse peale wälja tulla mõrsjapaari terwist jooma, kostis ta, et temal selleks kunagi asja ei olewat. Tema olewat wana ja halb, temaga wõiwat igamees teha, mis ta ise arwab, ilma sõnalausumata ta südame küljest tüki ära kiskuda, ja teda kõrwale lükata nagu — wana luuda. Temale ei olewat enne kedagi räägitud, nüüd ei olewat temal ka waja kaasa kõneleda.

Noh, ära nii wäga hale kah ole, Ennosaare ema, hüüdis isamees heatujuliselt. Tule aga. tee meile käsi lahti. Tead ju, jahimeeste asi, tulewad, kus juhtub, wõtawad, kust leiawad. Ega sinagi ilma ei jää. Seal teine pool jõge pajude warjus nägime mööda sõites ühe kanapojakese, mis just sinu pesasse passib. Selle tõime sulle oma tedre asemele.

Peet, et täna just jahipäew, läheme jalamaid otsima. Aga Peet oli ammugi juba tasakesi ära läinud, ja astus nüüd, oma häbelikku ja kartlikku neiukesta käekõrwal hoides, tuppa. Pühalikul sammul astus ta wanaema ette, kes uut sündmust märgates nüüd ise nurgast wälja tuli, ja tõsiselt ja õiglaselt, nagu ta wiis oli, esitas ta oma mõrsjat.

— Nagu sa ju ise selgeste tead, armas wanaema, on mul ammugi kindel nõu olnud, Pajusaare tädi kasutütre Eeduga abieluse astuda. — Seniajani ei olnud ikka wõimalik nõu teoks teha. Et meil täna aga rõõmsad kosjad majas on, ja sina omast kasutütrest peagi ilma jääd, siis on nüüd kõige parajam aeg, ka sinule minijat majasse tuua. Sa oled minule hea ema olnud, nüüd wõta ka see, kes warsti mu armsaks naiseks saab, lahkeste wastu. Ma tean, et Eedu sul hea ja sõnawõtlik tütar peab olema ja sind, kui tarwis, armuga talitama.

— Mina aga ta armu ja abi iialgi ei taha! purskas wanaeit, kes seniajani kui uimane Peedi pikka kõnet oli kuulatanud, wihast lämmatatud häälel wastu.

— Ilmaski ei wõta ma heaga sarnast kerjakotti oma minijaks. Kui sina nii torm oled, et sa inimese ja inimese wahel wahet ei oska teha, auusa talulapse ära lased wiia ja sandirahwa tüdruku asemele tood, mina pean omast wanast perenaise õigusest kinni ja ei lase majasse tuua, kes ei kõlba.

Ja ust põrinal oma taga kinni wisates, jooksis ta toast nuuksudes wälja tahakambri.

Kahwatanud näol wahtis Peet kinnilangenud ukse poole, kuna ta nähtawalt raskelt enesega wõitles, kas praegu sündinud teotust kui suure meeletuse awaldust wagusi ära kannatada, wõi teotajale järele minna ja wastust nõuda. Eedi kibedat nuttu nähes aga jättis ta wiimase mõtte katki, ja pani hellalt käed nutja neiu ümber.

— Ära nuta, armsam, trööstis ta end wägise rahule sundides. Wanaema ei teadnud, mis ta täna wihaga suust wälja ajas. Homme peab ta teist juttu ajama. Ära karda, küll ma sind kaitseda jõuan.

Sõnalausumata ja nagu kohmetanult seisawad kõik teised ümberringi, isegi wana jutukas Pikahansu onu ei osanud enam midagi ütelda. Kosilaste lõbus tuju oli otsas, ja et wana perenaine ka Anne palwe peale enam wälja ei tulnud, weel wähem külalistele süüa oleks hakanud andma, tegiwad mehed pea minekut. Juhan sõitis oma kosilastega ja mõrsjaga Pajusaarele kosjapidu jätkama, ja Peet läks Eedut saates kaasa.

Oi Peet, Peet, wangutas Pajusaare perenaine weidi hiljem pead, kui talle kõik see tormiline kosjalugu ära oli kõneldud, küll sul raudset kindlust waja on, seinana oma nooriku ees seista. Wana Liisu, wa õel loom, küll järele ei anna! Eks mul selgesti alles meeles ei ole, kuis ta su kadunud wõõraemaga talitas. Kuis ta teda kõigest tööst ja teost eemale tõrjus ja halwaks pidas, kuni teine oma lapsega minema pistis. Jah, küllap teil mõnigi torm alles ees on!

Mürinal ust oma taga kinni wisates oli wihane Ennosaare perenaine tahakambri jooksnud.

Esimeseks mõtteks sähwas tal läbi pea homme päew mõisa minna Peedi meeletu naisewõtmise üle kaebama, ehk põrutas wana kuri mõisaherra ta ise tubliste läbi. Aga — see wast oli ometi kardetaw. Parem ehk oli kirikherra juure minna ja mahakuulutus ja laulatus kinni panna!

Kuid seegi troost ei kestnud kauaks, sest õpetaja juure, kes teda ammugi juba õelaks ja oma woliliseks inimeseks pidas, ta õiete minna ei julgenudki.

Ja mujalt paraku, ei olnud ka abi loota!

Peedil kui täisealisel peremehel polnud ju tema luba ega keeldu tarwis tähele panna. Ainumaks nõuuks jäi wiimaks, ise Peedile hästi peale käia, ja kui see ka ei aidanud, ja;noorik ikka ära wõeti, selle wastu hästi karm olla, ja „oma osa ajada” nii palju kui wõimalik.

Ja nüüd läks ta meel äkiste haledaks, ja pisarad hakkasiwad woolama. Miks pidi ta kõige eluaja wastumeelsete inimeste wastu wõitlema? Miks toodi temale ikka wastu tahtmist minijad majasse? Miks ei olnud tal omal last, kes ta armust aru oleks saanud ja tema tundmustest lugu pidanud? Nüüd aga ei

küsinud Peet, keda ta alati kui oma last oli hellitanud, põrmugi selle järele, mis „tema süda sees ütles", waid tõi inimese majasse, keda ta hinge sisse ei sallinud.

Kaua aega mõlgutas ta kummuli sängis olles sarnaseid meelt ära heitwaid mõtteid.

Kõrwal toas waikisiwad kõnelejate hääled, saanid sõitsiwad õuest, kuljuste kõlin kadus jõe peal, ja peagi walitses surmawaikus majas.

Ja nüüd tõusiwad aegamööda teistlaadi pildid ta waimu silma ette. Ehk ta küll ise end wabandas, südametunnistus hakkas kaebama, waljemalt ja waljemalt. Kas ta ise ka ülekohtune ei olnud kadunud Maie ja maja noorema poja Aini wastu? Kas nad just tema piirita waljuse pärast majast ei pidanud lahkuma? Ja mis oli ta täna Peedile teinud! Oleks ta ometi teiste eeski ennast tagasi hoida suutnud. Nüüd hakkas Peet teda ka weel wihkama, ja muidu oliwad nad ikka nii head üksteise wastu olnud. Eedule, selle wa häbemata plikale, kes nii iseteadwalt wõõra mehe käekõrval tema tuppa oli astunud, oli see saun just paras olnud, ta teadis ju ammu. et teda Ennosaarele ei tahetud, mis ta sellegi pärast sinna tikkus, aga Peedist oli tal kahju, seda pidi ta lepitada katsuma...

Pühapäewal peale jõulu oli raksuw külm, aga ilus ja selge ilm. Puid ja põõsaid kattis paks härmatis, mis neile iseäralist talwe ilu andis, ja talwe tee, mis pikuti jõge linna wiis, oli libe ja tasane nagu laud.

Ennosaarel ja Pajusaarel oliwad täna pulmad, ja majalised oliwad aegsaste juba laulatussõidule walmistama hakanud. Ennosaare Peet oli oma hoolega söödetud kõrwi wäikese kitsa saani ette rakendanud ja üle jõe Pajusaarele sõitnud, ja nüüd seisis ka Juhan juba Ennosaare ukse ees.

Wanaema aga ehitas noorikut ja jooksis toa ja aida wahet, kuna ta ise ühtelugu silmi pühkis.

Soo, nüüd oled walmis ehitud, ütles ta wiimaks weel Lauluraamatut mõrsjale kätte ulatades. Nüüd wõid wõõra mehega minna ja oma wana tädi üksi nagu wana nuia tuppa jätta. Et mul sarnane tükk ikka tõesti ära tehakse, ei oleks ma küll lootnud. Aga ega minul ju ka siin majas õnne ei ole!

Pajusaarel ehitati teist moodu tundmustega noorikut Kasuema ja peigmees oliwad noorele mõrsjale laulatusepäewaks kõik riided uued muretsenud, wähesti punaste nööridega ehitud kuue ning kuldkarraga palistatud, kirju kördi ja roosa siidikaelärätikü. Ja nüüd tuli ta aidast, uus nurgeline müts kirju siidise põhja ja kollaka tõhunahaga kaunistatud äärtega käes, selle oli ta alles eila linnast toonud.

Ja pehmel käel ja armsal sõnal silis wana lahke naisterahwas üle piiga siidi pehme, lahtiselt üle õlade lainetawa juukse ja surus mütsi pähe.

Ja siis õnnistas ta teda niiskeil silmil ja armsail sõnul tähtsaks teekonnaks.

Kõige selle tähtsa toimetuse ajal oli noor arg neiu ometi nagu salaja hirmu mõjul wabisenud. Aga kui Peet sisse astus, ja suur tõsine mees kasuema selja taga oma wäikse noore mõrsja ruttu kord kõwaste oma rinna wastu surus, oli korraga kõik kartus kadunud, ja särawail silmil astus ta peiu käekõrwal õues ootawasse saani.

— Peet ae! hüüdis Juhan üle jõe. Kas walmis olete? Meie tahame teele minna.

— Meie niisama! tuli Peedi kõlaw wastus tagasi, ja mõlemate talude pulmalised sõitsiwad wärawast wälja. All jõe peal ajasiwad peigmehed üheteise kõrwa, peiupoisid teiste saatjatega tuliwad taga järele, siis sõideti linna poole edasi.

Mõisa alla jõudes laskis Peet hobuse tasamine käia. Ta oli üht inimese kogu kalda äärel puude warjus näinud. Mees, kes sügawas lumes seistes seljaga puu najale toetas ja mõttes oma jalgade ette wahtis, oli Ain. Peet ei teadnud, mis sügisel mõisa preili nurjaläinud pulmas oli sündinud, aga ta aimas kurwastuse põhjust, ja peale selle ei olnud ta weel unustanud, et suureline noormees alles mõne päewa eest ainsale wennale selga oli pöörnud, kui see teda oma pulma oli käinud kutsumas. Ja nüüd wahtis ta sügawas lumes seistes külmanud jõge, nagu oleks ta õnn sinna sisse uppunud — lausa tee ääres, kus iga möödamineja teda näha ja naerda wõis. Peedi süda läks täis sarnast lapsikut walu nähes.

— Ain! hüüdis ta lähemale ajades. Kas sa mind ootad? Siis tule alla, sõidame just laulatusele.

— Hõissa pulmad, pulmad! karjusiwad peiupoisid. Nagu raskest unest ärgates pööris Ain näo hüüdjate poole.

Pulmad! ütles ta põlastawalt Peedi wastu. Mis on mul sinu wõi kellegi teise pulmadega asja? Minu pärast sõida laulatusele wõi matusele, meeletu tembutus on üks kui teine; ja pikkamisi pööris ta ümber ja sammus norgus peaga kallast mööda üles mõisa poole. Paraku, sinust küll pulmalist ei saa, ütles Peet kurwalt wennale järele waadates. Sõidame siis ilma wennata. Edasi, nõõ! Ja nagu nool lendas wali hobune libedat teed mööda edasi, teisi kaugele maha jättes.

Peagi lõppes jõe tee, mürinal läks sõit kaldast üles, weel wähe aega maad mööda, siis peatasiwad sõitjad linna wesiwärawa all, kus hulk odamehi wõi „wiina wahtisid", kuidas rahwasuu neid nimetas, ootamas oliwad ning äri kui pühapäewil suure kära ja wandumisega iga saani ja ree, iga jala inimesegi, kes linna läks, läbi sorkisiwad ja otsisiwad.

Sarnast hoolt peeti wiina pärast, mis sel ajal maal odawam oli kui linnas, ja mida sellepärast keegi erainimene linna ei tohtinud tuua.

Pärnu linna Eesti kirik oli kaunis elatanud ja lihtne kiwiehitus, ja aasta aastalt kaswawa koguduse kohta ammugi liig kitsaks jäänud.

Ka kiriku seestpidine ehitus awaldas wähe ilu, ja oreli asemel, mida sel ajal weel ei olnud, juhatasiwad köster ja ta kaks abilist altari kõrwas toolis eeslaulmise läbi koguduse laulu. Et sel kombel laul üleliia puhas ei kõlanud, kuna iga kirikuline enam ehk wähem oma iseloomu järele kaasa eietas, ei ole arusaamata. Nagu tuttaw, pole aga ainult ilus ja puhas laul, ehk küll tarwiline waimuülendaw abinõu, peaasi jumalateenistuse juures, waid enam weel hea ja haritud põllu sarnane süda, mis walmis on Jumala sõna seemet wastu wõtma ja wilja kandma.

Ja niisugused näitsiwad noortepaaride südamed olewat, kelledesse wana auuwäärt õpetaja pühalik laulatuskõne mõjumata ei jäänud; ning kui köstritoolist wana tuttaw salm:

„Siis ole, süda, rahul,
Mis iial juhtub sinul,
Ja ära muretse!
Sest sinu Isa taewas
Teab nõu küll kõiges waewas,
Suur nõu on temal tõeste"

lõpuks lauldi, langesiwad nad liigutatud südamil põlwili Jumalat tänama kõige helduse eest.

Jälle asusiwad pulmalised saanidesse ja sõitsiwad, seekord wiinawahtide poolt takistamata linnawärawast wälja. Ilm oli keskpäewa ajal soojemaks läinud, hele päikese paiste täitis taewaalust, sätendas walge lume peal ja ülendas pulmaliste rõõmust tuju. Ühtelugu hõisates ja naljatades sõitsiwad kannupoisid mõrsjapaaride ees ja taga, awatelesiwad naerma, kes iseenesest tõsiseks oleks jäänud.

Sauga wallas oli sel ajal pruugiks, mõrsjat laulatuse pühapäewal weel wanemate kodu tagasi wiia, ja alles lähemal neljapäewa õhtul pulmapidu algada ja reedel „langudega noore naise järele minna". Ka Peet pidi täna weel oma mõrsja Pajusaarele tagasi wiima, ehk ta teda kõige armsamine enam silmapilgukski oma oma kõrwast eemale ei oleks lasknud.

Nii sai ka wana Ennosaare perenaine täna weel oma armsama Anne kätte ja kandis noorele paarile ette, mis tal iial paremat aidas ja kambris oli.

Neljapäewa õhtul tuliwad Pajusaare pulmalised Ennosaarele nooriku riiete jaoks nakkisid seina lööma, kuna Ennosaare omad sekssamaks otstarbeks Pajusaarele läksiwad. Teisel päewal sõitsiwad mõlemad pulma rahwas üksteisele wastastikku languks, ning õhtul, kui nooriku ehtimine ja ärawiimine tuli, asus Ennosaare wanaema kui üle walla kuulus „rätte seadja noorele naisele „uju" ja linikut (pikk peenike walge riidetükk, mõlemist otsast pitsiga piiratud) pähe panema. Ehtimise lõpul kaeti kambris tool walge linaga, ja noorik istus peale. Siis astusiwad kõik teised naised ringi ja laulsiwad ühe waimuliku laulu, majaema pidas lühikese palwe, ning nüüd oli Peedil luba „oma" üles tõsta ja kodu wiia.

Ta tegi seda rõõmust hiilgawal näol ja hellail kätel ja pani rõõmu täheks terwe peotäie hõberahasid nooriku asemele tooli peale. See wiimane teguwiis tikkus wanaema pulmatuju jällegi ära häwitama, sest tema hoidliku meele järele oli Peet wa waeselapse kohta, „kellel õigeid weimeidki kirstus polnud", liig palju raha ära raisanud. Salaja nurisedes tõttas ta kodu, noortpaari wastu wõtma...

Teisel päewal wiidi Ann nendesamade kombetega Pajusaarele.
Pärast nooriku wiimist olewat wanaema öö otsa salaja kambris nutnud, ja hiljem palju waiksemaks ja järeleandlikumaks muutunud.

10.

Silm, sa wõid waata üle wee
Ja süda, sa wõid oota.
Ja jääb mul kinni kodutee,
Ma siiski tahan loota

(Mohrfeldt.)

Jälle oli kewade! Weel ei haljendanud küll wäljad ega õitsenud, lilled, weel kattis sõre lumi maad ja nõrk jääkord jõgesid, aga kewade oli ometi. Sulatawalt ja elustawalt saatis päike omad wõidurikkad kiired taewast, pehmelt heljus õhk õues, ja ehk talw küll ööseti päewal saadud haawu parandas ja kohendas, jõud oli tal siiski raugemas.

Ka Sauga mõisas oli jõgi weel jää all, ehk sellest talwesillast küll ainult koerad ja linnud weel kartmata üle wõisiwad käia. Korrapärast igal hommikul ja õhtul rändas Ennosaare Ain „mäelt mõisast" tulles jõe ääre, ja ikka oli ta asjata tagasi pöörnud, sest weel ei liikunud jää. Ühel ilusal hommikul aga, kui ta üles tõusis ja oma töö juure läks, kuulis ta kaht teomeest rääkiwat, et Ennosaare all ju „rõus" näha olewat. Jutt oli õige! Rõus oli näha ja tuli pea maha. Suure praksumisega murdis jää, tükid tungisiwad ühe teise alla ja peale, kuni enam ei mahtunud, siis hakkas jää pankade hulk nagu suur walge müür jõge mööda alla wajuma. Tumedalt kohades kandsiwad kewadised wõimsad lained teda edasi, kärisedes lõhkesiwad nõrgemad ja wähemad tükid, kuna kangemad wastu pidasiwad ja merd näha saiwad.

Mõttes waatas Ain kaldal seistes seda igakewadest looduse mängu pealt, ja kibedalt naeratades wõrdles ta jääminekut oma saatusega. Kuis oli ta minewal kewadel siinsamas paigas õnnes heljunud, uhke ja rõõmus olnud ja oma tulewikku kõikumata kindlaks arwanud. Ja kui pea oli ta õnn otsas olnud, nagu jää siinsamas, mida ometi wali talw küll kangeks; ja kõwaks oli teinud. Ja ta uhkus, kuis oli see pidanud põhjatu alanduse all painuma! Kewadel oli ta tõotanud, mitte jalgagi enam sündimise paiga ligi wiia, kus suguwennad temale auu ei tahtnud anda, ja nüüd pidi ta käsu järel siin wiibima ja tööd tegema, ilma et ta koidutäht weel siin oleks olnud, ehk temast midagi teada tahtnud. Õnnetus pöörab paraku sinna ikka mitmekordselt tagasi, kuhu tal kord tee on lahti tehtud. Mitte üksi armukesest, waid ka heldest kasuisast ja mureta tulewikust oli meie Ain sellel talwel ilma jäänud. Mõni nädal peal Hilde ärareisi, kes eemal isamajast kurwade sündmuste üle wõimust kergemalt lootis saada, oli onu Adalbert ühel õhtul harjunud kombel üles tähttorni läinud, mis ta iseenese jaoks oma maja katusekambrist oli ehitada lasknud ja milles ta pikksilmad ja muud tähtede uurimise abinõuud seisiwad. Seal ülewel taewa lähedal armastas ta tundide kaupa wiibida, ning ei tohtinud teda sarnastel kordadel palju eksitama minna. Kui aga teisel päewal hiline sügise hommik aknasse waatis ja onut ikka weel näha polnud, läks Ain waatama. Ta ei karjunud, ega kaebanud, ega ringutanud meele ära heitmises käsi, aga nagu tarretanud sügawas walus langes ta heategija jalgade, ette, kes wagusi lahkel näol toolis toetas ja nähtawalt ilma surma kibedust maitsmata ära läinud oli oma palju armastatud tähtemaale...

Nii leidis neid wana Tiiu, kellel all oodates aeg igawaks ja kohwi külmaks oli läinud.

Onu Adalbert oli pealt näha osawõtmata, karm, otsani täis weidrusi ja näis nagu tuttawatele enamiste seda tegewat, millest ta teadis, et see teisi inimesi ehmatas ehk pahandas. Ja ometi oli tal hell ja kaastundline süda rinnus tuksunud, ja heategew käsi, mis ühtegi wiletsat awitamata ei jätnud. Seda näitas sügaw lein, mida sugulased ja tutwad awaldasiwad, seda tunnistawad ka rohked pisarad, mis Pärnu linna waesed ja wiletsad ta haua weerel nutsiwad. Proua Helene tahtis nutjatele õndsa wenna suurest warandusest weel üht wiimast andi jagada, aga ta ahne abikaas leidis omaks suuremaks rõõmuks, et naisewend ühtegi testamenti ega wiimast tahtmist järele polnud jätnud, mis pärijaid sarnasele teole oleks kohustanud, ning keelis ära. Ka Aini kohta polnud midagi kirja pandud, ning see sünnitas herra von Habermannile iseäranis head tuju. Ta ei olnud „seda talupoissi" iialgi õieti sallinud ja leidis nüüd koguni kohase olewat, et ta, kes kaua küll armuleiba söönud, ise oma eest pidi muretsema. Ta laskis naisewenna wara kõik pitsari alla panna, raamatud ja tähetorni sisseseade ära müüa, ning ütles siis Ainile, et ta minna wõiwat.

Proua Helenel oli ärdam meel. Ta teadis, et poiss päris ilma rahata, ja oli, ehk küll süda waljuste peksis, wenna kirjutuselauast sada rubla raha salaja, ilma abikaasa teadmata, wõtnud ning Ainile pakkunud. Aga uhke noormees, keda mõisaherra karmus ja kahjurõõm südame põhjani haawanud, ei wõtnud raha milgil kombel wastu. Hea südameline naisterahwas ei jäänud ometi rahule. Ta maksis raha ühe kadunud wennale tuttawa õpetlase kätte ja palus teda nooremehe eest muretseda. Enne aga, kui see midagi teha sai, päris herra Habermann Aini oma teenistusesse. Ta kirjutaja koht oli äkiste tühjaks jäänud, mille peale tal meele tulnud, et naisewenna kaswandik kui Habermann'i all olewa walla liige teenistusesse pidi tulema. Ehk küll rasske südamega, pidi Ain käsku täitma. Mõisa alumises korras anti tal tühi kirjutaja kamber elada, ülemise korra peale herraste tubadesse polnud tal kasuisa surmast saadik enam asja.

Aga ehk see sissesead teda küll alandas, pehmeks ei saanud nooremehe meel ometi; iseäranis wend Peet, kes kohe esimese leina sõnume järel ta juure oli tõttanud ja juba mitmel korral teda oma majasse kutsunud, pidi imeks pannes nägema, et Ain mitte ainult mingit pakkumist wastu ei wõtnud, waid ka muidu ikka kangekaelsemaks ta wastu läks.

Otsata igawalt näisiwad päewad nüüd mööda minewat. Ainil ei olnud kauem waja kirjutaja ametit pidada, kui kewadeni. Siis pidi herra von Habermannile uus kirjutaja tulema. Igatsedes ootas ta seda aega kätte jõudma, ilma, et ta oleks teadnud, mis siis ette wõtta. Õndsa kasuisa sõber herra M., kellega ka proua Helene oli rääkinud, andis nõuu, ikka weel Tartusse minna ja seal tundisid andes ja wõttes, nagu ta mitmegi tubli mehe noorest põlvest jutustada teadis, edasi õppida. Pealegi wõis ta omalt poolt abi lubada. Kuid Ainil oli liig wähe julgust, sarnasel wiisil edasi saada.

Waheajal hakkas talwe waljum walitsus lõppema ja kõrged lumehanged, mis külatänawaid täitsiwad ja maanteesid piirasiwad, kadusiwad pehmema kewade õhu käes. Seal laskis herra M. Aini ühel päewal jälle linna oma juure kutsuda. Seekord oli tal koht soowitada, kaugel Moskwa linnas ja Aini rõõmuks ühe täheteadlase juures, kes kirjatoimetajat tarwitas. Suure tänuga wõttis noormees pakkumise wastu. Kaugele seniajaste õnnetuste paigast ära minna, oli ju ta palawam soow olnud! Aga siis laskis ta pea kurwalt norgu; kust raha wõtta kaugemaks teekonnaks? Nagu teame, oli proua Helene selle eest muretsenud, ning herra M. wõis abi lubada, ilma et ta proua käsu järele ütelda tohtis, kust küljest abi tuli.

Jälle läksiwad nädalad mööda, ning wiimaks ometi saiwad jõed lahti ja teed jälle käidawaks. Jüri päewal tuli uus kirjutaja mõisa ja Ainile anti luba minna, kuhu ta soowis. Rõõmsalt pakkis ta omad asjad; siis läks ta üles Jumalaga jätma.

Proua eestoas akna all seisis junkru Olga. Wäikese neiu silmad oliwad punased nutust. Imeks pannes jäi Ain ta ette seisma. Ta ei wõinud arwata, miks Olga nutnud, nagu ta ülepea tönts oli piigakese sisemist elu tähele panema ja üleüldse tähele panna ei tahtnudki. „Kas sa mõne kalli riista katki tegid, ehk muud paha?" küsis ta wiimaks kahtlaselt.

Mine ikka, kostis piiga, kuna wäike naeratus nagu päikese kiir üle ta kurwanäo libises. — Ega mina nii osawõtmata ju pole. Aga sina, Anton? Proua ütles, et sa kaugele Wenemaale ära minewat, niikaugele, et kes kord seal on, enam tagasi ei saagi. Miks sa teed seda? Oleksid sa ometi meie kirjutajaks jäänud! Hilde tuleb suwel jälle tagasi, kui ilus...oleks...kui me jälle kaasikus koos loeksime, nagu minewal aastal: Nüüd, kus niipalju kurwastust olnud, ei peaks sina ka ära minema... tal saab hirmus kahju olema...

Minusuguse talupoisi pärast? küsis Ain mõrudalt. Minu järele ei kaeba keegi. Mina omalt poolt tänan Jumalat, et ma ometi siit ära wõin minna ja — Hilde teeb sedasama.

Anton, ära... nii... nii ülekohtuselt... teistest inimestest mõtle, palus Olga wägise pisaraid tagasi hoides. — Tuleta meele, kui lahke Hilde ikka su wastu oli, kui õnnelikult me minewal suwel... kõik kolm olime, kui kahju... et see nüüd kõik möödas... küsis ta wõõralt ja terawalt. — Mis see tähendab? Mis on meil teine teise õnnega tegemist olnud?

Kohkudes waatas piigakene nooremehe otsa. — Miks sa nii imeline oled, Anton? küsis ta ilmasüütalt. Ega ma sulle ju haiget teha ei tahtnud. Ei, ära mine weel, keelis ta, kui Ain rahutumalt ukse poole läks, — proua tuleb ju warsti. Ja Hilde poolt pean sulle palju terwisid ütlema; ta kirjutas mulle, waata, ja

uhkelt tõmbas ta ühe wäikese roosa karwa paberi põuest. — Aga wähe arusaamata on ta kiri; ta ütleb, sa ei pidawat ta peale nii wäga pahane olema, ta ei ole sel korral teisite wõinud teha, sa wõiwat isegi arwata, mis wahe tema ja sinu wahel...

— Küllalt, keelis Ain, kes siia ajani põnewalt pealt oli kuulanud, korraga äkitselt ja pööris üleni punaseks läinud näo kõrwale. Ütle... preili Hildele, et tal minu pärast mingit kahetsust waja pole... ma... ei oota ta wabandusi. Kas sa mind nüüd enam uksest wäljagi ei lase, ähwardas ta ehmatanud Olgat, kes tahtmata ukse poole ette oli astunud.

Argselt pani laps käed risti. — Ma ei tea, miks sa täna nii hirmus äkiline oled, sosistas ta wärisewail huulil. — Siin see kaelarätt, mida ma ise palistasin ja nime sisse õmblesin... ma tahtsin teda sulle mälestuseks kinkida... ära pane pahaks...

Sõnalausumata wahtis Ain kingituse peale. Mis sa minule andi annad, kes iial — hea su wastu polnud, ütles ta wiimaks wagusamine.

— Sul pole ju ka kedagi muud, kes sulle kingib, kostis Olga ärdameeliselt. — Ma palun, wõta rätik wastu!

Wiiwitades sirutas Ain käe ande järele wälja. — Tänan, lisas ta lühidalt, mis peaaegu nagu urisemine kuulus, juure, siis astus proua Helene tuppa. — Noh, teie olete juba reisiwalmis, ütles see lahkelt. Ma soowin teile südamest õnne! Ja kui te jälle kord kodumaale tagasi peaksite tulema, siis pidage meeles, et meie teid igal ajal heal meelel wastu wõtame. Eks ole, Olga, ütles ta naljatades piiga poole.

— Et ma rumal oleksin teie mõtteid mitte märkama, pahandas Ain iseeneses. Paraku oli tal see halb wiis igast lihtlabasest ütelusest ikka enam wälja kuulda, kui ütelda tahetigi. Rutuga kummardas ta proua käe peale, siis tormas ta uksest wälja, ilma et kordagi weel Olga peale oleks waadanud.

11.

Wõõralt maalt ja wõõralt linnalta

Seep see ongi läikiw leidus,
Seep see haawand hinge parandus,

Isamaa mu ülem warandus.
(Koidula.)

Pikk ja waewaline oli teekond, kuni reisisiht lähenes ja kuulsate Kremli tornide kuldläige meie reisija silma paistis. Wälgukiirusel sõitsiwad wäikesed wiledad Wene hobused kerge tarantassi nimelise Wene wankri ees läbi täielises kewade ilus särawa ja õitsewa maakonna ja ütlemata ilusalt ja toredalt hiilgas ja wirwendas hele päikesepaiste wana püha linna mitmekarwalise lugemata tornide hulga peal. Wilistades keerutas noor Wene woorimees piitsa, ilma et ta oma hobuseid oleks löönud, lugemata meelitussõnad patras ta neile ette nagu meelemõistjatele inimestele, sest tee tõusis aeg ajalt kõrgemale ja oli raskem sõita. Pool uimaselt waatles Ain määratumat majadekogu, mis haljendawate puude ja kewadisel wõimul kohawa Moskwa jõeweertel lahkelt wastu paistsiwad. Kuis pidi ta elu siin wõõranäolises ja-keelises majademeres ja inimeste hulgas kujunema? Kas ta siia ära ei kadunud nagu piisk wahutawasse merde, nägemata, kuulmata, kellegi osawõtmiseta?

Kodus oli ta küll ka üks tähtsuseta inimesesoo-liige, kelle üle warem ehk hiljem elulained kokku wõisiwad lüüa, ilma et keegi teda puudu oleks leidnud. Aga siiski oli tal weel isakodu ja truu armastaja wend olnud... Wait, kas need hellikad mõtted, mis ometi kellegile mehele ei sündinud, juba jälle tuliwad! Ta pühkis käega üle otsaesise ja ajas keha sirgeks. Kodus ei olnud teda keegi tarwitanud, seda südimalt tahtis ta elu silma waadata.

Juba oliwad nad suure linna ägeda liikumise ja tungimise keskele jõudnud, ja tuhathääleline ja-keeleline kisa ja kära kajas kõrwu. „Kuhu mu hobusekesed herrakese sõidatawad?” küsis wenelane omas mahedas emakeeles ja pööris puki peal ümber. „Kuhu on emake sul täna ööseks aseme walmistanud?”

Ain nimetas professori nime. Aha, tegi lahke wenelane, see on seal, kus targad isakesed läbi pikkade kiikrite taewa tähti wahiwad. Kena koht, küll ma tean. Ja jälle woolas jutuka mehe suust hobustele meelitussõnu ojana. Tuhatnelja kihutasiwad nad kaunis kitsaist ja kehwaste prügitud uulitsaist läbi, kiirel sõidul paksu tolmupilwe sünnitades, mis tihedalt majade ees olewatesse lilleaedadesse langes ja omasid taimi nagu musta nõega kattis. Siis läks tee jälle ülespidi mäe otsa, ja woorimees pidas hobused kinni. Reisija oli sihil.

Kaunis nõutumalt ronis Ain tarantassist. Mis nüüd? Pikk kahekordne lambi katusega puumaja, kelle ees nad seisiwad, näis nagu inimestest tühi olewat. Uksed oliwad kinni, akendel kõikidel igawad walged katted ees, ei kõpu ega kobinat kusagil. Kuid agar wenelane leidis nõuu. Ta tõmbas laia kaftani põuest balalaika (wäikese kahekeelelise mänguriista) wälja ja hakkas lugusid lööma, pikalt ja haledalt, nagu nutaks ta oma ema taga. See mõjus. Möödaminejad jäiwad kuulates seisma, hobusekesed tarantassi ees ajasiwad kõrwad kikki ja trampisiwad heameele pärast jalgega, ning mis peaasi, maja uks läks lahti ja pika habemega ja punase särgiga Wene teener astus läwele.

Aini nõudmise peale, kas professori herra kodus ja kas rääkida wõib, kumardas ta wiisakalt, wõttis woorimehelt reisikraami wastu ja juhatas wõõra kitsast, kaunis püsti puu treppi mööda üles professori eluruumidesse. Kõigest ta olekust oli näha, et tal wõõras teadmata talitada ei olnud juhtunud, ja see nähtus tegi Aini südame jälle rahulisemalt peksma.

Pea pärast seda seisis ta professori, wana halli habemega peenikese näoga wenelase ees, kes talle lahkelt tere tulemast hüüdis ja mõlemad käed wastu sirutas. Osawõtlisel toonil küsis ta noormehe reisi järele, seletas ära, mis tulewikus ta kohused, oli üleüldse nii lõbus ja südamelik, et Ain, kui punase särgiga teener talle wähe aja pärast elukambri kätte näitas, pea rõõmsal tujul uude korterisse astus. Uuel lootusel hakkas ta oma wälimist inimest reisi tolmust puhastama, pesi näo ja kammis pea. Ja uuel elujõul hakkas ka ta sisemine inimene wanas tsaaride linnas wiibides õnne ootama...

Teisel päewal ju wõttis Ain uue teenistuse käsile. Esiotsa polnud tööpiir suur, tal oli ainult kirjutada, mis teadusemehed walju uurimise waral otsustasiwad ja wälja rehkendasiwad. Tal jäi rohkeste aega üle wõõra linna elu tundma õppida, ja mitmekesine ja -karwaline elu ja liikumine, mis wahet pidamata igal päewa ajal Wene keisrite krooni-ja pesalinna pea uulitsatel kihas, ahwatles teda sagedaste waiksest õpetlase majast wälja. Pea leidis ta ka sõpru ja tuttawaid, kelle keskel tal õnnetuseks ei juhtunud halba seltskonda sattuda, nõnda läksiwad paar aastat nooreea kerges ja mureta meeles lõbusalt ja rõõmsalt mööda. Koju ta sõnakest ei kirjutanud, ei tulnud tal esiotsa meelde kurta, et ta ise ka mingit teadust ei saanud. Wenna Peedi truu armastuse külw näis täieste kaljupinna peale langenud olewat. Aga pea! Eks neid käseta merele saata, kes palwetada ei oska, ja eks niisama wõi armastus ja igatsus põlgtud isamaa järel ärgata, kui ta hellad tuuled meile enam ei lehwita, ta emapind meid enam ei kanna, truud omaksed enam meie ümber ei seisa. Nagu teame, oli Ennosaare Ainil noorest põlwest ainult see aeg armsas mälestuses, mis ta Saksa kasuisa katuse all ära elanud. Isamaa ja sugurahwa wastu oli ta süda ilma kõige tundmuseta, jah koguni täielise ärasalgamise wääriliseks pidas ta neid. Ja ometi ei suutnud ta neid täieste ära unustada, ehk ta küll kõigest jõust endiste aegade mälestuste wastu wõitles. Mis tähendasiwad need warjukujud elu tõsiduse ess, millele waja oli selginud silmil wastu astuda!

Ja et kergem unustada, mis ta südant wahel nii imeliste walusate tundmustega täita püüdis, asus ta kõige waimu ja tahtmise jõuga teaduse walda tööle. Hoolega tarwitas ta oma rohket priiaega õppimiseks. Wana lahke professor, kelle teenistuses ta seisis, awitas omalt poolt, andis aega ja ka rahalist abi ülikooli ettelugemisest osa wõtta; ning kui ta mõne aasta pärast õppimise lõpetas ja sellewäärilise tunnistuse sai, wõttis wana täheteadlane tema koguni omaks kaastööliseks. Nüüd oli käes, mis tal püüdmise wäärt oli paistnud, auusama teaduse najal saadud amet, teiste teadlaste lugupidamine ja wabadus end selle rahwa liikmeks tunnistada, kelleks ta ise tahtis. Aga et küll öö agar on metsaladwult ja pilwepiirilt päikese läiget pühkima, teine kolmas päew toob ikka jälle uusi kiiri, uut walgust. Ehk küll Ennosaare Ain end ammu juba esite sakslaseks, pärast wenelaseks, pidas, see tund ei jäänud tulemata, kus ta korraga, ilma et seks wälimist põhjust oleks olnud, selgeste teadis ja tundis, et ta ilma teadmata ja tahtmata ainult Eestimaad ja rahwast kalliks oli pidanud ja nende mälestust põue põhjas kandnud. Nüüd sai ta ka aru, mis Peeti oli ajanud nii waimustawal keelel ta wõõrawaimulist meelt pöörama, ja tal hakkas häbi mõteldes, mis puhas ja omakasu nõudmata isamaa-armastus keset ränka, waimurusuwat orjust lihtsa, koolimata mehe südames oli wõinud tärgata, kuna tema hea põlwe otsas ja haridusest osawõttes sellest midagi ei teadnud.

Ja häbi hakkas tal wiimaks oma südame külmusest, et ta hoolimatusest iialgi wennale mingit teadust polnud annud, ja kirjutas pika kirja. Wastus ei jäänud kaua tulemata, aga ta ei kandnud Peedi suuri, weidi harjumata ja nurgelisi tähti wenna kohkunud silma ette, waid — koduse õpetaja omasid. Enam kui kümme aastat oliwad ju mööda weerenud, saadik ta kodupinnalt lakkunud ; kaua oli Peet ainsa wenna käest sõnumeid oodanud ja kui nad wiimaks ometi tuliwad, magas wend juba nädalate kaupa waiksel jõekaldal kalmu all wiimast und. Pisarad, walusamad kui ta enne iialgi nutnud, tungisiwad Aini silmist, ja nüüd wast teadis ta kõik, mis ta enne armsaks pidanud ja kaotanud, ei kaalunud truu wennasüdant üles, mida ta senini nii ülekohtuselt ära põlganud ja millest ta nüüd, mil ta silmad ometi lahti läinud, igaweste ilma oli...

Peedil oli siin maa peal wähe aega olnud õnne maitsta, ja warakult oli ta ohwriks langenud. Kewadel teesillutamise ajal oli ta sillakubjas olnud ja pärast „kihelkonna saksaga” ühes teed läbi sõitma ja „kätte andma” pidanud. Õnnetuseks ei meeldinud aga tee „kihelkonna saksale,” ja ehk küll kubjas tee headuse kohta palju parata ei wõinud, sest et tema käskudel tuttawal kombel palju wähem mõju oli, kui mõni herrastest keppi oleks näidanud, siiski pidi tema nahk wastama. Peedi muidu tugewa loomulise kehale näis see ometi liig olnud olewat. Ta läks kodu ja jäi raskeste haigeks. Mõne nädala pärast küll tõusis ta jälle sängist ja püüdis wana hoolega talutööd ja oma peremehe kohuseid täita. Aga ehk küll Eedu trööstida ja wanaema toibutada ja õhutada püüdsiwad, endine elujulgus ja terwis jäiwad tagasi toomata kadunuks. Sügisel, kui kolletanud lehed puist langesiwad, katsiwad nad ka Ennosaare peremehe wärsket hauda ja tuletasiwad Peedi walusaste leinawale abikaasale meelde, et siin ilmas midagi kaduwamat ei ole, kui õnn, ja midagi nii kindlalt tulemata ei jää, kui surm.

Kibedalt taewa Isa wastu nurisedes oli wanaema noore minija kõrwas, kellega ta õige hästi läbi saanud, haual seisnud. „Mis ilmasambaks siis mina siia pean jääma, et kõik teised minust ette lähewad. niisugused pealegi, keda siia hädaste weel tarwis,” oli ta nukralt kaebanud. „Kas parem mind ei oleks wõidud hauda wiia.”...

Kaebtus oli asjata olnud. Üürikeste päewade järel oli ta ka ise magama läinud, ja noore Eedu oma ainsa poja Ainiga üksi jätnud. Peet oli hoolas peremees olnud ja koha jõukas olekus pidanud; peatoidusest siis leinawal lesel esiotsa puudust polnud. Peawarjust aga pidi ta õpetaja kirja järele kewadeks ilma jääma, sest et herra von Habermann nüüd ometi, nagu ta ammu ju tahtnud, luba oli saanud mõlemaid Saare talusid, mis poolteed ta piiri sees ja tal alati nagu pinnaks silmas olnud, ära kaotada ja mõisamaaks teha.

Aastakümned läksiwad mööda. Ikka weel wiibis Ennosaare Ain tsaaride linnas ja oli seal aastate jooksul koguni tuttwaks ja koduseks saanud. Waikses õpetlase elus, raamatute ja ikka raamatute keskel oliwad aastad mööda lennanud ja end selgeste nähtawa kirjaga meie Aini näosse ja kõige olemise peale märkinud. Nägu oli kitsas ja kortsus ja kandis alalise toasistuja jume, ja ka keha näis noorepõlwe kärma liikumise ja südiduse poolteed unustanud olewat, ja kaalus tähelpanematadel silmapilkudel märksalt ettepoole.

Ning meele poolest oli Ennosaare Ain kõige paremal teel oma noorepõlwe heategija jälgedesse astuma. Nagu wana weider onu Adalbert, armastas ta ülekõige taewa tähti, pidas noorepõlwe armastust, ehk see talle küll ainult kurwastust ja alandust oli toonud, salaja kõige pühamas mäletuses, oli aga muidu walmis inimesesoo nõdremast poolest ikka halba mõtlema ja uskuma jne. Kord õige lopsakalt tõusnud isamaalised tunded oliwad ka ammugi jälle soiku jäänud. Wõõra keele ja meele keskel ei olnud tal nende jaoks mingit äratust ega toetust, kelle heaks ta neid siis pidi kaswatama, ehk kelle ees nendega uhkust ajama, oli ta ise enese wabanduseks mõtelnud. Et kodumaal wabamad tuuled puhusiwad, sugurahwal juba ajalehed uut elu äratamas oliwad, ja Emajõe kaldal meie unustatarnata ööpik südant soojendawaid lugusid laulmas, sellest ta midagi ei teadnud. Ühtegi sõpra polnud tal kodumaale jäänud, kes sõnumeid oleks wõinud anda, ja peale oma teadusliste raamatute ei tulnud tal meelegi muid kirju lugeda.

Kord oli tal nõuu olnud Peedi poega Moskwasse oma juure tulla lasta, teda koolitada ja kaswatada nii kui ta arwas kadunud wenna mõtetest aru saanud olewat, aga sellest ei olnud midagi wälja tulnud, sest ema Eedu ei andnud millegi hinna eest oma ainust last käest ära. Siis oli ta wenna lesele raha saatma hakanud ja poissi Pärnu linnas koolitada käsknud. See näis sündinud olewat, aga onu suuremaks imestuseks ei paistnud noorel Ainil sugugi lusti olewat õpetatud meheks saada. Ja mõne aja eest oli ta wennapoja käest tänu ja teatekirja saanud, et ta küllalt koolis käinud olla ja ühe Pärnu linna meistri juures tisleri ametit õppima hakanud. Ema olewat ka seal ligidal korteris ja ta tahta wirk olla õppima, et pea selliks saaks, ja onule midagi meeleheaks oskaks teha, kui see kord jälle kodumaale tuleb... Lapsiku kirja üle naeratades oli onu seljakile kiigetoolile toetanud ja peene sigari põlema sütitanud. Tagasi tulema kodumaale, mis tarwis? Siin oli ta tööd ja lõbu mõlemaid leidnud, ja omad paremad eluaastad ära elanud, siin peeti temast lugu, mis pidi teda siit ära ahwatlema? Aga kuna ta mõttes sigari suitsupilwi waatles, ei pannud ta tähele, et aegamööda imekenad pildid ta waimu silma ette tekkisiwad, ammu maa pealt kadunud kodutalust, lehkawast mõisa kaasikust, lihtsast, armsast Pärnu linnast jne, ja koguni palju ilusamaid ja elawamaid kui nimetatud kohad tõeste olnud... Iseenese üle pahane, wiskas ta ülejäänud sigari tükikese tuhakaussi ja tõusis püsti. Sarnaste ajuta mõtete peale oli, taewas tänatud, abi leida. Ta wõttis kübara ja kepi, ja rändas oma palju armastatud tähetorni. Tundide kaupa wõis ta seal talitada ja kõik muud ära unustada, ja tuli õhtu, siis istus ta õnnelisematel tundidel pikksilma ees ja ootas oma taewaliste paleuste ilmumist. Kuid täna õhtu tahtis lugu ka siin wiltu minna. Tulewase tislermeistri praegu alles kaunis nurgelisel kirjal oli aimamata imelik mõju olnud, mis keisrilinna kohal paistwate taewaliste läiget wähendada püüdis. Ilmawäsimata seadis ja kruuwis isand Enmann pikksilma torusid, ilma et ta oma tööga kord rahul oleks wõinud olla. Pahaselt taskurätiga üle otsaesise pühkides ümises ta wiimati: „Ma usun, onu Adalbertil oliwad paremad pikksilmad ja — ilusamad tähed, wähemalt ei näinud ma nendega iial nii palju ilmaaegset waewa, kui täna siin! Seega oli lüüs lõhutud ja hommikustel mõtetel waba tagasitulek. Aga kas need silmad, mille ilu ja armsuse mälestus korraga wananewa mehe rinnus nii nõidusliselt aset wõttis, tõeste külmade ja südametaks nimetatud tähtede omad olnud ja onu Adalberti wäikse ning wähe täielise pikksilma läbi temale wastu paistnud? Ja kui neil korda läks ja nad Moskwa ülikooli arwustik-teaduse kõige hoolsama töölise ära jõudsiwad ahwatleda ja kodumaale kutsuda, kes seisis selle eest, et nad teda jällegi niisama maani ei alandanud, kui kord ammu unustud noores eas? Ei, ei, ei, sosistas mees pea kirglikult ja õõrus nagu meeletuletades otsaesist, kuna ta kärmeste püsti tõusis ja minekut tegi. Ei iial enam, mis kord möödas, ei tule iial enam tagasi, seda teadma peaksin ju ometi wana küll olema!...

Mõne nädala pärast aga tegi herra Enmann oma siiamaalsele hoolsa töö wastalisele, mõttes suikuwale olekule korraga südilt otsa peale ning astus kõige parema teadmise ja tahtmise kiuste ülemate ette luba paluma reisile minna.

— Reisima, Enmann? küsis professor imestades ja lükkas prilli nina pealt kõrgemale. — Kuhu tahate minna? Niikaua kui mina teid tunnen ja kuulnud olen, ei ole teil iial lusti olnud kaugemale üle Moskwa piiride rännata, kui meie linnalaste suwekorterid ja lõbupaigad ulatawad. Ja seda on nüüd kolmkümmend aastat.

Kohmetult waatas Ain professori otsa. Kolmkümmend aastat ühtelugu ühes ainsamas kohas elamas! See oleks liig. — Ei, õiendas ta meele tuletades, ükskord kas kaheksa wõi kümne aasta eest käisin meie teaduskonna käsul ja läkitusel Kiiewis, ja teine kord, seda on weel kauem aega tagasi, pidin selsamal otstarbel Peterburi reisima...

— Ja nüüd tahate kätte nõuda, mis se korral wõlga jäi, naeris professor. Noh, ega reisimine keeldud pole. Pealegi on teil sügiseni priiaeg!

— Aga ma ei tea, kas — ma enam tagasi saan pöörda, kostis Ain näol, nagu oleks tal mõnda tähtsat saladust warjata.

— Ohoo! Professor wõttis prilli täieste ära. Koguni ära tahate jääda! Siis on teid kuhugile mujale kutsutud?

— Ei kunagi — perekonna — talitused, kaitses Ain wastu, kuna tal järsk puna tõusis. Tema perekonnast polnud ju enne keegi sõna kuulnud.

— Teie olete wähe weider, Enmann. Sellepärast pole teil ju tarwis lahti ütelda! Reisige kuni sügiseni ja siis tulge jälle tagasi! Ja kui see teil koguni wõimatuks jääb.... noh, siis on teine asi. Kas olete mu nõuuga rahul?

Ain oli hea meelega rahul. Süda läks tal koguni kergemaks professori juurest minnes, kui tulles olnud, sest — oh kui elu olu siin maa peal nii heitlik poleks! Peaaegu oli tal juba hirm äkiste taga igatsema hakatud kodu eest.

Sellegipärast istus ta mõni päew hiljem raudtee wagunis, mis teda tuulekiirusel kodu poole wiis. Lagedad põllud, sood ja mõni harw okaspuu tukake mõlemil pool teed ei huwitanud taewatähtedega ümber käima harjunud meest; ja ehk sõit küll pikk oli ja ta mitmelgi korral wagunist pidi astuma, wiibis ta oma mitmesuguste mõtete keskel ometi nagu uimastuses, millest teda alles Riia waksalis masina teraw hõiskamine täieste ergutas. Muidugi ei ole tal kaua aega Riiga jääda, waid lähema laewaga juba kiikus ta merel, tuksuwal südamel kodumaad oodates, ja sinna jõudes, nagu me juba teame.

12.

Ütle, kus sa siis nii kaua käinud
Oma kuldse kodu pinnalta?
Mis su süda otsima sealt läinud.

Nõnda isamaised hellad tuuled,
Päike, linnud, helde emapind —
Nõnda teretajad armuhuuled
Wõtwad imeteles wastu mind.

(Koidula.)

Jõudsal sammul lähenes sügis. Päewad läksiwad lühemaks, ööd wilumaks, puude lehed wärisesiwad kolletanult ladwust ja sagedad wihmasajud tegiwad teed poriseks. Ikka wähem laewu tuli sadamasse, ainult aurulaewad, kes korrapärast käiwad kuni meri weel iial lahti, torrnasiwad seatud päiwil rutupärast sisse ja wälja, tõiwad kodu, kes linnalistest ilusal suwe ajal wõõraid maid waatamas käinud, ja wiisiwad wähesid wõõraid ära, kes Pärnu linna merekaldail suplemas olnud. Ärareisijate seas ei olnud Ennosaare Ain mitte, ehk tal küll aeg oleks olnud minna. Ehk ta küll isegi õieti ei teadnud, mispärast, oli ta koguni kuni teise sügiseni luba palunud Pärnu linna jääda, ja peale kaunis ägeda kirjawahetuse luba ka saanud. Sellest wõis arwata, et tal elu siin wäga meeldis, ehk et ta endised tuttawad jälle oli leidnud. Aga sellest polnud palju juttu. Iseäranis halb oli esimene hommik Pärnu linnas olnud. Unes oli ta lõbusaid endiseid aegu ja armsaid nägusid näinud, ja üles ärgates waatasiwad ainult wõõrad hotelli seinad ta peale. Pool nukralt kargas ta woodist, pani end riidesse ja nõudis kohwi.

— Kas herral hea uni oli, algas kohwitooja teener osawõtliselt. Paraku on tuba uulitsa ääres ja wankrite mürin kajab selgeste sisse. Kas herral lust on meie linna elama asuda, wõi jääb ainult mõneks päewaks?...

Imestusega waatis herra Enmann pärija otsa. — Ma usun, see ei ole sugugi teie asi küsida, kostis ta pahatujuliselt ja istus kohwilauda. Mu riided seal ootawad puhastamist, see on teie amet.

Ja ühtelugu tusaselt, ta ei teadnud isegi, kas kättesaamata ilusate unekujutuste wõi uudishimulise hotelli teenri pärast, astus ta poole tunni pärast uulitsale. Tal oli nõu olnud ei millegi asja üle imeteleda, teadis ta ju, ühel seisupaigal wiibimine on surm, kuna see, mis elab ja edasi püüab, aastate jooksul kuju muudab, ja — waewalt oli ta üle wõõrastemaja läwe astunud, kui kesk suuremat imestamist seisis.

Wallist, mis kui rohilene wöö linna oli piiranud ja elan ikka kõigi wäljaspidiste kahjude ja hädade eest kaitsenud, näis ainult mõni tükikene üle jäänud olewat; ja kõrge kitsas wesiwäraw jõe pool küljes, mille peal treppisid mööda üles wõis minna, ja millel käsipuud äärtel kaitseks seisiwad, oli jäljetumaks kadunud. Kui mitmesugustel aegadel ja tundmustel oli ta kadunud wärawa pimeda wõlwi alt läbi käinud, kui kurwalt, nimelt kui ta wiimast korda siit sisse ja teine poolt Riia wärawast wälja oli sõitnud kaugele laia maailma. Nüüd oliwad maatasa tehtud üks kui teine, linnas ei elanud ükski tuttaw ega sugulane, igalt poolt waatasiwad endise aja waremed wastu — ja seks oli ta kauge maa tagant siia tulnud. Mäherdune jõledus!...

Aeglasel sammul astus ta edasi. Seal oli wana wäike turuplats, mille pealt aga uuem aeg õnneks juba inetuma saagi ära oli kaotanud, seal wana näotu kõrts, siis paar wäikest kaubapoodi, ta ei teadnud, kas nad uued wõi wanad oliwad. Aga see polnud ka ju sugugi tähtjas, waid palju enam, kas maja, mille katuse all ta õnnelisemad aastad asunud, weel alles seisis. Kiiremalt sammus ta edasi. Otsitud koht ei olnud raske leida, aga wõõraks oli ta jäänud wäljaspoolt, ja wõõrad inimesed elasiwad sees. Kuna ta uulitsa peal seisis, läks uks lahti ja kaks wäikest poisikest tormasiwad naerdes uulitsale. Wõõrast nähes seisatasiwad nad silmapilguks, aga küsimise peale, kelle oma see maja olewat, ei kostnud nad lapselises ülemeelsuses muud kui „meie papa oma," ja jooksiwad edasi.

Pead raputades kõndis wõõras sedasama teed järel, tähelepanemata mõnest uuest ehitusest ja suuremast kauba poest, mis siin ehk seal aset leidnud. Keset linna asutatud noores puiestikus istus ta wiimaks pingi peale ja waatis linna laste mängu pealt. Tõeste, mitte keegi ei oodanud ega tunnud teda. Pead käe peale toetades naeratas ta kibedalt. Õnneks polnud tal ka waja kaua siia jääda ; ülehomme sõitis laew jälle Riia poole, ta wõis ju kaasa sõita. Aga „meie papa oma majasse" tahtis ta ometi weel kord tagasi minna. Tal tuli meelde, et endisel ajal mitu katuse kambrit üürikorteriks oliwad tarwitatud, ning et teiste seas üks wana kohtukirjutaja onu majas oli elanud, kelle surma sõnum siiamaale ta kätte polnud juhtunud. Wast see wanamehike elas weel ja — wast ehk leidis ta isegi weel armsaks jäänud kohas korterit.

Pool trööstitud wõttis ta uueste rändamise tee jalge alla. Tuttaw kohtukirjutaja, aastate jooksul tuimaks ja üksluiseks raugaks wananenud, elas weel endises korteris, ning kui Ain poole päewa ta kõrwal oli istunud ja ühtelugu endisest ajast pajatanud, et ta isegi oma jutu rohkusest imestas, oli wanamees wiimaks kostnud: „Õige, ma arwan, et teie ei — waleta, ja et seesama talupoiss olete, keda õnnis herra v. Bork ükskord kasulapseks wõttis; heldekene, eks wahel ka kõige tõsisemad meie seast mõnda — ajuta tempu ei tee, miks siis mitte tema, kes pealaest jalatallani täis naljakaid tegusid oli!

See tunnistus oli külalise peale mõjunud nagu oleks ta lille noppides kõrwetawa raudnõgese pihku saanud, ja pahandatult oli ta toolilt tõusnud ja minna tahtnud. Aga siis oli tal meelde tulnud, et imeline wanamees endisel ajal kunagi nii kitsarinnaliselt ta üle ei olnud mõtelnud, waid koguni lahke olnud ja onu Adalberti soowimisel temale ilukirjutuses head õpetust andnud, ja — wagusi istus ja jälle wanale kohale. Aga nüüd pööris jutt ka lähemale joonele, ning wana kirjutaja oli wiimaks koguni südameliseks ja soojaks saanud. Ka korterit oli Enmann kasuisa endises majas leidnud, ja iseäralise rutu ja õhinaga, juba teisel päeval, mis ta Pärnu linnas wiibis, endisesse tähewaatuse tuppa elama asunud.

Esimene päev oli seadides ja asudes kiirelt mööda läinud, ja „ülehomme", mil ta õieti merel pidi olema, oli ta wenna leske ja poega otsima läinud. Peagi oliwad nad leitud. Noor Ain aga, kes onu eeskujul ka oma nime oli muutnud ja end meistrist ja teistest purssidest Antoniks laskis hüüda, ei meeldinud tal suureste. Oli liig wähe kadunud isa laadi ja, nagu onu leidis, mitte peenike ja wiisakas küllalt. Tal ei tulnud meelde, et tal mõni üliõpilane ees ei seisnud, waid lihtlabane tisleri õpipoiss!

Enam rahul olles istus ta Eedu kitsas üüritoakeses. Endine ilus ja auusa wiisiline neiu oli ka nüüd weel kena naine, aga wanadus, töö ja elumured oliwad ometi sügawad jooned ja kortsud selge otsa sisse ja ilusate sinisilmade ümber tekitanud. Ja wäike ilus suu, mille juttu 30 aasta eest Ennosaare Peet suuremal õnnel oli kuulnud, naeratas kurblikult, kuna ta tasasel kombel omast elust kõneles. Mehewenna lahkus oli puuduse eemal hoidnud ja ka poja eest head hoolt kandnud, selle eest tänas ta soojal sõnal...

Ka sügis toob mõni kord weel ilusaid päiwi, mil päike suwe soojusel paistab ja selge taewas tasase merepinnaga wõidu sinab. Sarnastel kordadel ei raatsinud Pärnu linnalised, kellel wähegi wõimalik, majadesse jääda, vaid rändasiwad wärske õhu kätte mere ääre, „parki" ehk wäikeste aurulaewade peal jõge mööda üles lähemal olewatesse metsadesse. Wiimaste seas oli herra Enmann, ehk ta küll aurulaewaga ei sõitnud, waid jala üle linna silla sammus. Sauga mõis, kuhu tal nõu oli rännata, on ainult 2—3 wersta linnast eemal, mida maad tublid pärnulased parem arwawad jala ära käia ehk ka arukorral hobusega sõita, ning selle pärast aurulaewu ei tülitagi.

Käed selja peal kepi ümber risti, nagu endisel ajal onu Adalbert oli armastanud teed käia, kõndis Ain wõõraks muutunud rada mõisa poole. Maja majakese kõrwal oli linna poole teeäärtele tekkinud, endise kalameeste küla talumaadele oli linna kaubaajamise laiendamisel terwe alew asunud, ja elanikkude, lina-aida tööliste walgete peadega ja päewatanud nägudega lapsed mängisiwad kilgates ja hõisates nende wahel. Wiimaste majade wahel algasiwad Sauga mõisa põllud. Imeks pannes jäi wõõras seisma. Kas need kehwapäralised ja harwalt istutatud wiljakuhelad ja nabrad tõeste sellesama põllu pealt oliwad lõigatud, kuna endisel teoorjuse ajal wili kõrge nagu pilliroog ja paks nagu mets oli „mühanud"! Enne oli talupoja põllul sarnane wilets

wili kasunud, nüüd aga oliwad talud raharendi peal ja lugu ümberpöördud...

Tolmawat teed mööda weeris wana ärakulunud pingi moodu wanker kõrgejalgse lahja hobuse taga ligemale; lihtsamooduline ja mures näoga mees pidas ohje ja wõttis põldudel toimetawate tööliste terwise lahkelt wsstu. Olewat Sauga mõisa uus rendiherra, kosteti Aini küsimise peale.

Pead wangutades kõndis ta edasi. Kadunud möödas kõik endised ajad ja uhkus, siin kui seal, pidas ta mõttes aru.

Ka mõisa kaasik ei olnud enam endist nägu. Puud oliwad suuremaks läinud, aga harwemaks raiutud Jõgi küll jooksis weel wana wiisi puude alt mööda, madalal jõe kaldal kaswasiwad lepa põõsad ja pillirood läbisegamine ja solises ja wulises wesi nende wahel nagu ennegi, kuid armas ei olnud enam puude all istuda ja wetemängu waadata. . . Üksikul mehel hakkas kännu otsas istudes korraga külm ; pahatujuliselt kargas ta püsti ja läks edasi. Kuhu! Mõne kümne sammu järel seisatas ta jälle. Nii kaugele kui silm ulatas, paistsiwad põllud; kahest talumajast, mis endisel ajal jõe käänu ümber jõudes oma mustaks suitsund õlekatustega nii tutwalt wastu oliwad terwitanud, ei jälgegi enam! Ime, mis mul ometi silma lennanud, pomises Ain iseeennast petta püüdes ja pühkis taskurätiga üle näo. Täna ei ole ka sugugi hea ilm, wast ehk on teine kord sügis wähem tunda. Ja selgest soojast päikesepaistest hoolimata pööris ta ümber ja rändas kindlal sammul linna tagasi, süda hale ja meel nuker...

Pikalt ja üksluiselt läksiwad järgmised päewad mööda. Tundide kaupa istus Ain akna all laua ääres, uuris, mõtles, luges, suitsetas ja — wahtis aknast wälja. Kuid näha ei olnud palju. Tükike taewast ja akna all kaswawa pärnapuu latw, mis mitmest öökülmast hoolimata senini roheline ja lehtis oli seisnud. Uulitsale waadates pidi aken lahti tehtama, sest tuba seisis kõrgel maja kolmandamal elul. Seda tegi ta ometi harwa, mis puutusiwad uulitsail käijad temasse! Tema aga oli teine lugu. Koguni must paistis uulits inimeste hulgast, ja kuula! Mis pühalikult ja pikalt Pärnu linna kirikute kellad helisesiwad? Oli keegi ära surnud, wõi sai maetud? Uudishimuliselt pistis herra Enmann pea aknast. See sündis parajal ajal. Ümber uulitsa nurga pööris matuse rong; musta surnuwankri peal lugemata lillede ja pärgadega kaetud puusärk, millele terwe rong tõldasid leinariides, saatjaid järel kandsiwad, ning ümberringi tuhandepealine waatama tõttanud inimeste hulk, nagu sarnastel sündmustel linnades ikka wiisiks. Wõis suurtsugu inimene olla, kelle puusärgi taha nii palju ja nii mitmesuguseid saatjaid kogunud!

Pikalt wajus must rong Pärnu linna, pikemat ja laiemat uulitsat mööda alla, ärdamalt laulsiwad kellad kirikute tornides, wagusi waatas üksik mees omast kõrgest seisupaigast, kuni ka wiimane saatja uulitsa lõpul algawa puiestiku nurga taha kadus. Siis tõi mees wähese wiiwituse järel kübara ja ülikuue ja astus alla uulitsale.

— Kas herra surnuaiale soowib sõita? küsis üks tühjalt lonkiw woorimees, keda, ta suuremaks pahanduseks, täna keegi polnud sõidule palganud. Aini peanikutamise peale pidas ta kinni. — Teist teed matuserongi ette, — kõlas lühike käsk, ja armetumalt wäsinud hobustele pihta lüües sõitsiwad nad minema. Ka matuseaed oli juba inimesi täis, ju waewaga peasis Ain noorte kuuskedega piiratud haua ligikorda. Surnuaial, mida tema äraolekul õndsa õpetaja R. hoolel pea täieste ümber oli muudetud ja ilusamaks tehtud, oli ta siia ajani üks ainus kord käinud. Ometi näis tal matuse koht tuttaw olewat ja ta onu Adalberti haua ligikonnas seiswat. Lahtine haud, mille ümber inimesed tungisiwad, näis ühe suurema matuse paiga keskkohal seiswat, aga ümberseiswate ristide nimekirju ei ulatanud ta lugema. Sellepärast küsis ta ühe naisterahwa käest, keda küll maetawat.

— Leske obersti prouat N, oli wastus.

Mees tänas teate eest. Nimi ei tuletanud tal midagi tuttawat meele. Ta katsus uueste haua ligemale saada, ja et kõik silmad ju kirikaiale jõudnud rongi poole pöörsiwad, läks see tal korda. Osawõtliselt wiibis ka temagi silm musta puusärgi peal, mis kandjate õlal ligemale tuli ja haua kõrwa maha pandi. Siis pööris ta näo ilma midagi aimamata haua kõrwal seiswa risti peale, mille kirja nüüd selgeste wõis näha. Nagu tarretanud jäi ta selle ühe koha peale wahtima. Helene von Habermann, sündinud v. Bork, kuulutas kiri, ja nagu oleks üks jääkülm sõrm pikalt ja walusalt selle sõnume ta südamesse kirjutanud, teadis ta korraga, et lesk obersti proua N. keegi muu ei olnud kui proua Helene ainus tütar — Hilde.

Wärisewal käel wõttis ta kübara peast ja heitis sõrmed risti; ka siin oli ta hiljaks jäänud ja ainult selle teekonna lõpetusele jõudnud, kelle õrnas käes ilusal rõõmsal noorel põlwel ta suurem õnn ja sügawam lein oli hinganud, kes ta koidutäht ja ta kodumaalt wälja ajaw keerub olnud, ja kelle mälestust ta ometi aastate kaupa truus põues kandnud.

Seatud wiisil täideti matusekord, ilma et Ain sest midagi oleks näinud ehk kuulnud. Ta ärkas alles mõtetest, kui üks wäike musta kindaga kaetud käsi ta kuue käise peale langes ja üks nutusegane hääl sosistas: Oh, oleksid sa ju warem tulnud. Kui hea meel tal oleks olnud sind enne — koduminekut weel kord näha!

Wõõrastades astus Ain tagasi ja külmalt kummardas ta rääkija poole. Mis see wõõras — wana naisterahwas temalt tahtis? Aga naisterahwas ei saanud enam aegagi midagi tahta. Igast küljest hüüti ja päriti ta järele.

— Neitsi Luukas, haud on walmis, näidake, kuhu lilled ja wanikud saawad pandud!

— Luukas, kas te kutsarile käsu andsite just wärawa ees pidada, ma olen hirmus wäsinud ja äritatud.

— Armas Luukas, kas te tähele panite, kuhu esite tulles mu rätik jäi, jne.

Neitsi Luukas, kes keegi muu ei olnud, kui meie tuttaw junkru Olga Sauga mõisast, kostis, õiendas ja awitas igal pool, ning kadus wiimaks Aini silmist.

Nime kuuldes oli Ain endise wäikse rõõmsa Olga sedamaid ära tundnud, kuid ilma, et ta karwawäärt lahkemalt ta üle oleks mõtlema hakanud. Wanaks krõmpsuks on ta läinud, ja ometi niisama taktita peale tungiw kui ennegi, ümises ta end raputades; teist korda ma enam temaga kokku ei taha juhtuda! Nagu näeme, mõtles ta noorepõlwe seltsilise üle nüüd niisama ülekohtuselt kui kolmekümne aasta eest, sest ehk küll wana neiu, nägi Olga ometi palju noorem ja priskem wälja, kui ta ise, ja ei olnud tal weel kunagi meele tulnud pealetungiw olla.

Kuna haud walmis tehti, lilledega kaeti ja matuselised minema hakkasiwad, toetas Ain eemal ühe puu najale ja waatles edasi tagasi woolawat inimeste hulka. Alles kui kõik walmis oli ja wiimnegi saatja ära läinud, tuli ta jälle ligi ja istus proua Helene haua jalgotsas seiswa raudsohwa peale. Siin oliwad nad siis koos, kes endisel ajal ta wastu armsad ja lahked olnud, onu Adalbert, proua Helene — ja obersti proua Hilde N. Kas ta tõeste warem oleks pidanud tagasi tulema? Ja kui ta teda üles oleks otsinud, endise südamelise Hilde eest leidnud? Kes selle peale wastata oleks wõinud, magas siin wärske kalmu all...

Möödas oli, mis elu temalegi ränkust ja halbtust toonud, möödas õnne ja ilupäewad, nüüd wõis ta rahul puhata kõigest elukoormast. Ja rahu tahtis ka tema talle soowida, täit õnnist, segamata rahu, sest ta oli ju ometi ta koidutäht olnud, ta ainus ilus, magus ja kättesaamata uhke armuke...

Waheajal jäi kirikaed ikka tühjemaks ja warane sügise õhtu jõudis kätte. Kabeli waht kõndis koristades ja mõnes kohas aia uksi lukutades haudade wahel, ning ka Ain arwas aja olema kodu minna. Hilde hauapealsete pärgade seest noppis ta ühe lille mälestuseks... Homme tahtis ta jälle Moskwa reisile walmistama hakata, nüüd ei olnud tal ju enam mingit asja kauem wiibida. — Maga rahuga, mu armuke, head ööd, armas onu Adalbert, taewa rahu tasugu sulle kõik minu wastu näidatud armu, libises weel kord üle huulte, siis kõndis ta pikal sammul tagasi linna.

Jälle muutis herra Enmann oma plaani. Teisel hommikul einet wõttes ei tahtnud tal eilane reisimõte enam sugugi meeldida. Luba, terweks aastaks ära jääda, oli tal ju taskus, teist korda ta sealt kaugelt ometi enam tagasi ei tulnud, ja nüüd oli tal wiimaks ometi keelmata Hildet waatamas käia nii palju, kui ta tahtis, kui ka kaunike sest enam midagi ei teadnud. Kas ta tõeste terweks aastaks siia igawasse Pärnu linna pidi jääma, selle üle ei tahtnud ta weel otsustada, kindel oli aga, et mõned lähemad nädalad wähemalt waja oliwad endise armukese mälestuseks pühendada. Ja aegsaste peale lõunat oli ta mundris ja tee peal kirikaiale... sellel päewal, teisel ja kolmandamal. Neljandamal päewal aga oleks ta pahameelega parem jälle ümber pöörnud, sest see „wana tüdruk” Olga istus juba enne teda haua kõrwal aiasohwa peal. Aeglasel sammul ligenes Ain. Ta lootis Olgal ometi nii palju õrnust ja peenet takti olewat, et nüüd eemale läks ja Aini üksi oma armukese hauale jättis. Aga mis tuim, see tuim. Liikumata wagusi nagu poleks ta midagi kuulnud jäi üleni leinariietega kaetud naisterahwas istuma, käed ristis ja pikk must loor pooleni üle pisaris ujuwa näo tõmmatud. Kas ta nii sügawais mõtetes oli, et ta Aini tulemist ei kuulnud? Peaaegu näis nii olewat. Waja oli märki anda. Ja köhatades astus mees haua kõrwa.

Ilma et ta kohkumist ehk imekspanemist oleks näidanud; tõstis wana piiga silmad üles ja nikutas terwitades Aini poole, nagu oleks see iseenesest mõista, et nad mõlemad koos kolmandama noorepõlwe seltsilise haua ääres seisiwad.

Sõna lausaumata wastu terwitades liigutas Ain kübarat, aga ta meel oli wäga paha. Tükk aega läks waikides mööda, mil igaüks mõttes iseenese ette wahtis, siis ütles Olga tasa ja nagu ette heites: Miks sa meid sugugi üles ei otsinud? Oleksin ma teadnud, et sa Pärnu linna jäid, oleksin sind ta — surmawoodi ääre kutsuda lasknud, sind näha oleks talle ehk weel rõõmu teinud, nüüd pean mina ta — wiimsed terwised kätte ütlema...

— Wäga meelitaw kuulda, kostis Ain wõõralt, keda kangeste torkis, et ,,wana tüdruk" nii tuttavalt temaga rääkis ja „sina" ütles, nagu oleksiwad nad alles Sauga mõisas.

Kas sa kauaks weel Pärnu linna jääd, ehk koguni jäädawalt? küsis piiga jälle tükiaegse waikimise järele.

— Ma usun, see ei puutu siia, ma ei ole ka weel Teie siinolemise üle imetelenud, — tuli teraw wastus tagasi.

Kohmetult ja imekspannes waatas wana piiga ta otsa.

— Ah soo, ütles ta siis aru saades ja punastades, ja tõukas loori täieste üle näo. Mul ei tulnud pikk wahe, mil ma sind — teid enam näinud pole, meelde, ja et sest saadik mõnigi — asi teiseks wõis minna. Ma palun wabandada, herra Enmann, et ma teiega kui wana tuttawaga rääkisin.

Nüüd oli Aini käes kord punastada. Tal hakkas häbi oma põhjuseta jämeda wastuse üle. — Ka mina pean wabandama, algas ta kaunis tusaselt. — Ma lootsin siin oma mälestustega ja mõtetega — üksi olla ja ei oodanud muu asjadesse puutuwaid küsimusi, ülepea ühtegi eksitust...

— Mida minu siin olemine teile näib walmistawat, täiendas Olga haledalt naeratades. Nagu näen, olete teie seesama õiglane Ain — herra Enmann, nagu muistegi. Aga eksituse poolest ei pruugi teil muret olla. Meie wõime ju korda pidada, et — igaüks ise päewa ajal tuleb, mil keegi teisele tüliks ees pole, seletas ta toonil, millest aru ei saaanud, kas ta pilkaw ehk tõsine oli, kuna ta aga ometi wähe wiiwitades üles tõusis ja wihmawarju ja wäikese käsitasku pingi pealt ühes võttis.

Head edenemist „mälestustele", herra Enmann, ja enne kui Ain teise jämedusele kolmandat juure sai lisada, kõndis ta juba eemal: haudade wahel wärawa poole.

Sügawalt hinge tõmmates istus Ain tühjaks jäänud pingi peale. Praegu möödaläinud sõnawahetus, millega ta Olga teisel päewal meelega warem tulla ja kui tarwis — wana — ära oli ajanud, ei olnud küll sugugi ilus, ega — kantud mehe wääriline, aga, noh — üht kasu pidi ta waidlemata tooma, et tal edaspidi enam waja polnud siin kohal selle „ära õitsenud piiga" üle pahandada ja ta rahuga oma unustamata Hilde peale wõis mõtelda, kes ometi igat pidi teist moodi ja laadi oli olnud...

Sest saadik oliwad mitu nädalat mööda läinud. Sohwa obersti proua haua kõrwal oli pea ikka tühi olnud, kui Ainil lust oli mälestuses heljuda, ja kui ka mõnel haruldasel korral juhtus, et Olga weel haual wiibis, siis kadus ta ometi ammu enne juba ümberolewate puude ja põõsaste wahele, kui Ain ligi jõudis. Üks ainus kord oli sündinud, et ta Aini tulekut ei märganud. Wana piiga oli haua üle kummardades lahti läinud lillesid ja wanikuid kokku sidunud, ja ei tõstnud enne pead üles, kui teine terwitades ta kõrva astus.

— Ah, teie olete juba siin, ütles ta wagusi ja ilma kõige waenluseta, nagu räägiks ta mõne haigega, keda äritada ei tohi. Õnneks on mu töö ka juba walmis ja lähen kohe.

Ütles, wõttis kindad, mis ta töö tuhinal käest wisanud, üles, ja läks kiirel sammul minema, ilma et häbistatud Ain aega sai sõnagagi keelda. Keelda? Kas ta siis seda oleks teinud! Muidugi mitte, mõtles ta uhkelt, aga tarwis ei olnud tal ka otse kohe eest ära jooksta, nagu oleks herra Anton Enmann üks Uuemeremaa inimese sööja ehk muidu üks kaelalõikaja. Ja mis kasu ta oma äraminemisega õiete saatis? Tuju, mis tal kodust tulles kaunis roosiline olnud, oli rikutud, ja sügise wiluga ei olnud muidugi armas õues istuda. Pahaselt iseennast sõnudes toetas ta pingi leeni wastu. Õiete oli ta ammugi juba leidnud, et siin päris igaw oli istuda; puud oliwad lagedad, haudade peal lilled närtsinud, ja harwa oli mõni üksik jalutaja näha... Ka oleks ta kord Hilde edaspidisest elust ligemat kuulda tahtnud, ta lühikesest abielust ja pikast lesepõlwest jne. Aga kes sest oleks kõnelda wõinud, jooksis eest ära, justament nii edewalt, nagu mõni kuueteistkümne aastane neiu. Kui naeruwäärt! Peaaegu wihaseks wõis sarnase halpuse üle saada.

Pikemal järelmõtlemisel wõttis herra Enmann nõuks neidu paluda, wähe aega ta seltsis wiibida ja mõnda tähtsamat proua Hilde käekäigust jutustada. Wähe kardetaw oli see ettewõte küll, sest kes seisis tal selle eest; et Olga ta lahkust waleste ei mõistnud ja mõnda tühja lootust pähe ei wõtnud. Naisterahwad, mõtles ta, põlgawad ja hirmul korraga, on ju ses tükis kõik ühesugused suured lapsed, õnnis armuke Hilde muidugi maha arwatud, ja seda hullemad, mida wanemad. Teadagi, wana katus ikka kergem süttima, kui uus. Noh, ta tahtis hästi ettewaatlik ja liginemata olla ja kui — õnnetus ometi sündis, üks tee jäi tal weel lahti, ta reisis ära. Moskwasse ta ometi järgi ei wõinud jooksta!

Nagu näeme, rehnung oli targaste tehtud, aga ilma, et ta oleks teadnud, tõmbas Olga kurja kriipsu läbi, seeläbi, et meie Ainil enam kunagi korda ei läinud wana piigaga kokku saada, ehk ta küll raske südamega kõik uhkust kõrwale jättes wiimaks pea igal päewaajal oodates surnuail luusis. Ka linna uulitsal ei olnud teda iialgi näha, üleüldse kusagil, kuhu Ain otsides silmad pööris.

Sügis oma sagedate tormide ja wihmasajudega läks mööda ja talw tuli, kõledat külma ja armsaid jõulupühi kaasa tuues. Nädal enne pühi peetakse wanast saadik juba Pärnu linnas jõululaat ära, milleks kõik ümberkaudne maarahwas linna tuleb „pühade kraami" ostma. Ka linna enese elanikud on enne pühi pea kõik jalal, ja poed kubisewad täis kaubahimulisi. Leiawad ju kallil jõulu ajal tihti ka need armsad olewat, kes muidu aasta otsa kellegile midagi ei taha anda. Ka Ennosaare Ain ostis kingitusi, Eedule noorele Ainile ja kõige wiimaks, ehk ta küll ei teadnud, kuis kätte toimetada, terwe paki pitsisid, paelu, ehteasju — Olgale.

Wanal harjunud wiisil wabandas ta end kangeste iseenese ees, kinnitas end igapäew uueste hästi ettewaatlik olla, kartis wana neiu ahwatlewat lootnu ja — soowis ometi kõige suurema igatsusega teda kord üles leida. Aga piiga oli ta eest nagu maa alla wajunud Ka Hilde endises korteris, kus Ain kauase kahklemise järel ometi küsimas käis, ei teatud öelda, kas ta oma proua noore sugulase seltsis Riiga läinud, ehk weel Pärnu linnas wiibis, mujal otsimine jäi niisama asjataks.

Igawalt läksiwad pühad wana tuima kirjutaja seltsis mööda, igawalt ka pärastpoolne pikk külma aeg. Mitu korda oli Ainil himu sarnasest elust täis olnud ja ta ära reisida tahtnud, aga igakord hoidis teda arusaamata lootus tagasi, enne weel Olgaga rääkida, kui ta jäädawalt kodumaalt rändas...

Ühel ilusal kewadisel päewal rändas herra Enmann jälle surnuaiale armukese hauale. Heledaste paistis päikene pilweta taewast, mis aga ei keelnud meest, nagu ta wiimsel ajal harjunud oli, täis paha tuju pingi peale istumast. Pagana päralt, kurjustas ta iseeneses, kui ma täna jälle nii üksikult siin pean istuma, nagu sügisel! Kas ta siis surnud peaks olema, wõi tõeste ära reisinud!

Seal kahises midagi eemal puude wahel ja aeglasel sammul lähenes üks mustas riides naisterahwa kogu. Pikk leinaloor lehises tuule käes ja kattis naisterahwa nägu, et Ain, kes põnewalt, ja, ära ütle, kallis lugeja, et ma waletan, ühtlasi — rõõmsalt tuksuwal südamel tuleja poole waatas, ei tundnud, kes ta oli. Seda paremad silmad aga oliwad naisterahwal. Aini nähes jäi ta seisma ja pööris tagasi.

— Olga, tänu Jumalale, lausus mees, kuna ta weel korraga imelahkeks sai; ja ilma, et tal „wana katuste" tulekartust meele oleks tulnud, kargas ta püsti ja ruttas wanapiiga järele. Kirikaia wärawal sai ta talle järgi. — Teie tahtsite hauale tulla, Olga, ütles ta koguni auupakliselt terwitades.

— Jah, kostis piiga wagusi. — Aga ma wõin aega anda, kuni teie walmis olete; mul on kirikaia aednikuga rääkida ja tahan seda niikaua teha.

— Kas te mind — lubate ligi tulla? küsis Ain, kellel rutuga targemat meele ei tulnud.

— Aedniku juure? imetles Olga. — Ma usun, sinna wõib igaüks keelmata minna.

— Ma palun, Olga, wõttis Ain korraga südame rindu, — pööra tagasi ja lähme seltsis hauale.

Imeks pannes pööris Olga näo ta poole. — Siia ajani ju eksitas mu ligi olemine teid, kostis ta naeratades. — Ärge omale ilma aegu tüli tehke. Minul on aednikuga haua pärast kõnelda, ja seni wõite teie rahuliselt oma mälestustega olla. Head päewa!

Otsaesist kortsutades wahtis Ain rääkija otsa. — Niikaua ei ole me teineteist näinud, ja nüüd ei ole üht silmapilku aega mu jaoks üle, imestas ta ette heites.

Ka Olga läks tõsiseks. — Ma arwasin teie soowi järel tegewat, herra Enmann. Aga et mul ühe endise tuttawaga sõna kahe kõnelemiseks aega pole, seda ei taha ma omale ütelda lasta. Tulge! Ja pisut kiiremalt kui enne, sammus ta haua juure. Nähtawa wäsimusega istus ta pingile ja ütles pool lõõtsutades: — Mida tahtsite rääkida!

Järel mõteldes waatas Ain piiga otsa. — Sa oled haige olnud? küsis ta osawõtlikult.

— Jah, kõlas lühike wastus.

— Su nägu on üsna kitsaks jäänud, sügisel olid alles üsna priske. Kas sa kaua haige olid?

— Talw otsa.

— Sellepärast ei olnud sind kusagil näha, ja kui hoolega olen ma sind oodanud ja otsinud, Olga.

— Sina? Wana piiga tegi uskmata näo. — Seda on mul teist raske uskuda, herra Enmann, parandas ta end ruttu.

— Ole hea ja ütle mulle „sina”, nagu ennegi, palus Ain kõik ettewaatamist unustades ja liht noorepõlwe seltsilase kõrwale istudes. — Siin Pärnu linnas olen ma ju muidugi wõõras küll, ainus inimene, kes endisest ajast üle jäänud, oled sina.

Olga nokutas peaga. — Ma olin laewal ,kui sa sügisel tulid, kõneles ta lihtsalt, — ning Hildega, kellele sest kõnelesin, ootasime mõlemad, et sa meid waatama tuleksid. Miks sa ei tulnud, kui sa ometi ju siin olid?

Aini nägu läks külmaks. — Seda küsisid sa sügisel juba. Mul on ta haua juures pool aastat aega olnud selle üle järele mõtelda, ja ma usun, tulek oleks asjata olnud. Nii kui ma teda noorel põlwel tundsin, polnud ta wistist enam, ja teistmoodu ei olekski mul armas olnud teda näha.

— Ta oli küll palju muutnud, mu armas, õnnetu Hilde, kinnitas Olga pisaraid silmist pühkides. — Sa tead ju, mis walusa hoobi saatus temale kohe elu hakatuses lõi, ja ka pärast ei leidnud ta enam õnne. Oberst N., kelle abikaasaks ta pool aastat pärast esimest lugu ainult sellepärast sai, et keegi teda mahajäetud pruudiks ei nimetaks, ei elanud kaua ja ei käinud meie ilusa armsa preiliga iial nii ümber, kui ta isa majas harjunud oli. Ta surm ei teinud meile ka liig suurt kurwastust.

— Ma tean, kostis Ain wagusi, tal ei näinud armukese elulugu enam pool nii hirmutaw olewat, kui sügise. — Aga sina, Olga, kas — miks sina iialgi mehele ei saanud — ei läinud? tahtsin ma ütelda.

Wana piiga naeratas. — Kõik ei mahu marjamaale, kostis ta naljatades. — Pealegi ei suutnud ma iial oma armast noorepõlwe sõpra üksi jätta, tal oli mind tarwis, kuni ta siia wilu hauda sängitasime, lisas ta tõsisemalt.

— Ja sa ei ole iial igawust ega tühjust elus tunnud? küsis Ain imetledes, kellel meele tuli, kui mitu korda tema maailma puuduliseks hädaoruks oli pidanud.

— Kel armsad kohused täita, see ei tunne nurisemist. Alles sellel talve… Ta lõi pisaraid warjates käed silmade ette…Aga kui mõtlemata ma olen sinu ees nutma hakkama, hüüdis ta äkiste kohkudes ja ajas püsti. — Wabanda mu liigutust! Ja rutuliste sõrmedega sidus ta kübara paelad uuesti kinni. Siis tõmbas ta loori üle kahwatanud, haigusel wananenud näo ja tegi minekut: — Aeg jääb hiljaks, ma pean ruttama.

— Ma saadan su kodu, kui sa lubad, kostis Ain püsti tõustes.

Neitsi Olga Luukase korter oli Pärnu linna lõunapoolses serwas ühe wana lese emanda puumajas. Sinna oli ta omale peale proua Hilde surma paar toakest üürinud ja oma walitsejannalt pärandatud majariistad sisse kolinud. Neiu Luukas oli juba, nagu lugijanna ehk isegi wälja rehkendanud, 46 aastat wana, keskmise suurusega ja kaunis ümarguse kehaga. Juuksed oliwad tal weel täieste tihedad ja ilusad pruunid ja nägu ka alles õige wärske jumeline, ehk küll armuta ajahammas sinna ja tänna, mitte just ilu ülenduseks, mõnegi kortsu ja kriipsu oli tekitanud. Silmadest, mis ju ka pruunid oliwad, waatis ütlemata headus, lahkus, heldus ja kannatus wälja, ja see’p see oligi, mis ta sõbranna Hilde peale alati nii waigistawalt mõjus, nagu muiste noore Taaweti armas kandle mäng kurja kuninga Sauli peale. Neiu Luukase ühetasase rõõmsa ja rahulise meele najale toetas proua Hilde end igas elu wiletsuses ja Olga õiglane, ennastsalgaw armastus sõbra wastu oli igal ajal walmis olnud aitama, teenima ja trööstima. Paar aastat maha arwatud, mis Hilde Peterburis, abikaasa majas wiibides eemal elanud, oliwad nad ikka koos olnud. Ehk küll Olga ainsa ustawa sõbra ja seltsilise kõrwal pahail tujudel, tihti ka kõige halwem.ja waewatum teenija oli pidanud olema, oli alandlik neiu ometi rahul, ega lootnud midagi muud paremat omas elus. . . Siis tuli surm, tõi ilusale prouale ammu igatsetud rahu, ja jättis truu seltsilase üksi maailma. Mõni päew peale matust juhtus Olga Hilde haual Ainiga kokku, ja keset sügawamat leina oli see sündmus tal õiglast rõõmu teinud. Kui Aini pilt ka ammugi enam nii tihti ta waimusilma ette ei tõusnud, kui endisel ajal, siiski polnud ta noorepõlwe seltsilist weel täieste ära unustanud. Nagu nägime, mõtles Ain aga teisiti, mõjuwalt „wana tüdruku” eest kaitsta.

Hilde wiimsel raskel haiguse ajal oli Olga põetamisega ja walwamisega palju waewa näinud, kui esimene külm tuli, jäi ta ise haigeks. Talw otsa. pidas tõbi teda sängis, kinni, aga wana piiga ei olnud sellegi pärast .maha jäetud; lahke maja perenaine ja Eedu, kellega ta, saadik noorik linna elama asunud, läbi oli käinud, käisiwad teda iga päew waatamas ja talitamas. Ja siis tuli kewade ja tõi koguni ootamata kolmandama sagedase külalise... Ka täna näis neitsi Luukas külalisi ootawat. Emand R. oli esite üle ukse kööki waadates, kus Olga läikiwa waskmasina sisse tuliseid süsa pani ja kohwi keema ajas, imestades „ajunud:” „juba jälle!” Aga lugu jäi tõeks, wanal piigal tuliwad külalised. Umbes weerand tundi wõis weel aega olla wõõraste tulekuni, ning kiirelt talitades lippas Olga köögi ja toa wahet. Wiimaks oli kõik korras, kohw keedetud, laud kaetud, toolid walmis lükatud. Rutuga pesi ta weel kord käsi ja silis juukseid, siis kuuldi trepi peal astumist. Tuleja oli herra Enmann ja nagu argselt jäi ta lahtise ukse juure seisma.

— Sul on täna rohkem külalisi tulemas, ütles ta umbusklikult, mitme inimese jaoks laual olewaid kohwinõusid silmates.

— Oh ei, kostis Olga nagu kimbus. Eedu lubas tulla ja maja perenaine, neid sa ju tunned; astu ometi lähemale. Lahkelt juhatas ta külalise akna alla lillelaua kõrwal olewa käsitooli juure.

— Ole hea ja wõta istet, kuna ma köögis kohwi weel kord ümber walan.

Sirgelt nagu küünal, ja pool pahane, et Olga jälle nii imelik ja rahutu oli, istus Ain kenas wana piiga toakeses Olga õmbluse laua ees. Tal oli kindel nõu täna tõsisemaid asju kõne alla wõtta kui muidu, mil ta enamiste Olga lopsakaid lillesid ja rõõmsalt siristawaid lindusi pidi imestama, ja nüüd jooksis ta kohe hakatuses juba ära. Üleüldse oli tal Olgaga, ehk wana piiga küll iseenesest ikka tõsine oli, raske tõsisemalt kõnelda. Ta naeris, kui noorepõlwe tuttaw soojemaks tahtis minna, ning kui Ain kord üle woolawatel tundmustel sõnakamaks saanud kui muidu, oli ta koguni kortsus kulmul keelnud: — Ära tee omale ilmaaegu waewa, ma oskasin ju kui kuueteistkümne aastane neiu aru saada, kuis sa mu üle mõtlesid, miks siis mitte nüüd! Pool häbistult oli Ain wait jäänud ja oleks ometi isegi ettewaatust tarwitanud ja mitte kõik ära ütelnud, mis tal pikail igawail tundidel meeles mõlkunud — sest see wõis Olga muidu ilmaaegu uhkeks teha...

Oodates läks aeg igawaks ja Ain hakkas laua peal olewaid ajakirju waatama. Teiste seas leidis ta ühe roosakarwa lehe, „Eesti Postimehe” wäljaantud eestlaste wiiekümne aastase priiuse-mälestuse numbri. Igawuse pärast hakkas ta lehe eesotsas olewat laulu lugema, aga mida kaugemale ta jõudis, seda suuremaks kaswis ta tähelepanemine ja imetlemine. Sarnaseid hääli oli ta enne juba kuulnud, ja korraga tuli tal — wend Peet meele. Sel toonil, ehk küll mitte nii ladusalt ja selgelt, oli ta lihtne wend rääkinud. Ja nüüd, mil ta juba ligi aasta jälle kodumaal wiibis, nägi ta täna alles esimest korda eestlaste ajalehte. — Kuidas oli see leht Olga laua peale saanud?

Imekspannes waatas piiga tuppa astudes ja teine pool lauda istet wõttes küsija otsa. — Kuidas? Kõige lihtsamal wiisil, sest et ma lehe ilmumisest saadik teda ostan ja loen ja suure osawõtmisega ja koguni rõõmuga loen. Kas sina niisama ei tee?

— Ma näen seda lehte täna esimest korda, kostis Ain aknast wälja waadates.

— Sa waene taewatähtede auustaja! ütles Olga halatsedes. — Siis sa wist ei tea midagi sellest, mis siia ajani kodumaal meie rahwa heaks on sündinud ja tehtud. Ja et suwel Tartus suurt mälestuse laulupidu tahetakse pidada, millal kõik, kes meie sugurahwast ärksamad on ja tänada oskawad kalli wabaduse eest, kokku woolawad meie riigi-isa heategu piduliselt mäletama — lisas ta waimustatult juure.

Ain raputas pead.

— Heldekene, ja sa ise oled ometi eestlane! Mina näituseks ei taha miski hinna eest maha jääda, ja kui Jumal iial terwist ja elu lubab, tahaksin ka mina sest suurest pühast osa wõtma minna, ning — ja nüüd naeratas ta kelmilt, — ilus oleks, kui sina kaasa tuleksid. Wahest ehk hakkaksid sa siis isegi teist moodi mõtlema. Mis sa arwad?

— Ära looda, kostis Ain rahuliselt. Need ajad on mul ammu möödas ja wõiksiwad ka sinul olla. Mis puutuwad meisse nõndanimetatud „sugurahwa” pidud? Reisimise poolest aga olen ma nõuus, rääkis ta õhinal edasi, sest nüüd näis seks paras aeg tulnud olewat, — kuid reisisihi määrasin ma teisiti. Ma tahtsin sulle ju ammugi ütelda, hm — ma pean ju warsti Moskwasse tagasi reisima, Olga, ja — siis oleks hea, kui sa minuga kaasa tuleksid kui — mu abikaasa.

Üleni punastades waatas Olga rääkija otsa. — Kuis sa mind kohutada oskad, sõnas ta naeratades. Wõi on see ainult kawalus, et seeläbi Tartu reisi mu meelest halwaks teha?

Pahaselt kargas Ain püsti. — Ma arwan, mu küsimine oli tõsisemat kostust wäärt, ütles ta walusaste. — Ma ei salli puiklemisi, waid ootan otsekohest otsust, ei wõi ja?

Ka Olga oli toolilt tõusnud, aga enne, kui ta wastata sai, koputati ukse pihta ja uus külaline, noore Aini meister, astus tuppa.

Pool kimbus astus piiga tulijale wastu. — Tere tulemast, ütles ta aga siis lahkelt. — Täna on mul ju päris õnnepäew, naljatas ta, ja lisas esiteledes juure: — Seal seisab mu parem sõber ja siin tuleb mu lahke sugulane. Ma usun nimepidi tundwad mu külalised teine teist?...

Wahe aja oliwad ka Eedu ja maja perenaine ilmunud. Kohwi pandi lauale ja wõõrad pandi jooma. Aga ehk küll kõik kolm naisterahwast jõudu mööda lõbu eest hoolt kandsiwad ja juttu westsiwad, ei suutnud nad ometi õiget pidutuju soetada. Mõlemad meesterahwad waatasiwad uurides ja umbusklikult üheteise otsa, ning iseäranis tusane oli herra Enmann'i meel. Kaua ta ka enam ei wiitnud, waid tegi peagi minekut.

Kodu minnes tuli Eedu, kes oma poja pärast tahtis rääkida, wähe maad kaasa.

— Mis ajast käib su poja meister Olgale külaliseks, küsis Ain äkiste kortsus kulmul wennanaise jutu wahele.

— Talwest saadik, kostis Eedu pikaliselt. Ta on ju Olga tädipoeg, on alles noorepäraline jõukas leskmees ja näib meie kena neitsit kosida tahtwat, muud ma ei tea.

— Ei ole ka tarwis teada, tuli kare kostus tagasi. Ja — mis ma tahtsin ütelda — mulle tuli kiri, mille järel ma — homme juba reisin. Aini pärast tahan sulle edaspidi kirjutada.

— Aga sest ei teadnud ju siiamaale keegi, nimetas Eedu kohkudes.

— Aga lugu on nii, kõlas äkiline wastus. Kui mul weel wõimalik on, siis lasen teid homme kutsuda; head ööd! Ja kiirelt ja paha meel südames, tõttas ta oma korteri poole. Seda ise ta oli otsinud wana tüdrukut kosima ja ühe tisleri pärast tagasi lükatud saama, tema, herra Enmann, kellel palju ei puudunud, siis ta oleks professor wõinud olla!...

Hiilgawalt säras hele hommikupäike proua Hilde hauaristi kuldkirjade peal, nõrendas laiade kastania lehtede wahel ning leidis ka teed puu warjus seiswa pingi juure, mille peal neitsi Luukas juba hea tükk aega istus, pea mõtteid täis ja tuju nii nutu ja naeru wahel kaalumas, et ta wiimaks enam isegi ei teadnud, mis sellest arwata. Noore põlwe seltsilise tõsine kõne, ehk ta küll nii üliootamata ja hakatuses täieste uskmata kõrwu kõlas, oli pikemal järelmõtlemisel ometi ilma mõjuta jäänud, ning täna hommiku warakult oli juba neitsi Olga lahkunud sõbranna hauale tõttanud otsust wõtma, mis teha.

Pea nihkumata istus ta matuseaia täielises waikuses, mida muud ei seganud kui rõõmus lindude laul ja mõni üksik jalutaja, kes mööda läks. Seal kuuldus korraga mööda wiiwa tee peal postikellade helin, mis äkiste waikis. Pea praksusiwad ka põõsad ühe rutulise rändaja teel, ja kärmel sammul astus — Ennosaare Ain endise armukese hauale. Olgat nähes põrkas ta tagasi, ja näis nagu ta tahaks ümber pöörda,aga ei, kindlal sammul astus ta ligi.

— Ah, sina oled siin! ütles ta pealiskaudselt. — Nüüd wõin sinuga weel Jumalaga jätta, ma olen juba teel.

— Kuhu? küsis Olga arusaamata.

— Moskwa, kuhu muidu?

Imeks pannes tõstis Olga silmad tumedalt oma ette wahtiwa mehe otsa. Ta ei saanud aru, kas ta tujukas parem sõber teda ile oli narriks pidanud, wõi täna, ja ei teadnud enam midagi wastata.

— Mis ma sulle eile ette panin, algas Ain wiimaks lõikawalt, — ole hea ja unusta ära! Ma ei teadnud, et sa enam prii ei olnud... Iseenesest mõista, ei wõi sa nõuda, et ma su pulma pidada aitan!

Aegamööda hakkas Olga aru saama. — Pulma ei saa ma isegi enam näha, kui mu — peigmees nii üle pea kaela Moskwasse sõidab, kostis ta weidra kurwastusega.

— Sinu peigmees on tisler Wilt, seletas Ain.

— Kas ta ise sulle seda ütles? küsis Olga naeratades.

— Mulle pole tarwis ütelda, mida ma isegi näen.

— Siis sa eksid. Tädipoeg Wilt teab mõnda aega juba, et ma ta abikaas ei taha olla, aga ta ei ole sellegi pärast iial nii kuri mu peale olnud, kui sina, kellele ma ju küsimise peale weel õieti wastanudki pole.

Uurides waatas Ain ta peale. — Sul wõib õigus olla, ma olin mõtlemata, kostis ta siia waigistatult ligemale astudes. Ja nüüd, mis on siis su wastus?

— Esite saada oma reisiwanker postimajasse tagasi, nii kuis ma siin seisan, ma ometi kunagi ligi ei tule, ütles Olga pool ülemeelselt. Mul on üleüldse lust enne weel tingimisi teha.

— Ja tisler Wildil ei ole tõeste midagi ligemat õigust sinu üle? küsis Ain ikka weel uskmatalt.

— Kes niipalju kahtleb, ei saagi enam wastust.

— Wabanda, ja ütle oma tingimised; andis Ain järele ja istus piiga kõrwale.

— Esiteks, algas Olga weidra tõsidusega, — ei pea sa iial enam nägema, mida näha ei olegi. Teiseks, ei oie mul sugugi lusti peigmehe pärast sugurahwa suurest pidust ilma jääda, waid palju enam ootan ma, et ta minuga enne Moskwasse minekut laulupidule sõidab. Mul on nimelt suur lootus, et see pidu ka sind waimustab edespidi meie rahwa asju kalliks pidama ja kui iial wõimalik temast osa wõtma, eks ole? lisas ta wähe wiiwitades juure.

— Ja sa ei tule tõeste kaasa, kui ma su tingimisi ei täida? küsis Ain järel mõteldes.

— Ei kunagi.

— Ka siis mitte, kui ma sulle ütlen, et ma ilma sinuta hirmus üksik ja õnnetu oleksin.

Weidi punastades waatis Olga ta otsa. — Oh, mina oleksin palju enam kahetsemise wäärt, sest mina peaksin üksi laulupidule sõitma, tähendas ta naeratades.

— Imelised inimesed, teie oma sugurahwa armastusega, imetles Ain. — Aga ole rahul, ma tulen kaasa ja ei tahagi wastu panna, kui waimustus „rahwa asjus” ka minu üle peaks tulema ja üheteistkümnendal tunnil weel Saulusest Pauluse tegema. Kas sul weel tingimisi on?

— Ja muidugi. Kolmandaks tahaksin ma sind edaspidi niisama nimetada, nagu su ema ja õnnis wend tegiwad, Ain, ja mitte Anton. Nimi Anton on mu meelest nii wõõras — südameta. Kui sa teaksid, kuis su nimi Ennosaare Ain juba lapsest saadik mu meelest nii ilus ja — ta läks korraga näost kuumaks ja jäi wait.

— Miks sa waikid, Olga? küsis Ain üsna õrnalt. — Aga sul on ju õigus, ja öeldud peab seegi saama, ma ei ole ära teeninud, et sa ise mulle meelde tuletad, kui — hea sa ikka minu wastu oled olnud. Sel ajal ei osanud ma sellest lugu pidada, ja kaua, kaua aastaid olen ma, kui ma sind just ära ei unustanud, ülekohtuselt su üle mõtelnud. Anna andeks, kui sa wõid! Et mu silmad ometi lahti läksiwad ja ma sinu wäärtust ära tundsin, seda head on mulle see igaw ja pikk talw teinud, mida ma ilma õige tööta siin ära elasin. Ma ei saanud isegi aru, mis tarwis ma siin wiibisin, aga ära reisida, nagu ma igapäew nõuks wõtsin, polnud mul ka wõimalik. Üks imelik tulewase õnne aim meelitas mind ikka weel ootama. Ma usun, see aim hakkab tõeks minema, ja ma tahan sind auu sees pidada ja südamest tänulik Ain olla, nii kaua kui Jumal weel elu kingib. Kas oled rahul, mu mõrsja?

— Ma tahan rahul olla, kostis Olga tõsiselt. — Siis läksiwad nad käsi käes surnuaiast wälja.

— Pööra ümber, käskis herra Enmann pikast ootamisest uniseks jäänud posti poissi, — me sõidame linna tagasi. Ja Olga poole, keda ta imekspanemise wäärilise hellusega wankrisse astuda aitas, lisas ta naeratades juure:

— Oma saatuse eest ei jaksa küll keegi ära jõuda! Kui onu Adalbert näha wõiks, kui õnneliselt ta halliks saanud kaswandik täna wäikse kena junkru Olga kõrwas istub! Ta saaks ehk küll esiotsa pead wangutama ja pilkama, nagu ta harjunud wiis oli, aga pärast saaks ta mulle ometi õigust andma, sest ta ütles sel ajal juba, kui ma alles täieste pime olin, et Ennosaaare Ain Jumalat tänada wõiks, kui tal iial õnn oleks junkru Olgat omale wõita. Ma loodan, et mu mõrsja mulle seks õige sagedaste asja annab.

Lõpp